

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ. 1853.

ΤΟΜΟΣ Δ΄.

ΦΥΛΛ. 89.

Η ΚΟΜΗΣΣΑ ΑΡΝΑΙΜ.

—ο—

Φίλτατε φίλε!

Ἐνθυμείσαι τὴν περιήγησίν μας εἰς Γερμανίαν, καὶ τὴν ἐξαμηνιαίαν διατριβὴν μας ἐν Ἀϊδελβέργῃ, ὅπου ἐβατταρίζομεν τὴν γλῶσσαν τῶν Kaisers, ὅτ' ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὸ βαλάντιον ἡμῶν κατὰ τῆς αἰσχροκερδείας καὶ τῆς πολυμαθείας τοῦ ξενοδόχου μας; Ἐνθυμείσαι τὰς σπαθασκίας μας καὶ τὸ ζυθοπωλεῖον τῶν μαθητῶν; Ἐνθυμείσαι . . . ; Ἄλλὰ πρὸς τί ν' ἀνακαλῶ ὅλα ταῦτα εἰς τὴν μνήμην σου, ἀφοῦ τόσον ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς τοὺς Παρισίους καὶ τοὺς φίλους σου; Ἐσκόπευον νὰ σὲ ὁμιλήσω περὶ τῆς πανρχαίας ἐκείνης ἀμάξης ἣτις κυλεῖται ἀδιακόπως μεταξὺ Καρlsruῆς καὶ Ἀϊδελβέργης, καὶ περὶ τῶν ὠραίων ἐκείνων ἡνίοχων, τῶν ὁποίων τὸ ἀργυροστόλιτον ἔνδυμα, ἡ ὀρειχάλκινος σάλπιγξ καὶ ὁ πρινοφόρος πῖλος ἐξήσκουν συνεχῶς τὰ χρώματα καὶ τὰς γραφίδας σου. Τῶντι ἦσαν

ἀγαθοὶ ἄνθρωποι! ὁ ἡνίοχος, καὶ ὁ διαμαρτυρούμενος ἱερεὺς τὸν ὁποῖον εἶσαι βέβαιος ὅτι θὰ εὖρης εἰς πᾶσαν δημοσίαν ἀμάξαν τοῦ δουκάτου τῆς Βάδης μεταβαίοντα εἰς τὰ χωρία πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πτωχῶν, εἶναι δύο χαριέστατοι σύντροφοι.

Τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν Βίβλον του παρατρῶν σε ἐν τοσοῦτῳ διὰ τῆς ἀκρας τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ δὲ κύρ Φράνς καλπάζει τραγωδῶν ἐπὶ τοῦ ψαροῦ ἵππου του, ἢ καὶ στρεφόμενος ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ ἐφιππείου του διὰ νὰ σὲ εἶπῃ γαλλιστὶ ὀλίγας τινὰς λέξεις ἀκατανόητους, ἢ νὰ χαιρετίσῃ ὠραίαν τινὰ κόρην τοῦ χωρίου ἣτις θὰ χορεύσῃ μετ' αὐτοῦ στρόβιλον τὴν ἐρχομένην κυριακὴν.

Ἄλλ' ἐμβαίνει εἰς τὸ δάσος, καὶ ἡ ἐπωχρος σελήνη, κυλιομένη ἀνωθεν τῶν μαύρων πευκῶν, κατακαλύπτεται ἀπὸ μελανὰ νέφη τρέχοντα ταχύτερον αὐτῆς. Τὸ χάριεν ἄσμα τοῦ κύρ Φράνς διακόπτεται δὲν πρέπει νὰ ἐξυπνίσῃ τὸν Μαῦρον Κυνηγόν . . . Κλικ, κλάκ . . . , ἡ ἀμάξα τῆς ὁποίας τὰ κόκκαλα τρίζουσιν ἐξ αἰτίας τοῦ γήρατος διαβαίνει τὰ χάσματα . . . Κλικ, κλικ, κλάκ, ὁ Φράνς ἐκμυζᾷ τὴν ξυλίνην καπνοσύριγγά του . . . Οἱ κλώνες τῶν προαιωνίων σχοίνων τρίβονται ἐπὶ τῆς ἀμάξης,

αί πέτραι πιεζόμεναι αυξάνουσι τὸν κρότον τῶν τροχῶν, καὶ φλόγες κόκκινοι λάμπουσιν εἰς μέρος ἀνένδρον... Εἶναι ἀνθρακίαι· ἀλλὰ τίς ἤξεύρει; ἴσως εἶναι ὁ κατάρτος λέλης τοῦ Μαύρου Κυνηγοῦ, . . . Β ρ ρ ρ . . . κλικ, κλάκ, καὶ κεντρίζει τοὺς ἵππους τοῦ κύρου Φράνς. Κατὰ τὴν ὄραν ταύτην τοῦ τρόμου ὁ σεβάσιμος ἱερεὺς κλείει πάντοτε τὸ βιβλίον του, τρίβει τὰς λευκὰς χεῖράς του, καὶ συνδιαλέγεται μετὰ σοῦ.

Ἐρχομαι, φίλε μου, ἀπὸ Καρλσρούην, ὅπου μετέβην διὰ νὰ ἐπισκεφθῶ ἀρχαίους τινὰς φίλους· καὶ ἐπειδὴ γνωρίζω πόσον ὡς ζωγράφος καὶ ποιητῆς ἀγαπᾶς τὰς ἱστορίας τῶν περιηγήσεων καὶ τὰ ποιητικὰ ἀντικείμενα, σὲ στέλλω τὰς ὀλίγας σημειώσεις τὰς ὁποίας ἐγράψα ἐντὸς τῆς ἀμάξης· περὶ ἧς σὲ ὠμίλου. Συγχώρησέ με ἐὰν βιάζωμαι νὰ μεταχειρισθῶ ἐνίοτε τὸ ἐγώ. Ἐνοῶ ὅτι πολλάκις ἡ περιαιτολογία ἐξασθενίζει τὸ θέλημα τοῦ δράματος· ἀλλ' ἀφοῦ ἤμην καγὼ ἐν τῶν προσώπων αὐτοῦ, πῶς δύναμαι νὰ τὴν ἀποφύγω;

Ἐκαθήμην λοιπὸν ἐντὸς τῆς ἀπὸ Καρλσρούης εἰς Σπύραν μεταβαινούσης ἀμάξης, μόνον συνοδοιπόρον ἔχων τὸν Κ. Μαυρίκιον, ἐφημέριον τῆς μικρᾶς πόλεως Μανάλιμ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρὸς ἦτο πολλὰ θερμὸς, ἠνοίξαμεν τὰ παράθυρα καὶ ἠκούσαμεν τὸ ἄσμα τοῦ κύρου Φράνς, ὅστις, κρατῶν μάλιστα καὶ φερῶν ἐπικαμπῆ τὸν πῖλον, ὠμοιάζει ταχυδρόμον δημόσιον, φέροντα τὴν εἰδήσιν νίκης μεγάλης. Ἡ ἀμαξία μὰς ἐτράπη περὶ τὴν γωνίαν μικροῦ τινος καστανῶνος, ὅτε κραυγαί γοεραὶ ἠκούσθησαν αἰρῆνης. Ἰδόμεν δὲ συγχρόνως ἀνδρὰ ἑνὸς τρέχοντα πρὸς ἡμᾶς διὰ τῶν ἀγρῶν, καὶ κάμνοντα σημεῖα παράδοξα.

— Ὁ! ὁ τρελός! ὁ τρελός! ἀνεκραξεν ὁ ἀμαξήλατος στρεφόμενος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου του.

— Ὁ κόμης Ρευνόλδος! εἶπεν ὁ ἱερεὺς ἐνώσας τὰς χεῖρας. . . Δι' ὄνομα τοῦ θεοῦ! κράτησε τὰ ἄλλα σου· ὁ ταλαίπωρος θὰ συντριφθῆ ἀπὸ τοὺς τροχούς. . .

— Μὴ φοβῆσαι, Κ. Μαυρίκιε, εἶναι πολλὰ μακρὰν καὶ δὲν μὰς φθάνει.

Εἶπε καὶ ἐμάστισε τοὺς ἵππους. . . Ἡ δὲ ἀμαξία ἀνεχώρησεν ἐκδρομῶς. Τοῦτο ἰδὼν ὁ παράφρων ἐστάθη καὶ ἀφῆκε στεναγμὸν γοερὸν· ἀλλ' ἀνκλαδὸν εὐθύς τὸν ἀκατάσχετον δρόμον του διὰ τῶν φραγμῶν καὶ τῶν βυακίων τὰ ὁποία ὑπερεπήδα με δύναμιν καὶ ἐλαφρότητα ὑπεράνθρωπον, ἐφθασεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ὁδόν.

Ὁ ἀμαξήλατος, παρακούων τὰς παρακλήσεις τοῦ καλοῦ ἱερέως, παρώτρυνε καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ τῆς μάλιστα τοὺς ἵππους του. Ἐγὼ δὲ, σιωπῶν καὶ ἀκίνητος, δὲν ἐτόλμωμιν νὰ στρέψω διὰ τοῦ παραθύρου τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ταλαίπωρον ἐκεῖνον, ὅστις ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον τόσο φοικτόν. . . Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤκουσα πλησίον μου τὴν θορυβώδη πνοὴν του, καὶ ἶδον χεῖρα λευκὴν καὶ ἰσχνήν, δράζασαν τὸ χεῖλος τῆς θυρίδος, αὐτὸν δὲ ἀναρτηθέντα.

Ὁ ἀμαξήλατος, ἤττηθείς κατὰ τὴν θηριώδη ταύτην πάλιν, θὰ ἐνόησε τὸν κίνδυνον, διότι ἀνεγαίτισε τοὺς ἵππους του. Ἦτο δὲ καιρὸς· διότι ὁ ἄθλιος πα-

ράφρων, κρεμύμενος ἀφ' ἐνὸς μόνου βραχίονος, ἐσύρετο ἐξὼς τὴν ὁδόν.

Πεζεύσαντες ἀμέσως ὁ τε ἀγαθὸς ἱερεὺς καὶ ἐγώ, ἐπροσπαθήσαμεν νὰ πρᾶνωμεν τὸν ταλαίπωρον ἐκεῖνον, καὶ νὰ τὸν καταπέσομεν ἢ ἀφήσῃ τὴν ἀμαξίαν. Ἐπὶ ζωῆς μου σὲ βεβαίω δὲν θὰ λησμονήσω τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο θέαμα.

Ὁ παράφρων, τὸ μὲν γόνυ στηρίζων ἐπὶ τῆς ἀναβάθρας, τὸ δὲ σῶμα κλίνων πρὸς τὰ ὀπισθεν, ἐσφιγγε σπασμωδῶς τὴν κλεῖδα τῆς θυρίδος. Οἱ ὀφθαλμοὶ του, οἵτινες ἦσαν κλειστοί, ἠνοιχθήσαν ὅτ' ἐπλησίασαμεν πρὸς αὐτόν, ἢ φυσιογνωμία του ἐλάβεν ἐκφρασιν χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ αὐτὸς μὰς εἶπε με φωνὴν τοσοῦτω περίλυπον καὶ τοσοῦτω γλυκειῶν ὥστε ἀνετριχίασα.

— ἤξευρα ὅτι θὰ μὲ ἀποδώσετε τὴν Χριστιανίαν μου.

— Πάντοτε τὴν γυναῖκα αὐτὴν, ἐψιθύρισε ὁ ἐφημέριος. Ἐπειτα δὲ ἀνασηκώσας τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον ἐπρόσθεσε με φωνὴν ἐντονωτέραν, θάρρει, Κ. κόμη. . . θάρρει θὰ τὴν ἴδῃς γρήγορα.

— Ἄ! εἶπεν ὁ παράφρων στενάξας βαθὺ καὶ προσπαθῆτας ματαίως νὰ ἀνεγερθῆ· διότι πεσὼν εἶχε πληγῶσι τὸ δεξιὸν τοῦ γόνυ καὶ αἶμα ἐρρῆεν ἱκανόν.

Ἐλάβον τὴν μάλιστα τοῦ ἀμαξήλατου, καὶ, ἐν τῇ ὄρῃ μου, θὰ συντρέξω τοὺς ὤμους του ἐὰν δὲν ἀπεμακρύνετο ταχέως. Ἦτοτε, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἱερέως, ἐκαθήσαμεν τὸν παράφρον ἐπὶ τοῦ χάρτου, καὶ ἐπεσκέφθημεν τὴν πληγὴν του.

— Δόξα σοὶ ὁ Θεός! με εἶπεν ὁ Κ. Μαυρίκιος, δείξας με μακρὰν ὑπερέτας, οἵτινες παρατηρήσαντες τὴν φυγὴν τοῦ παράφρονος ἤρχοντο τρέχοντες πρὸς αὐτόν. Μετ' ὀλίγον οἱ μὲν ὑπερέται μετέφερον αὐτόν ἐπὶ φορείου τὸ ὁποῖον κατασκευάσαν ἐκ κλάδων πρασίμων, ἡμεῖς δὲ, ἀναβάντες εἰς τὴν ἀμαξίαν, ἐκαθήσαμεν τεταραγμένοι ἀπὸ τὴν θλιβεράν ταύτην συνάντησιν.

Ἐπεθύμουμιν νὰ μάθω τὴν ἱστορίαν τοῦ δυστυχῆ ἐκεῖνου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συνοδοιπόρος μου δὲν ἐφαίνετο εὐδιάθετος νὰ μὲ διηγήσῃ αὐτὴν, δὲν ἐτόλμησα νὰ τὸν παρακαλέσω, μὴ θέλων ἄλλως νὰ δείξω περιέργειαν πιθανῶς ἀδιείκτον.

Ἦρα ὀλοκλήρος παρῆλθεν ἐκτοσε. Ὁ ἀμαξήλατος στραφεὶς πρὸς τὸν ἱερέα, εἶδει νεὺν ἐρχόμενον μακρόθεν.

— Ὁ Κ. Φαβρίκιος. . . ἰδοὺ ὁ Κ. Φαβρίκιος ἐρχεται· μὴ τὸν ἀναφέρει παρακαλῶ τὸ δυστύχημα τοῦ θεοῦ του· διότι ἐὰν μάθῃ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἡ αἰτία εἶναι ἀξίος νὰ μὲ φονεύσῃ.

— Καλὰ, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς· ἀλλὰ τοῦτο ἀς σὲ χρησιμεύσῃ ὡς μάθημα.

Ὁ Φράνς κατεβίβασεν ἐρυθρίασας τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐμάστισε τοὺς ἵππους του.

— Στάσου, εἶπεν ὁ ἱερεὺς, πρέπει νὰ ὀμιλήσω τὸν Φαβρίκιον. . . Συγχώρησέ με, κύριε, εἶπε στραφεὶς πρὸς ἐμὲ, διὰ τὸ νεὺν ἐμποδιον. . . ἀλλ' ἡ αἰτία θὰ μὲ δικαιολογήσῃ, ἐλπίζω.

Ἐκλινον ἀμέσως τὴν κεφαλὴν ἐν εἶδει συγκατα-

θέσεως. Ἐπλησίασαμεν ἐν τάχει τὸν νεὺν τὸν ὁποῖον τόσο ἐφοβεῖτο ὁ ἀμαξήλατος· καὶ σὲ βεβαίω ὅτι τοσοῦτω ἐφαίνετο ἄθλητικὸς ὥστε τρῶντι με ἓνα μόνον γρόνον θὰ τὸν κατέδαλλεν. Ἦτο νέος, ὑψηλός, ξανθός καὶ ὠχρός, ἔχων φυσιογνωμίαν γλυκειάν καὶ ὑπερήφανον συγχρόνως, ὀφθαλμούς μεγάλους καὶ ἰλαροὺς, μύστακα μακρὰν, μέλανα καὶ στρεπτόν, μικρὰ δὲ τις οὐλὴ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς παρεῖας ἐδίδεν εἰς τὸ ἦθος του ἐκφρασιν εὐλικρινεῖας καὶ γενναϊότητος. Ἐφόρει ἐνδυμα μαθητοῦ γερμανοῦ, καὶ ἐκάπνιζε διὰ μακρᾶς καπνοσύριγγος.

Ἡ ἀμαξία ἐστάθη πλησίον αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐφημέριος, προτείνας τὴν κεφαλὴν, τὸν ἐκραξε διὰ τοῦ ἀνοματῶς του.

Ὁ νέος ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀφοῦ πρῶτον ἐχαίρετισεν ἐκβαλὼν τὸν ἐκ στιλπνοῦ δέρματος πῖλόν του, ἐσφιγγε περιπαθῶς τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως.

— Ὑπάγεις εἰς τὴν οἰκίαν σου Φαβρίκιε;

— Ναι, Κ. Μαυρίκιε· πρὸ ἐνὸς μηνός δὲν ἴδα τὸν θεῖόν μου. . . ἤξεύρεις ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν. . .

— Ναι, ναι, ἤξεύρω, ἀπεκρίθη διακόψας τὸν λόγον τοῦ ὁ ἱερέως. . . καὶ ἐρχεσαι ἀπὸ Αἰδελβέργην;

— Ναι, ὅπου ἴδα τὸν ἰατρόν Ἰουλίον Μέσμερ ὅστις ὑπόσχεται νὰ θεραπεύσῃ τὸν θεῖόν μου, ἐὰν συγκατατεθῆ νὰ ὑπάγῃ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν ἐσχολήν του.

— Καὶ ἔχεις σκοπὸν νὰ τοῦ τὸ προτείνης;

— Ναι, μὲ γνωρίζει καὶ μὲ ἀκοῖε ὡς μικρὸν παιδίον. . . Ἐλπίζω νὰ τὸν καταπέσω.

— Ἄκουσε, Φαβρίκιε, καὶ μὴ λυπηθῆς, εἶπεν ὁ ἐφημέριος σφιγγὰς τὴν χεῖρα τοῦ νέου. Ὁ θεῖός σου, τὸν ὁποῖον ἀπητήσαμεν, εὐρίσκειται σήμερον εἰς μεγάλην τραχὴν· παρ' ὀλίγον νὰ πάθῃ διὰ τὴν γνωσθὴν σου ἰδέαν. Ἦρησεν εἰς τὴν ἀμαξίαν μὰς καὶ ἐπλήρωσε τὸ ἐν τῶν γονάτων του· ἀλλ' ἀκινδύνως. Ὁ κύριος οὗτος καὶ ἐγὼ ἐπεσκεφθήμεν τὴν πληγὴν του, καὶ τὸν παρεδώκαμεν εἰς χεῖρας τῶν ὑπηρέτων του. Μὴ φοβῆσαι, ὅταν ἐπιστρέψω θὰ ἔλθω εἰς τὴν οἰκίαν σας.

Ὁ Φαβρίκιος, ὅστις ἤκουσεν ἀσθμαίνων τὸν ἱερέα, προσῆλθεν ἐπ' ἐμὲ βλέμματα εὐνώμονα, καὶ τείνας τὴν χεῖρα,

— Σ' εὐχαριστῶ, κύριε, εἶπε με ἦθος ἐξηγοῦν εὐγνωμοσύνην, σ' εὐχαριστῶ καὶ ἐκ μέρους του καὶ ἐκ μέρους μου. . . Ὑγίαινε, Κ. Μαυρίκιε.

Εἶπε καὶ ἀπεμακρύνθη ταχέως.

— Κύριε, με εἶπεν ὁ ἱερεὺς με φωνὴν γλυκειάν, ἀφοῦ ἐπανέλαθε τὸν δρόμον τῆς ἀμαξίας, ἠργοπόρησες ἐξ αἰτίας μου· τὸ κατ' ἐμὲ, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς μου ὅλος ἀνήκει εἰς τοὺς δυστυχῆς, εἶτε ἐδῶ, εἶτε ἀλλοῦ ἐκπληρῶ τὸ χρέος μου εἶναι τὸ αὐτό. Συγχώρησέ με λοιπὸν παρακαλῶ διὰ τὸ θάρρος μου· ἐὰν εἶχα ἄλλον συνοδοιπόρον θὰ ἦτον ἴσως ὀλιγώτερον ὑπομονητικὸς, ἢ ὀλιγώτερον φιλόφρωνος. Σ' εὐχαριστῶ λοιπὸν κύριε, διὰ τὴν εὐγένειαν καὶ διὰ τὴν εὐσπλαγγίαν σου.

Αἱ περιστάσεις ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἠργοπορήσαμεν, ἐπρόσθεσεν ὁ ἱερεὺς, σ' ἐπροξένησαν, ὡς ὑπο-

θέτω, κακὴν ἐντύπωσιν. . . Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν χην εὐρέθης εἰς δράμα οἰκογενειακόν, θὰ σὲ διηγηθῶ παλαιᾶς μου τινὰς ἀναμνήσεις διὰ νὰ σὲ δείξω πόσῃν ὑπόληψιν συνέλαβα διὰ σέ. Ὁ ἀποταθῶ λοιπὸν, κύριε, εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὸν νοῦν σου καὶ ἔχι εἰς τὴν περιέργειάν σου, τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν θὰ ἐσπευδα νὰ εὐχαριστήσω. . . Βλέπεις ὅτι εἶμαι εὐλικρινής.

— Καὶ διὰ τοῦτο σ' εὐχαριστῶ.

— Διηγοῦμαι κάκιστα, ἐπανελάβε συνεσταλμένος, ὁ ἱερεὺς παρουσιάσας με τὴν σιγαροθήκην του· ἀλλὰ τὰ ἄβάνεα αὐτὰ σιγάρα θὰ καταστήσουν συντομωτέραν τὴν διήγησίν μου.

Ἐδέχθη τὴν χάρισσαν προσφορᾶν, καὶ καλοκαθήσας εἰς τὴν γωνίαν μου, ἤκουσα μετὰ προσηχῆ τὴν διήγησιν.

— Με φαίνεται ὅτι σὲ εἶπα τὸ ὄνομα τοῦ δυστυχῆς τὸν ὁποῖον ἀπητήσαμεν· ὀνομαζέται Ἐβρίκιος Ρευνόλδος Ἀρνάϊμ. Δὲν θὰ σὲ ἀναφέρω τίποτε περὶ τῆς παιδικῆς τῆς ἡλικίας τὴν ὁποίαν ἐπέρασεν εὐθύμως καὶ χωρὶς φροντίδας· ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ εικοστὸν ἔτος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῶν μαθητῶν τοῦ πανεπιστημίου μὰς. Ἐλαβε λαμπρὰν ἀνατροφὴν, καὶ ἐγενεὶν ἀξίος υἱὸς τῆς παλαιᾶς Γερμανίας. Ἦτον ζωγράφος καὶ ἀκάματος, ἀξιόλογος ἵππευς, ἀριστος πυροβολιστῆς, ἐπιτηδεύτικος μονομάχος, παίκτης ἀπαθῆς καὶ φαιδρότατος σύντροφος. Οἱ συμμαθηταί του, ὅχι μόνον δὲν τὸν ἐφθάνουν ἀλλὰ καὶ τὸν ἠγάπων. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον φέρον μετ' ἑαυτοῦ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλων, καὶ ἐλθὼν κατοικήσεν εἰς τὴν ἐσχολὴν τὴν ὁποίαν ἶδες καθ' ὁδόν. Συνειθισμένος ὅμως εἰς ζωὴν πολυτάραχον καὶ ἀνήσυχον, ἤρρισε νὰ ἐνθυμῆται τοὺς συμμαθητὰς του, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέθανε καὶ ἡ μήτηρ του. Ὁ μονότονος καὶ γαλήνιος βίος δὲν ἐσυμβιβάζετο μετὰ τὴν ἐνθερμον καρδίαν του.

Ἐσπέραν τινὰ τὸν ἀπήτησα καθήμενον εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δρόμου, προσηλωμένους ἔχοντα τοὺς ὀφθαλμούς εἰς τὰ κωδωνοστάσια τῆς πόλεως, καὶ βυθισμένους εἰς βαθεῖς λογισμούς. Μόλις δὲ με παρετήρησε καὶ ἐλθὼν με σπουδῆν πρὸς ἐμὲ,

— Χαίρω, με εἶπε, φίλτατε Μαυρίκιε, ὅτι ἦλθες· ἔχω μεγίστην ἀνάγκην τῶν συμβουλῶν σου, καὶ διὰ τοῦτο ἐσκόπευα νὰ μεταβῶ αὔριον εἰς Μανάλιμ διὰ νὰ σὲ ἴδω. Ἐπειδὴ ὅμως σ' εὐρίσκω εἰς τὸ ὑποστατικόν μου, σὲ κάμνω αἰχμάλωτόν μου. Μὴ φοβῆσαι δὲ διότι θὰ σ' ἐλευθερώσω γρήγορα· μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ ὄχημά μου θὰ σὲ φέρῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου.

Ἐδέχθη τὴν πρόσκλησίν του, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον, ἀφοῦ ἐπανήλομεν εἰς τὸ γραφεῖόν του, με ἔξωμολογήθη ἐρυθριῶν, ὅτι ἠγάπα τῆς θυγατέρας τοῦ περιφήμου ἰατροῦ Οὐέλλερ, τὴν Μίαν, καὶ ὅτι ἤθελε νὰ τὴν ζητήσῃ ἀπὸ τῶν πατέρων της. Ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι δὲν ἠσθάνετο ἀρκετὸν θάρρος διὰ νὰ ὀμιλήσῃ μόνος, καὶ ὅτι εἰκοσαίς ἐξῆλθεν ἔχων ἀπόφασιν νὰ τὴν ζητήσῃ, ἀλλ' ὅτι πάντοτε ἐπέστρεψε χωρὶς νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του. Ἐπρόλαβα τὴν πρότα-

σιν τὴν ὁποίαν ἤτοιμάζετο νὰ με κάμη, καὶ τὸν εἶπα ὅτι ἀνελάμβανα ἐγὼ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ὁ ἰατρός Οὐέλλερ ἦτον ἀρχαῖος φίλος καὶ συμμαθητὴς μου, καὶ δὲν εἶχα δυσκολίαν νὰ τὸν ὁμιλήσω μὲ ζέσιν.

Ὁ Οὐέλλερ ἐφοβείτο νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν κόρην του διότι ἡ ὑγεία τῆς ἦτον ἐπισημῆς· ἀλλὰ τὸν κατέπεισα ἐπὶ τέλους, καὶ ἐντὸς δύο μηνῶν ὑπέγραψα τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου τοῦ κόμητος Ἑρρίκου μετὰ τῆς Κ. Μίνας Οὐέλλερ.

Ἡ νέα κόμισσα Ἀρνάιμ, τῆς ὁποίας με εἶναι ἀδύνατον νὰ ζωγραφίσω τὴν εἰκόνα, ἦτον ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ ἐκεῖνα πλάσματα, ἀπὸ τὰς γλυκείας καὶ χαριτωμένους ἐκεῖνας νέας τὰς ὁποίας οἱ ποιηταὶ μας λαμβάνουν ὡς τύπον τῶν ὠραιότερων ἐρωτικῶν στίχων τῶν· εἶχε μεγάλους ὀφθαλμούς κυανούς, δικυγεῖς ὡς τὸ νερὸν τῶν λιμνῶν μας, καὶ σκεπαζομένους ἀπὸ μακρὰ καὶ μακρὰς βλεφαρίδας· κόμη μακρὰ καὶ ξανθὴ ἐπιπίπτει μετὰ μὲτρητὴ ἀπαλῆς τοὺς λευκοὺς ὤμους τῆς· τὸ ἀνάστημά τῆς ἦτον λεπτὸν καὶ ὑψηλόν, αἱ χεῖρες λευκαὶ, οἱ ὄνυχες ῥοδοχρώματος ἦτον ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ ἄκρον ἄκρον τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος. Ἀλλὰ, φεῦ! ὁ θάνατος εἶχεν ἐγγίσει μὲ τοὺς σιδηροὺς τοῦ δακτύλους τὸ ἐφήμερον ἐκεῖνο ἄνθος, καὶ ὁ ταλαίπωρος Οὐέλλερ κατηράσθη τὴν ἐπιστήμην του τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀνέγνωσεν εἰς τὰ ἄχρωα χεῖλη τῆς κόρης του, εἰς τὰ κόκκινα ἐξέχοντα μῆλα τῶν παρεῖων τῆς, εἰς τὰς κυανὰς φλέβας τῶν χειρῶν τῆς, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην λέξιν, φθισικὴ!

Δύο χρόνοι παρήλθαν, χρόνοι χαρᾶς καὶ ἐλπίδος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ κόμης ἀπέκτησεν υἱόν, ἀδύνατον, ἰσχυρόν, ὅστις ὅμως, χάρις εἰς τὰς φροντίδας τῶν περὶ αὐτόν, ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ ζήσῃ. Ἀλλοίμονον ὅμως! ἡ εὐτυχία ἥτις ἐπισκέφθη μίαν ἐσπέραν τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρνάιμ ἐνῶ ἐσήμαινον οἱ κώδινας τοῦ χωρίου, ἐμελλε ταχέως νὰ φύγῃ χωρὶς ἴσως νὰ ἐπιστρέψῃ πλέον! Ἡ ὑγεία τῆς κομίσσης ἐχειροτέρευε ἡμέρα τῆ ἡμέρα· καὶ ἡ νόσος, ἥτις κατέτρωγεν ἐπιβούλως αὐτήν, ἀνεπτύχθη ἐτι μᾶλλον ἀφ' ἧς ἡμέρας, μεταβάσα εἰς ἐπίσκεψιν πτωχῆς τινος οἰκογενείας, προσεβλήθη ἀπὸ τὸ ψύχος. Εἶχε βῆχα ξηρὸν καὶ ἀδιάκοπον καὶ ἐπτεως συνεχὲς αἵμα. Οἱ περιφημότεροι τῆς Γερμανίας ἰατροὶ, τοὺς ὁποίους ἐσυμβουλευθῆ ὁ κόμης, ἦσαν ὁμόφωνοι· ἡ Μίνα δὲν ἐμελλε πλέον νὰ ἐξαναῖδῃ τὸν ἥλιον οὔτε τὰ ἄνθη τοῦ Μαΐου. Ἦτον τότε τέλος Ἰανουαρίου, καὶ, κατὰ τὴν πρόγνωσιν τῶν ἰατρῶν, ἡ νέα δὲν θὰ ἤργοποιεῖ ν' ἀποθάνῃ· οἱ πνευμονεὶς τῆς ἦσαν σχεδὸν ἐξηφραμισμένοι, καὶ πᾶσα βοήθεια τῆς τέχνης ἀπέβαινε ἀναφελῆς. Ὄταν ὁ Ῥευνόλδος ἤκουσε τὴν τρομερὰν ταύτην ἀπόφασιν, ἠσθάνθη ἐκλείπουσαν τὴν καρδίαν του, καὶ δάκρυα φλογερά ἐρέυσαν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, οἵτινες ἦσαν κόκκινοι ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τοὺς κόπους.

Ἐφθασε τέλος καὶ ἡ φρικώδης ἡμέρα. Ἦμην τότε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἀσθενούς, καὶ ὁ Ῥευνόλδος, ὅστις κατεσπαράττετο ἀπὸ ὀλέθρια προαισθήματα, μὲ παρεκάλει νὰ μείνω. Ἦμεθα ὅλοι συναγμένοι τὸ ἐσπέρας εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ κάτω πατώματος, ἥτις ἐσυγκοινωνεῖ ἀμέσως μὲ τὸν κῆπον. Ἡ

νὺξ ἦτον καθαρὰ καὶ ὠρὰ· πνοαὶ σφοδραὶ ἀνέμου ἐτάρασαν τὰ παράθυρα καὶ διεσκορπίζαν σωρούς χαλάζης. Ἡ Μίνα τὴν ὁποίαν εἶχα εὐρεῖ εἰς καλυπτεράν κατάστασιν δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν κοιτῶνά τῆς· ἐκάθητο κατὰ γῆς, ἐπάνω τάπητος, καὶ ἐβλεπε τὸν υἱόν τῆς παίζοντα μὲ μικρὸν καττάκιον· τὸ βρέφος ἐξεκαρδίζετο ἀπὸ τὸν γέλωτα βλέπον τὸ ζῶον τρέχον κατόπιν τῆς κυλιομένης σφαίρας, ἡ δὲ Μίνα ἐμειδία καὶ ἐπεριπύσσετο αὐτό. Ἀλλ' αἰφνης τὴν ἶδα ὠχριάσασαν καὶ ἀνασηκωθεῖσαν μετὰ σπουδῆς· ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τῆς ἐκόλλησεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς, ἐνῶ μὲ τὴν δεξιὰν ἐζήτηε στρίγμην· φωνὴ γοερὰ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στῆθος τῆς· καὶ αὐτὴ ἐπεσεν ἀναίσθητος εἰς τὸν τάπητα· κύματα αἵματος ἐρρέαν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς, καὶ κατεμίαιναν τὴν ὠραίαν κόμην τῆς ἥτις εἶχε λυθῆ ὅταν ἐπεσεν. Ὅλα δὲ ταῦτα συνέβησαν μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς, ὥστε μόλις ἐπροφθάσαμεν νὰ τρέξωμεν πρὸς αὐτήν. Ὄταν δὲ συνῆλθεν, ἔκαμε νεύμα ὅτι δὲν ἐδύνατο ἀκόμη νὰ ὁμιλήσῃ· οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς προσηλώθησαν εἰς τὸ τέκνον τῆς τὸ ὁποῖον ἐχάδευε τὸ καττάκιον, εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς διεχύθη ἀμέσως λύπη, καὶ δύο δάκρυα ἐπεσαν εἰς τὰς τρεμοῦσας χεῖρας τῆς. Μ' ἐνευσεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ βάλω τὸ τέκνον τῆς εἰς τὰ γόνατά τῆς, καὶ σπεύσας τὸ ἔδωκα εἰς αὐτήν. Περιπτύχθεισα τότε τὸ βρέφος καὶ προσηλώσασα τὸ βλέμμα εἰς τὸν Ῥευνόλδον ὅστις ἐκάθητο γονατιστὸς πλησίον τῆς, ὠχρὸς καὶ ἀκίνητος ὡς μάρμαρον, εἶπε πρὸς αὐτόν μὲ φωνὴν ἀδύνατον καὶ γοερὰν, ὡς μακρυνὴ τῆς ἡγῶ·

— Ἐτελείωσε, Ῥευνόλδε μου . . . ὁ ἰατρός εἶχε δίκαιον ὅταν εἶπεν ὅτι δὲν θὰ ἰδῶ πλέον τὰ ὠραία ῥόδα τοῦ μαΐου. Ὅλα τὰ ἤκουσα, φίλτατέ μου. Ὑγιαινε, ἤλιε τοῦ μαΐου, ὁ ὁποῖος ἐθέρμαινε τὰς ψυχὰς χεῖράς μου . . . Ὑγιαινε . . .

— Μίνα! Μίνα! ἀνέκραζεν ἔξω φρενῶν ὁ Ῥευνόλδος, καὶ κυλιόμενος εἰς τοὺς πόδας τῆς ψυχροβραγούσας.

— Ἀκουσέ με, Ῥευνόλδε . . . δὲν ἐπιθυμῶ ν' ἀποθάνω ἔχουσα τὸν φρικώδη λογισμόν ὁ ὁποῖος κατὰσπαράττει τὴν καρδίαν μου ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤκουσα τὴν καταδίκην μου . . . Ἐὰν ἀγαπᾶς τὸ τέκνον μας . . . ὀρκίσου με . . . ναὶ . . . Θεέ μου . . . δός με δύναμιν . . . νὰ μὴ ὑπανδρευθῆς . . . θά . . . τὸ φρονεῖς ἐκεῖνη . . .

— Μίνα! Ὀρκίζομαι εἰς τὸν Θεόν! ἀνέκραζεν ὁ Ῥευνόλδος.

— Εὐχαριστῶ . . . ἄ! πάπα μου! . . . Δὲν θέλω, ὄχι, δὲν θέλω . . . Ἄ! Θεέ μου! Θεά ὑπάγω νὰ ἰδῶ τὰ ῥόδα τοῦ Κυρίου, εἶπεν ἡ ἀγωνιώσα σπαράσσουσα, καὶ σφίγγουσα τὸ βρέφος εἰς τὸ στῆθος τῆς.

— Μιμὰ! . . . μιμὰ . . . θὰ μὲ πνίξῃς! ἀνέκραζε τὸ ταλαίπωρον, προσπαθῶν νὰ σωθῆ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς νεκρᾶς.

Τὸ ἀνεσήκωσα ἀμέσως καὶ ἐκβῆκα δρομαίως ἀπὸ τὴν αἴθουσαν, μὴ ὑποφέρων τὸ τρομερὸν ἐκεῖνο θέαμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥευνόλδος ἐφυγεν ἐπίσης φωνάζων ὡς παράφρων, κτυπῶν τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς ἀ-

κῆρας τῶν τοίχων, καὶ σχίζων μὲ τοὺς ὄνυχας τὸ στῆθος του. Μετὰ ταῦτα κρίσις νευρικὴ διεδέχθη τὴν μανίαν του, καὶ οἱ ὑπηρεταὶ του τὸν μετέφεραν ἀνάσθητον εἰς τὸν κοιτῶνά του.

— Ὁ ταλαίπωρος νέος! ὦ! ἐννοῶ, ἀνέκραζα τεταραγμένος, ἀπὸ τὴν λύπην του ἐτρελάθη.

— Ὅχι, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ ἰερεὺς, ὁ κόμης Ῥευνόλδος ἐμελλε νὰ δοκιμάσῃ καὶ νέον λυπηρότερον μαρτύριον . . . Διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῶν πρηγορητικῶν μου λόγων τὸν ἀνεκάλεσα εἰς τὴν ζῶην καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Τὸν ἐμενεν ἀκόμη τὸ τέκνον του εἰς τὸ ὁποῖον ἐσυγκέντρωσεν ὅλην τὴν πρὸς τὴν Μίναν ἀγάπην του· αὐτὸ ἦτον ἡ μόνη ἐλπίς καὶ ἡ μόνη χαρὰ του εἰς τὸν κόσμον τοῦτον.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μίνας ὁ κόμης ἐζῆ μεμονωμένος, καὶ δὲν ἐζήρχετο πρὸς ὁτιδήποτε ἐπρόκειτο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει μὲ τόσην γενναϊότητα ὁ ταλαίπωρος σύζυγός του, δηλαδὴ, διὰ νὰ φέρῃ μόνος βοηθήματα καὶ ἐנדύματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Μετ' ὀλίγον ἐμελλον νὰ συμπληρωθῶν δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μίνας, καὶ ὁ κόμης ἀπεφάσισε νὰ ἀγρυπνήσῃ τὴν νύκτα τοῦ θανάτου τῆς προσευχόμενος εἰς τὴν αἴθουσαν ὅπου ἀπέθανεν, ἔχων καὶ τὸ τέκνον του πλησίον του. Τὸ δὲ περιέργον, ἡ αὐτὴ θύελλα, ἡ αὐτὴ ὠχρῶτης τῆς νυκτὸς, ἡ αὐτὴ ἀγριότης ἦσαν καὶ ὅταν κατέβη νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ λυπηρὸν χρέος του. Μία ὥρα παρήλθεν ἐν σιωπῇ καὶ μελέτῃ, ὅταν ἡ θύελλα ἐγένετο τόσον σφοδρὰ, ὥστε ὁ Ῥευνόλδος ἤνοιξε τὴν θύραν διὰ νὰ ἰδῇ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο θέαμα, καὶ νὰ δροσίσῃ τὸ φλεγόμενον μέτωπόν του· ὀπισθοδρόμησεν ὅμως ἐντρομος, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ προσφέρῃ λέξιν . . . Τὸ φάντασμα τῆς Μίνας ἐφάνη ὄρθιον ἐμπροσθέν του. Νέα τις ἐπαίτις, ὠχρὰ ὡς ὁ θάνατος, ἐτεῖνε πρὸς αὐτὸν τὴν κάτωχρον χεῖρά τῆς, ἐπικαλουμένη μὲ φωνὴν ἐκλείπουσαν ἐξ αἰτίας ταλαίπωριον φιλοξενίαν καὶ ὀλίγον ἄρτον. Παρατηρήσασα τὴν φλόγα τῆς ἐστίας, ἐπροχώρησεν ὀλίγον· ἀλλὰ καταβεβλημένη ἀπὸ τὸν κόπον, ἐπεσεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ὅπου ἀπέθανεν ἡ κόμισσα Ἀρνάιμ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ὁμοιότης τῆς μετὰ τὴν Μίναν, ὥστε τὸ παιδίον, μόλις τὴν ἶδε, καὶ ἐπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς λέγον·

— Ὦ μιμὰ μου . . . ἐγόρισες! . . . Σε γνωρίζω ἂν καὶ φορῆς παλαιὰ ἐנדύματα.

Μετὰ ἐξ ἡμέρας ὁ Ῥευνόλδος, λησμονήσας τὸν ὄρκον του, ἐνεμφεῖθη μυστικὰ τὴν πτωχὴν ταύτην γυναῖκα. Ἐτόλμησε νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄθλιος ὅτι ὁ Θεός, οἰκτείρων τὴν θλίψιν καὶ τὴν ἀπομόνωσίν του, ἔκαμε θαῦμα πρὸς χάριν του . . . Ἐνοεῖς κάλλιστα, κύριε, ὅτι ἅμα μαθὼν τὴν εἰδήσιν ταύτην διέκοψα τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις μου· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα συμβάντα τὰ ἔμαθα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Φαβρίκιου.

Χριστίνα, ἡ νέα κόμισσα Ἀρνάιμ, ἦτον κόρη ἀξιωματικοῦ Οὐγγρου ἀποθανόντος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ καλὸς αὐτὸς στρατιώτης εἶχε κάμει πολλὰς θυσίας διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν θυγατέρα του λαμπρὰν ἀνατροφὴν· αὐτὴ δὲ μείνασα ὄρφανή, ἐπροσκολλήθη ὡς διδασκάλισσα εἰς πλουσίαν μολδαυικὴν οἰ-

κογενεῖαν, ἥτις, ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν δεξιὴν θέσιν τῆς, τὴν ἐπεριποιεῖτο ὡς τέκνον τῆς. Μεγάλη διαφορὰ ὑπῆρχε μετὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ζωῆς, καὶ πλουσιότητος, καὶ μετὰ τῆς πτωχείας ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἐπέραςε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός τῆς, πλησίον ἀσθενούς τινος συγγενοῦς τὴν ὁποίαν ἐβούθει διδάσκουσαν τὰ πτωχὰ παιδιά τοῦ χωρίου. Ἡ Χριστίνα μετέβη ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὴν ἐνδειαν καὶ τὰ βύσανα, εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν χαρὰν. Ἀλλ' ἡ τοσαύτη εὐτυχία ἦτον ὑπερβολικὴ δι' αὐτὴν ἔχουσαν ψυχὴν ἐνθερμον καὶ ἀδύνατον. Μεθυθεῖσα ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς νέας αὐτῆς ζωῆς, ἐλησμονήσασα μετ' ὀλίγον τὴν ἀληθῆ θέσιν τῆς, καὶ ἐράνη εἰς τὸν κόσμον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς ἣν ἦτον καὶ ἡ νέα τὴν ὁποίαν ἐπαιδαγωγεῖ. Ὁ πόλεμος ὅς τις συνέβη ἀκολούθως εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Γερμανίας, ἀνέτρεψεν ὅλα τὰ φιλόδοξα σχέδιά τῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, κατηγορηθεὶς ὡς συναμοτίς, ἀνεχώρησε λαθραίως, ἡ δὲ περιουσία του ἐδημεύθη· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τῆς Χριστίνης, τὴν ἔδωκε πασότῃ τινι χρηματικῇ καὶ τὴν ἀπέπεμψεν. Ἡ Χριστίνα ἐζῆσε καιρὸν τινα οικονομικῶς, προσπαθοῦσα νὰ εὑρῇ νέον πόρον ζωῆς· ἀλλ' αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις αἱ ὁποῖαι κατετάρασαν ὅλον τὸν κόσμον παρέλυσαν τὰς προσπάθειάς τῆς, καὶ ἡ ταλαίπωρος νέα, μὴ εὐρίσκουσα οὔτε κἄν ἐργόχειρον, ἐπεσεν εἰς ἄκραν δυστυχίαν. Οὕτω ζητοῦσα ἐλεημοσύνην ἐφθασεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρνάιμ, ὅπου τὴν ἀνέμενεν ἡ τύχη. Κατὰ τοὺς πρῶτους ἐξ ἡμέρας τοῦ γάμου τοῦ Ῥευνόλδος ἐνόμισεν ὅτι εὗρεν ἀνάπαυσιν. Ἡ Χριστίνα ἦτον ἀπλὴ καὶ καλὴ. Ἐπεριποιεῖτο δὲ τόσον τὸν μικρὸν Ἰούλιον καὶ τὸν ἀνεψιὸν τῆς Φαβρίκιον, ἡ διαγωγὴ τῆς ἐν γένει ἦτον τόσον καλὴ, ὥστε ὅλοι τὴν ἠγάπων καὶ τὴν ἐτίμων. Ἀλλ' ὡς ἡξεύρεις, κύριε, τὸ φυσικὸν εἶναι ὁ μεγαλύτερός μας ἐχθρὸς, καὶ ἡ νέα αὐτὴ ἡ ὁποία ἐζῆ μεμονωμένη εἰς τὰ βῆθη τῆς ἐξοχῆς, μεμακρυσμένη ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ θέλητρα τῆς, ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς ὑπερηφανίας. Ἦτον ὠραία, νέα, πλουσία καὶ πνευματωδέστατη· φθάνει νὰ ἤθελε, καὶ μετὰ τῆς ἐκλεκτοτέρως συνηναστροφῆς θὰ ἔλαμπεν. Ὁ κόμης πρῶτος τὴν ἠνάγκαζε ν' ἀφήσῃ τὴν μονότονον ζῶήν τῆς. Ἡ Χριστίνα δὲν εἶχε θάρρος διὰ νὰ τὸν ἐναντιωθῆ, καὶ λησμονήσασα τὸν ὄρκον τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁμώσει οἰκοθεν τοῦ ν' ἀφιέρωσῃ ὀλόκληρον τὴν ζῶήν τῆς εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνδρός τῆς καὶ τοῦ τέκνου του, ἐδέχθη μὲ χαρὰν τὴν πρότασιν, καὶ ἀφῆκε τὴν ἐξοχὴν. Ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον εἶδος τι δόξης τὸ ὁποῖον ἀποκτάται ταχέως, ἐννοῶ δὲ τὴν ψευδῆ δόξαν τῶν γυναικῶν, τῶν ὀνομαζομένων τοῦ συρμού. Ἡ Χριστίνα ἔκαμε τοσοῦτον ταχεῖας προόδους, ὥστε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος εἰμὴ διὰ τὴν κομψότητα, τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ιδιορρυθμίαν τῆς αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τύφλωσίν του ὁ Ῥευνόλδος δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀσωτος αὐτῆς ζωῆ ἔβλαπτε τὴν ὑπόληψίν του. Καθ' ἐκάστην νύκτα εἶχαν καὶ νέας διασκεδάσεις· εἰς ἄλλο δὲν ἠσχολοῦντο εἰμὴ εἰς παιγνίδια, εἰς κυνήγια καὶ εἰς θεάματα.

‘Ο μικρός Ιούλιος, από τον οποίον η Χριστίνα δεν ήθελε να χωρισθῆ, διότι ήγάπα τὸ παιδίον αὐτὸ μὲ ὅλην τὴν καρδίαν της, ἀδύνατος ἐκ φύσεως καὶ μὴ δυνάμενος ν’ ἀντιβῆ εἰς ἀγροπνίαις καὶ διασκεδάσεσι, ἐξήσθηεν: μικρὴν κατὰ μικρὸν, χωρὶς ποτὲ νὰ παραπονεθῆ.

‘Ο δὲ Φαβρίκιος, ὅστις τοὺς συνώδευε πάντοτε, ἔχων χαρακτῆρα ψυχρὸν καὶ αὐτῆρόν, δὲν συμμορφώθη ποτὲ μὲ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ θείου τοῦ ἐπειθυμούντος ὅλας τὰς φαντασίας τῆς γυναικὸς του· καὶ θὰ ἐπέστρεψε βεβαίως εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἐὰν δὲν συνέβαινε τι ἄλλο τὸ ὁποῖον ἐπέδραλεν εἰς αὐτὸν νέα χρέη. ‘Ο πολυτελής βίος τὸν ὁποῖον διῆγεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Ρεϋνόλδου εἰς τὰ λουτρά τῆς Βადης, αἱ ὑπέρογκοι δαπάναι, αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Χριστίνης, ἡ ῥέθησαν τὸν φθόνον πολλῶν, καὶ μάλιστα γυναικὸς ἀμφύβουλου διαγωγῆς, αἵτινες ἐπροσπάθησαν νὰ προσβάλωσι τὴν ὑπόληψιν τῆς κομῆσεως δι’ ἐπιβούλων σπερμολογιῶν. ‘Ο Φαβρίκιος, ὅστις κατ’ ἀρχὰς εἶχε καταφρονήσει ὅλας ταύτας τὰς συκοφαντίας, φοβούμενος τὸ σκάνδαλον τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ διεγείρῃ, εἰ καὶ ἀδίκως, τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ θείου του, δὲν ἐσύχναζε πλέον εἰς τὰς συναναστροφὰς. ‘Αλλ’ ἡ ἀναίδεια τῶν συκοφαντῶν ἤβησεν ἐπι μᾶλλον, ὁ δὲ Φαβρίκιος, παροργισθείς εἰς ἄκρον, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρῆσθαι παραδειγματικῶς τὸν πρῶτον αὐτῶν. ‘Αξιωματικὸς τις, ὅστις ἐλέγετο ὡς ὁ πλέον ἐνθερμος κατήγορος τῆς κομῆσεως, ἐτόλμησε νὰ ὀμιλήσῃ μίαν ἡμέραν ἐνώπιόν του κατ’ αὐτῆς· ὁ δὲ Φαβρίκιος, ἐπιθυμῶν νὰ μὴ διατύρῃται τὸ ὄνομά της, εὔρεν ἄλλην τινὰ πρόφρασιν τὸ ἐσπέρας, καὶ τὸν προσέβαλε τοσοῦτω ἀποτόμως ὥστε ἡ μονομαχία κατέστη ἀφυσικός. ‘Ο Φαβρίκιος ἦτον ἄριστος σημάδευτῆς, καὶ ἡ ἐπιτηδειότης του ἦτον γνωστὴ εἰς Βάδεν. ‘Ο ἀντίπαλός του, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸ ὄπλον, ἐζήτησε νὰ πολεμήσῃ μετ’ ἐπιστόλιον, καὶ τὴν ἐπιόψαν, συνωδευμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς μάρτυρας, μετέδρασαν εἰς τὸ δάσος.

‘Ο Φαβρίκιος ἦτον ἀτάραχος, καὶ ἐμειδία ὡς ἀνθρώπος ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν συνείδησιν καὶ τὸ δίκαιον. ‘Ιστατο ἤδη τριάκοντα βήματα ἀπέναντι τοῦ ἀντιπάλου του, ὅτε εἰς τῶν μαρτύρων τούτων, νέος τις μαθητῆς, πλησιάζας αὐτὸν εἶπε τεταραγμένως:

— Κύριε Φαβρίκιε, ἐνθυμούμαι τρέμων τὴν ἐπιτηδειότητά σου εἰς τὸ πυροβολεῖν· καὶ ἐπειδὴ ἔχεις τὸ δίκαιον ἐκ μέρους σου, θὰ ἔχῃς μαζὶ σου καὶ τὸν Θεόν. Μὴ φονεύσῃς τὸν δυστυχῆ αὐτὸν, πληγώσῃς τον μόνον.

Καὶ ἰδὼν τὸν Φαβρίκιον μειδιάσαντα μειδίαμα ἀπορίας καὶ οἴκτου, ἐπανέλαθεν:

— Ἦξεύρω ὅτι ἡ πρότασίς μου θὰ σὲ φαίνεται γελοία, ἐπειδὴ, εἰς τοιαύτας ὥρας τὰ τρυφερὰ αἰσθημάτων δὲν εἶναι τὰ ἐπικρατοῦντα· ἀλλ’ ἠθέλησα νὰ ἐκπληρώσω χρέος πρὸς τὴν συνείδησίν μου. ‘Ο νέος ἐκείνος ἀξιωματικὸς εἶναι τὸ μόνον ὑποστήριγμα τυφλῆς μητρός καὶ νέας ἀδελφῆς· ἐὰν τὸν φονεύσῃς, αἱ δύο αὐταὶ θὰ ζητοῦν ἐλεημοσύνην διὰ νὰ ζήσουν.

— Λοιπὸν, ἀπεκρίθη ἀταράχως ὁ Φαβρίκιος, ἄς μὲ ζητήσῃ συγχώρησιν ὁ Κ. Μόρδεν.

— ‘Αδύνατον, διότι ἀγαπᾷ πάντοτε.

— Δὲν σ’ ἐνοῶ, κύριε.

— Τόσον λοιπὸν ἠλλαξεν ὁ Κ. Μόρδεν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ πλέον ἡ κόμησσα ‘Αρνάϊμ τὸν νέον μὲ τὸν ὁποῖον τὴν ἠρραβώνισεν ὁ πατήρ της ὅταν ἦτο μικρὰ;

— Καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Κ. Μόρδεν θεωρεῖ δίκαιον νὰ προσβάλῃ τὴν τιμὴν γυναικὸς τὴν ὁποίαν ἡ δυστυχία καὶ αἱ περιστάσεις ἐβίασαν νὰ ἐπινοήσῃ;

— ‘Ισα ἴσα δι’ αὐτὸ θέλει ν’ ἀποθάνῃ ὁ Κ. Μόρδεν.

— Καὶ μὲ βεβαιώνεις ὅτι ὅλ’ αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ; ἠρώτησεν ὁ Φαβρίκιος ὠχριάσας ὀλίγον.

— Σὲ ὀρκίζομαι εἰς τὸν Θεόν!

‘Ο Φάβριος ἀφῆκε στεναγμὸν καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον μὲ τὰς χεῖράς του· ἔπειτα, βιάσας ἑαυτὸν, ἐπλησίασε τὸν ἀντίπαλόν του καὶ τοὺς μάρτυρας, καὶ εἶπε μὲ φωνὴν ὀπισθοῦν τρέμουσαν:

— Κύριε, δὲν ἔμπορὼ νὰ μονομαχήσω μαζὶ σου.

— Εἶσαι πρελόδ, Κύριε; ἠρώτησεν ὁ νέος, πλαταγῆσας τὴν μαστίγα του.

— ‘Οχι, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ Φαβρίκιος μειδιάσας· ἀλλὰ σ’ ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν θέλω νὰ μονομαχήσω μαζὶ σου.

— Καὶ ὅμως ἐγὼ θὰ σὲ βιάσω, ἀνδρὲ!

Εἶπε καὶ μὲ τὴν ἄκραν τῆς μαστιγῆς του ἤγγισε τὸ πρόσωπον τοῦ Φαβρίκιου.

Τότε ὁ Φαβρίκιος ἀφῆκε φωνὴν μανιώδους, καὶ ἤρπασε τὸ πιστόλιόν του. ‘Εν ἀκαρτεῖ οἱ ἀντίπαλοι εὐρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἐπερίμεναν τὸ σύνθημα διὰ νὰ πυροβολήσωσι. Δύο κρότοι ἠκούσθησαν συγχρόνως. ‘Ο μὲν ἀξιωματικὸς ἔπεσε διὰ παντός, ὁ δὲ Φαβρίκιος πληγωθεὶς τὸ πρόσωπον, μετεφέρθη αἱματοκυλισμένος εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ ‘Αρνάϊμ.

‘Ο ‘Ρεϋνόλδος, μαθὼν τὸ συμβᾶν τοῦ ἀνεψιοῦ του, μετέβη ἀμέσως ὁμοῦ μὲ τὴν κόμησσαν εἰς ἐπίσκεψίν του. Ἡ πληγὴ δὲν ἦτον ἐπιζοχος, καὶ ἐντὸς τινῶν ἡμερῶν ὁ ἀσθενὴς ἀνέλαθε. Καὶ πρῶτον ἠθέλησε νὰ μάθῃ τί ἀπέγεινεν ὁ ἀντίπαλός του, τὸν ὁποῖον ἠλπίζεν ὅτι ἐπλήγωσεν ἐλαφρῶς· ἀλλ’ ὁ νέος, ὅστις τὸν εἶχεν ὀμιλήσει εἰς τὸ μέρος τῆς μονομαχίας, τὸν εἶπεν ὅτι ἔπεσον ἀμέσως νεκρός.

‘Ο νέος αὐτὸς ὅστις ἐδειξε τόσην καρδίαν καὶ τόσην ἀφοσίωσιν κατὰ τὴν μονομαχίαν, ἀνέλαθε καὶ ἄλλο χρέος λυπηρότατον, ἦλθε νὰ φέρῃ εἰς τὸν Φαβρίκιον μικρὰν εἰκόνα τῆς κομῆσεως εὐρεθείσαν εἰς τὸ στήθος τοῦ φονευθέντος φίλου του.

‘Ηχοῖζε τότε ὁ χειμὼν, καὶ ἡ ἐξοχὴ τοῦ ‘Αρνάϊμ ἀνέλαθε τὴν φυσιογνωμίαν τῆς θλίψεως καὶ τοῦ πένθους τὴν ὁποίαν εἶχεν ὅτε ἀπέθανεν ἡ Μίνα . . . Οἱ ἰατροὶ εἶπαν ἐκ συμφώνου ὅτι ὁ μικρὸς ‘Ιούλιος θ’ ἀπέθνησκεν ὅπως καὶ ἡ μήτηρ του, καὶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη των δὲν ἦτον πλέον ἰκανὴ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν του. ‘Ο κόμης ἐπερίμενε λοιπὸν καρτερικῶς τὴν φοικτὴν ταύτην ὥραν· ὁ δὲ Φαβρίκιος σπανίως κατεβίωνεν εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἡ σιωπηλὴ λύπη τὴν

ὁποῖαν ὑπέκρυπτεν, ἐπηύξησε τὴν γενικὴν μελαγχολίαν. Νύκτα τινὰ καθ’ ἣν ὁ Φαβρίκιος, ὅστις ἐπροσπάθει νὰ λησμονήσῃ διὰ τῆς μελέτης τὰ παρελθόντα, εἰργάζετο εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἤνοιξεν ἡ θύρα του καὶ ἐμβῆκεν ἡ κόμησσα. Τὸ πρόσωπόν της ἦτον τόσον ὠχρόν καὶ τόσον ἠλλοιωμένον, ὥστε ὁ Φαβρίκιος ἐνόησεν ἀμέσως τὸ συμβᾶν δυστύχημα. Τὸ τέκνον τῆς Μίνας εἶχεν ἀποθάνει.

Ἡ Χριστίνα ἐκάθηται εἰς θρανίον καὶ προσήλωσε περίλυπα τὰ βλέμματα εἰς τὸν Φαβρίκιον. ‘Ενθ’ ὅτε οὗτος ἐσπικῶθη διὰ νὰ ἐκβῆ, ἐκείνη τὸν ἐπροσκόλεσε διὰ νεύματος νὰ καθῆσθαι καὶ νὰ τὴν ἀκούσῃ.

— Φαβρίκιε! εἶπεν, ἀκουσέ με, ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ ἀναχωρήσω ἀπὸ τῆν οἰκίαν ταύτην φέρουσα τὸ μίσος καὶ τὴν κατάραν τοῦ ‘Ρεϋνόλδου . . .

— Τί λέγεις, κυρία; ἠρώτησεν ἐκθαμβὸς ὁ Φαβρίκιος.

— Τὸ χρέος μου ἐτελείωσε . . . μὲ μένει τώρα νὰ ἐξιλεύσω τὸν Θεὸν διὰ τὸ σφάλμα μου . . .

— Δὲν σ’ ἐνοῶ.

— ‘Οταν ὁ θεός σου μ’ ἐλέησε, Φαβρίκιε, ἤμην εἰς τὴν ἀκμὴν ν’ ἀποθάνω ἀπὸ δυστυχίαν καὶ πείναν εἰς τὴν θύραν αὐτὴν τῆς οἰκίας του. ‘Ο κόμης μ’ ἔδωκε τὴν πρῶτην θέσιν τῆς οἰκογενείας του, καὶ μὲ ὠνόμασε σύζυγόν του, ἐμὲ ἡ ὁποία ἐλησμονήσα τὰς πρὸς ἄλλον ὑποσχέσεις μου. Μ’ ἔδωκεν ὄνομα, τύχη καὶ θέσιν λαμπράν, κ’ ἐγὼ, ἡ μοιρὰ, ἐδέχθη ὅλα αὐτὰ. Ἠλπίζα νὰ τὸν ἀνταμείψω προσιπαθοῦσα νὰ τὸν καταστήσω εὐτυχῆ, καὶ νὰ ἀνεγερθῶ ἀπὸ τὴν ἐξουθένειαν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχα πέσει. Μάρτυς ὁ Θεὸς ὅτι ἐπάλαμνα γενναίως διὰ νὰ τὸ κατορθώσω, ἀλλ’ ἡ ἀπόφραξις ἦτον ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου. ‘Ο κόσμος μὲ παρέσυρεν εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰς ματαιότητάς του· τὸν κόσμον αὐτὸν ὅστις μὲ εἶχεν ἀποβάλει, ὅστις δὲν ἔλαβεν οἶκτον εἰς τὰ δυστυχήματά μου, ἐδυνάμην τότε νὰ τὸν ἐξουθενίσω καὶ ἐγὼ μὲ τὴν πολυτέλειάν μου, καὶ νὰ τὸν ἐκδικηθῶ πολυμῶν αὐτὸν μὲ τὰ ἴδιά του ὄπλα. ‘Ο κόμης, ὁ μόνος ὁδηγὸς καὶ μόνος φίλος μου, μ’ ἔδιδεν ὁ ἴδιος τοιαύτην ἐπικίνδυνον συμβουλήν, τὴν ὁποίαν ἐδέχομην ἀδιστακτικῶς· ἐπειδὴ ἤμην τυφλὴ. Σήμερον, Κ. Φαβρίκιε, οἱ ὀφθαλμοί μου ἠνοιχθήσαν, καὶ βλέπω καθαρὰν τὴν ἀβυσσον ἡ ὁποία εἶναι πρὸ τῶν ποδῶν μου. Φρίττω καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, διότι ἔγινε αἰτίαι τοῦ θανάτου ἐνὸς παιδίου καὶ ἐνὸς ἀνδρός, ἐπροξένησα τὴν δυστυχίαν σου, Φαβρίκιε, καὶ διότι δὲν θὰ περᾶσῃ πολὺς καιρὸς καὶ ὁ κόσμος αὐτὸς θὰ μὲ καταφρονήσῃ καὶ θὰ μὲ μισήσῃ.

‘Ο Φαβρίκιος ὑπεμειδιάσε θλιβερῶς, ἀλλὰ δὲν ἀπεκρίθη.

— Ἔχω τὰς ἐλπίδας μου εἰς σὲ, Κ. Φαβρίκιε, καὶ σὲ ζητῶ τελευτήϊαν ἐκδούλευσιν· σὲ παρακαλῶ θερμῶς καὶ σ’ ἐξορκίζω εἰς τὸ ἱερώτερον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχεις εἰς τὴν γῆν, νὰ μὲ συνοδεύσῃς ἕως εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Καρσλοῦς.

— Εἶναι ἀδύνατον, κυρία· ὁ καιρὸς θὰ θεραπεύσῃ τὴν λύπην σου, καὶ ὁ ‘Ρεϋνόλδος, χάρις εἰς τὰς περιποιήσεις σου, θὰ ἐπανέρη καὶ ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν.

— ‘Αλλοίμονον! ἀνέκραξεν ἡ Χριστίνα, μὲ φωνὴν βαρεῖαν, καὶ χαμπλώσασα τοὺς ὀφθαλμούς· δὲν ἔχω πλέον δύναμιν νὰ ἐκπληρώσω τούτο τὸ χρέος. — Ἠλπίζα, εἶπεν ὁ Φαβρίκιος, ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη ἄλλως πως ἔπρεπε νὰ σὲ ὀδηγήσῃ.

— Φαβρίκιε, μὴ μὲ καταρᾶσαι! συμβούλευσέ με, τί πρέπει νὰ κάμω;

— Πρὸ ὀλίγου μ’ ἔλεγες ὅτι θέλεις νὰ ἐξιλεύσῃς τὸν Θεόν· ἰδοὺ πῶς· μείνε πλησίον τοῦ κόμητος, καὶ προσπάθησε νὰ τὸν κάμῃς νὰ λησμονήσῃ τὰ παρελθόντα. ‘Ο,τι δὲν ἔκαμεν ἡ καρδία σου, ἄς τὸ κάμῃ τὸ πνεῦμά σου. ‘Εὰν φοβῆς κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον, κυρία, θὰ λησμονήσω ὅλα τὰ συμβᾶντα, καὶ θὰ εὐλογῶ ἀπὸ καρδίας τὴν ἀφοσίωσίν σου.

— Ἔχεις καρδίαν εὐγενῆ, Φαβρίκιε, εἶπεν ἡ κόμησσα ἀναχωρήσασα βραδέως.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν συνομιλίαν ταύτην, ὁ Φαβρίκιος, ἐνθ’ ἀπελήρητο μὲ τὸν θεῖόν του εἰς τὸ δάσος, χωρικός τις ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολήν ἐκ μέρους τῆς Χριστίνης. ‘Ανοίξας δὲ αὐτὴν τρέμων ἀνέγνωσε τὰ ἐξῆς:

« Δὲν ἔχω ἀρκετὴν δύναμιν ν’ ἀκολουθήσω τὴν συμβουλήν σου καὶ νὰ μείνω πλησίον τοῦ κόμητος· ἀφοῦ ὑπῆρξα κακὴ μήτηρ, θὰ ἐγενόμην ἴσως καὶ πλέον ἐνοχος . . . ὁ Θεὸς μὲ ἠλέησε! Μὴ ζητήσῃς νὰ μάθῃς τὸ θρησκευτικὸν ἀναχωρητήριον ὅπου ἐτάφη. Ἡ κόμησσα ‘Αρνάϊμ ἀπέθανε διὰ τὸν κόσμον τούτον. »

‘Ο Φαβρίκιος ὠχρότερος καὶ τοῦ θανάτου, ἔδωκε τὴν ἐπιστολήν εἰς τὸν θεῖόν του. ‘Ο δὲ ‘Ρεϋνόλδος ἀφοῦ τὴν ἀνέγνωσεν ὡς ἔξω φρονῶν, ἐγέλασεν ὡς μανιώδης, καὶ ἔπεσε κατὰ γῆς. Ἐμασε καὶ δευτέραν φορὰν τὴν Μίναν του, καὶ ἔγινε παράφρων. Ἰδοὺ, φίλε μου, ἡ ἱστορία, ἧτις εἶναι, ὡς βλέπεις, θλιβερωτάτη· ἀλλ’ ὡς ἠξυεῖς τὰ δράματα δὲν παριστάνονται μόνον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν θεατρῶν.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

ΟΛΟΙΠΟΡΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

ΣΕΒΡΑΙ. - ΓΟΒΕΛΙΝΟΙ.

Μίαν ἡμέραν τῆς ἐν Παρισίοις ὀλογοχρονίου διατριβῆς μου ἐφιέρωσα εἰς ἐπίσκεψιν τῶν περιφημοτέρων τῆς Γαλλίας βιομηχανικῶν καταστημάτων. Διὰ τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ἐκτὸς τῶν ὀχυρώσεων τῶν Παρισίων διευθυνθεὶς, ἔρθασα μετ’ οὐ πολὺ εἰς τὴν ὠραίαν πόλιν τῶν Σεβρῶν, ὅπου εἰς κατάφυτον λόφου πλευρὰν κεῖται, ὡς οἶκος βασιλικῶς μέγα καὶ εὐπρεπὲς, τὸ ἐπώνυμον τῆς πόλεως ταύτης κεραμεῖον, τὸ ἐπισημότερον πάσης τῆς Εὐρώπης.

Εἰς τῶν φυλάκων ἐπὶ μικρᾷ ἀντιμισθίᾳ ἀνέλαβε νὰ μοι δείξῃ τὸ ταμεῖον τοῦ καταστήματος, εἰς ὃ ἐκτίθενται πάντα τὰ νεοτευχῆ αὐτοῦ ἔργα, ὅσα δὲν ἐκπέμπονται ἀλλαχόσε, καὶ πολλῶν τῶν ἀρχαιοτέρων προσπλάσματα. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν περιέργειάν μου, ἐπέμεινα δὲ νὰ ἰδῶ ὅλα τῆς κατασκευῆς τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνων τὰ ἀπορρητότερα μυστήρια, ὅπερ κατ' ἀρχὰς μοι ἀπεποιήθησαν ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τοῦ καταστήματος τοὺς κανονισμούς. Μία ὁμῶς λέξις, μεθ' ὑπερφηφείας τὸ ἀπομνημονεύω, κατίσχυσε πασῶν τούτων τῶν δυσκολιῶν. Ἦρκεσε νὰ εἰπῶ τὸ ὄνομά μου, προσθεὶς ὅτι εἰμι Ἕλληνας, καὶ πάσαι αἱ θύραι μοι ἠνεώχθησαν. Τοσαύτην τὴν ἐθνοῦς ἡμῶν ἐμπνέει εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην συμπάθειαν, ὥστε ὁ ἑλληνικὸς ἐθνισμὸς εἶναι τῶν συστάσεων ἢ ἰσχυροτάτη. Ἀλλὰ, ποίαν ἢ συμπάθεια αὕτη δὲν μᾶς ἐπιβάλλει εὐθύνην, ὅπως μὴ φανώμεν αὐτῆς ἐλάσσονες, ποίους καρποὺς δὲν μᾶς ὑπόσχεται, ἂν ἠζεύρωμεν νὰ τὴν κερπωθώμεν!

Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται σήμερον. Ἡ ἄδειξ νὰ ἐπισκεφθῶ λεπτομερέσματα τὸ περίφημον κεραμεῖον μοι ἐδόθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, ἴσως ἔχοντος καὶ τὴν φιλοτιμίαν νὰ ἐπιδείξῃ εἰς ἓνα τῶν κατοίκων τοῦ ἀττικοῦ Κεραμεικοῦ, ὅτι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων δὲν κατορθοῦσιν ἐλάσσονα αἱ νέαι τῆς Εὐρώπης Ἀθηναί, καὶ παραδοθεὶς εἰς τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς τῶν νοσημονεστέρων ἐργοστασιαρχῶν, διευθύνθη πρὸς τὸ μέρος ὅπου γίνονται αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι.

Ἡ συνδιάλεξις μου μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ τούτου μοι ἐξήγησε κατὰ μέγα μέρος τὸ φαινόμενον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ἐντελείας τῆς ἐφικνύονται τὰ ἐν Εὐρώπῃ μεγάλα βιομηχανικὰ καταστήματα, τὰ καὶ πλοῦτον προχέοντα, καὶ δόξαν ἀντανακλῶντα εἰς τοὺς τόπους ἐν οἷς ὑφίστανται. Ὁ ἀπλοῦς οὗτος ἐργοστασιαρχὴς ἦν ἄνθρωπος λίαν πεπαιδευμένος, τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἐντελῶς κάτοχος, καὶ πλουτίσας τὴν τέχνην δι' ἐφευρέσεων πολλῶν καὶ ἀξιολόγων, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν ἔθνη παρ' οἷς καὶ αὐτῶν τῶν πρώτων ἐν τοῖς ἀρχαίοις τινὲς εἰσὶ βράνασαι καὶ ἀπαίδευτοι.

Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου δὲν πρόκειται. Παρὰ τοῦ ἐργοστασιαρχοῦ λοιπὸν ἔμαθον ὅτι πρὸ μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην κεραμεῖον ἰδιωτικόν, κατασκευάζον λεπτότατα κεραμοῦργήματα, κατὰ δὲ τὰ 1760 ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', καὶ γενόμενον ἐθνικὸν τὸ βασιλικὸν κατάστημα. Μετὰ πέντε ἔτη γυνὴ εὗρεν εἰς τὸ χεῖλος ῥυάκος λευκὸν τι χῶμα, ὃ ἐκλαβοῦσα ὡς πηλὴν, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν πλῆσιν, τὸ ἔδειξεν εἰς φαρμακοποιὸν τοῦ χωρίου τῆς, ὅστις ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς ὕλην χρήσιμον εἰς τὰ φάρμακά του, τὸ ἔδειξεν εἰς ἓνα τῶν διευθυντῶν τοῦ κεραμείου, ὅστις ἀνεγνώρισεν ἀξιόλογον λευκὰργίλλον, ὕλην πολύτιμον διὰ κατασκευὴν τῶν λεπτῶν κεράμων. Ἐκτοτε, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐντελείας τῆς πρώτης ταύτης ὕλης πρὸ πάντων, τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο ἀνεδείχθη ἀμίμητον εἰς κατασκευὴν τῆς ποροελάντας, ἢ τῶν χειρουργῶν σκευῶν, ὡς δυνάμεθα ἴσως νὰ

μεταφράσωμεν τὴν λέξιν, διότι poros λέγοντες γαλλιστί, αἱ ἑλληνιστί χειρίζται καλούμεναι (Ἀριστοφ. Σφ.), κατὰλευκά τινα ὄστρακα, ὧν ἡ κόνις ἀποτρεῖ ἢ ὑποτίθεται ἀποτελοῦσα τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ πηλοῦ ἐξ οὗ τὰ ἀξιόλογα σκευὴ κατασκευάζονται.

Κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τῆς πρώτης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἢ τυφλῆ ὁρμῇ τοῦ λαοῦ, ἥτις κατακρημνίσασα εἰς τὸ αἶμα τὴν βασιλείαν, κατέφερε τὸν καταστρεπτικὸν πελεκὸν τῆς καὶ κατὰ παντὸς εἴτε ἀνθρώπου, εἴτε διατάξεως, εἴτε καταστήματος συνεχόμενου ὅπως δῆποτε μετὰ τῆς βασιλείας, ἐφείσθη ὁμῶς τοῦ ἐνδόξου τούτου καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Εὐρώπης θαυμαζομένου Βασιλικοῦ κεραμείου, καὶ φορέσασα αὐτῷ τὸν δημοκρατικὸν πῖλον, τὸ μετωνόμασεν ἐργοστάσιον τῆς δημοκρατίας, καὶ διώρισεν εἰς διευθυνσὶν του τρεῖς ἐθνικοὺς ἐπιτρόπους. Ἐπειτα, ὡς γνωστὸν, ἔγεινεν αὐτοκρατορικόν, μετὰ ταῦτα πάλιν βασιλικόν, μετὰ ταῦτα δὲ βασιλικὸν συνταγματικόν, ἔπειτα αὐθις δημοκρατικόν, καὶ τελευταῖον ἐκ νέου αὐτοκρατορικόν. Ἀλλ' ἂν μετέβαλε συνεχῶς ἐπωνυμίας καὶ τίτλους, τὴν ἀξίαν του ὁμῶς οὐδόλως μετέβαλεν, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε τὸ θαυμαστότατον εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ.

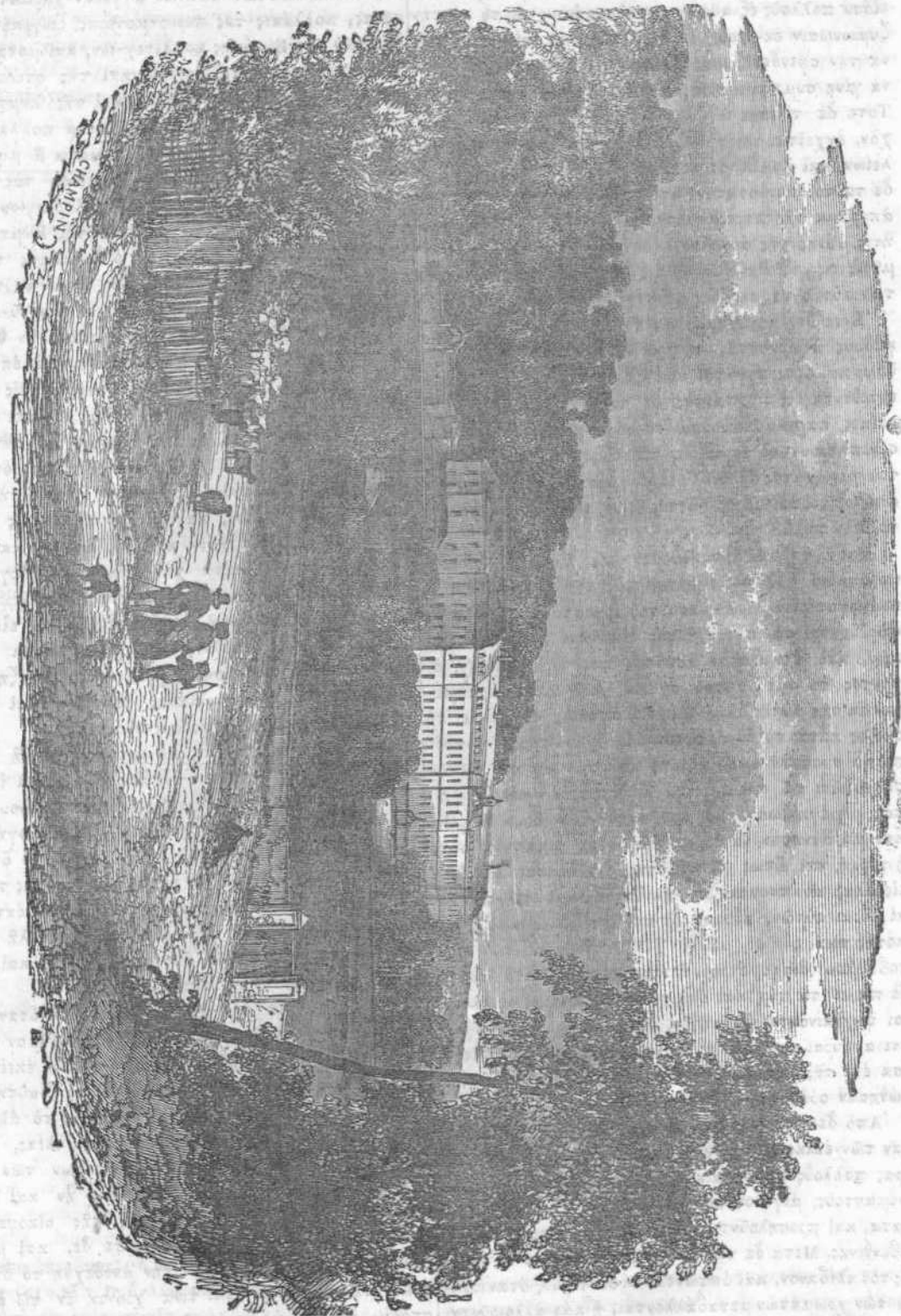
Ἡ πρώτη αἴθουσα εἰς ἣν εἰσῆλθον περιεῖχε κάδους πλήρεις ὕδατος, ἐν οἷς ἐργάται ἠσυχολοῦντο ταραττοντες καὶ πλύνοντες τὸν ἀργίλλον. Ἡ μετ' αὐτοῦ μειγμένη ἄμμος κατέπιπτεν ὡς ὑποστάθμη, καὶ τότε τὸ ὑγρὸν μετηγγίζετο εἰς ἄλλα δοχεῖα, ὅπου ἐπίσης κατεκάθιζεν ὁ ἀργίλλος καθαρὸς. Οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ἀτηκτὸν μέρος τῆς ζύμης.

Εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν διὰ χειρομύλων ἠλέθετο αὕτη ἐκείνη ἢ ἄμμος, ἥτις εἶχεν ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τοῦ ἀργίλλου, καὶ ἥτις κατατριβομένη εἰς λεπτὴν κόνιν, προστίθεται εἰς τὴν ζύμην, καὶ δίδει αὐτῇ τὴν ἀνήκουσαν διαφάνειαν.

Εἰς τρίτην αἴθουσαν ἦτον μέγα δοχεῖον, ἔχον λίθινον τὸν πυθμένα, καὶ περιέχον ἀμφοτέρως τὰς προφρήθεισας ὕλας, ἠνωμένας ἐκ νέου, μετὰ μετρίας δὲ ποσότητος ὕδατος, διότι ἂν μὲν τὸ ὕδωρ ἦτον πολὺ, αὐταὶ θὰ κατέπιπτον κατὰ τὴν τάξιν τοῦ εἰδικοῦ αὐτῶν βάρους, ἂν δὲ ὀλίγον, ἢ ζύμη θ' ἀπέβαινε δυσκατέργαστος. Τὸ ἀγγεῖον περιεῖχε προσέτι καὶ ὀγκώδεις λίθους· ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἐστρέφετο μέγας τροχὸς, ὅστις διὰ σιδηρῶν χειρῶν ἐκίνει ἄνω καὶ κάτω τοὺς λίθους, τοὺς προσέτριβεν εἰς τὸν πυθμένα, καὶ διὰ τούτου ἐλέπτυνεν ἔτι μᾶλλον τῆς ζύμης τὰ συστατικὰ μόρια.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀγγείου τούτου ἡ ὑγρὰ ζύμη προχέεται εἰς γύψινα δοχεῖα, ἅτινα ἀπορροφῶντα ἀμέσως τὴν ὑγρασίαν αὐτῆς, τὴν ἀποξηραίνουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσα τίθεται ἢ ζύμη εἰς σάκκους, καὶ κρεμάται διὰ ν' ἀποστάξῃ ὃ, τι πλεῖστον τοῦ ὕδατος αὐτῆς, καὶ τέλος ἀνὰ τέσσαρες σάκκοι τίθενται ὑπὸ πιεστήριον, καὶ πιέζονται ὑπὸ δύο ἀνθρώπων. Φαίνεται δ' ὅτι ὅσον συνεχέστερον ζυμῶθῃ καὶ ὅσον περισσότερον χρόνον σαπῇ, ἥτοι διαμεινῇ ὑγρὰ ἢ ζύμη, τόσον ἐντελεστέρα ἀποβαίνει· καὶ εἰς Κίναν μᾶ-

λιστα λέγεται ὅτι οἱ κεραμεῖς τὴν διατηροῦσιν ἢ αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ ἔργον ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη πρὶν τὴν μεταχειρισθῶσιν. | καλλὰξ σπειροειδῶς χωρῶν, ἔπειτα δὲ, λαβὼν αὐτὴν

Τὸ κεραμεῖον ἐν Σέβρας.

Ἀλλὰ πρὶν ταμειυθῆ οὕτως ἢ ζύμη, ὑποβάλλεται | διὰ πτυαρίου, τὴν πλάττει εἰς σχῆμα ἄρτου ἐπιμή-
καὶ εἰς ἑτέραν ἐργασίαν, ἀπλοῦται δηλαδὴ εἰς ε-δο- | κους (φραγτέλειας).
ἀλωνίου, ὅπου ἄνθρωπος ἀνυπόδουτος περιπατεῖ ἐπ' | Οὕτως ἔχουσα ἢ ζύμη διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ. Εἰς
2.

τὴν παρακειμένην αἰθουσαν ἀπήνησα αὐτὴν, ὡς μετὰ τὴν χρονίαν ταμίευσίν της παραδίδεται τέλος εἰς τοὺς πλάστας πρὸς ἐργασίαν. Εἰς πολλὰς τραπέζας εἶδον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀσχολουμένους εἰς τὸ νὰ τὴν ζυμώνωσιν ἐκ νέου μὲ τὰς χεῖρας, μὲ τοὺς ἀγκῶνας, νὰ τὴν σφενδονίζωσι βικίως εἰς τὴν τράπεζαν, διὰ νὰ γίνῃ συμπαγεστέρα, καὶ ἐξέληθ' αὐτῆς πᾶς ὁ ἀήρ. Τότε δὲ τίθεται ἡ ζύμη εἰς τὸν κεραμευτικὸν τροχόν, ἐγγχεῖται εἰς τύποις, κόπτεται δι' ὀξέων ἐργαλείων, καὶ λαμβάνει τὸ ἀπαιτούμενον σχῆμα. Εἶναι δὲ τοῦτο κομψότατον καὶ χαριέστατον πάντοτε, ἢ ἀπόφοια τῆς παροιμιώδους τῶν Γάλλων φιλοκαλίας, ἥτις μόνως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐλαττοῦται, ἢ μὴ μῆσ' τις ἀξιοθαύμαστος τῶν ὠραιοτάτων πλασματικῶν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς.

Ἐντεῦθεν μετέβην εἰς ἄλλην αἰθουσαν, ὅπου εἰς κάδους περιέχοντας τὸ γάνωμα, ἀναλελυμένον εἰς ὕδωρ καὶ ὄξος, ἐργάται ἐδουλοῦν τὰ σκεύη, ἤδη ἀπαρ' ἐντεθέντα εἰς πῦρ· ἐντὸς δὲ τῆς αὐτῆς αἰθούσης γυναῖκες, παραλαμβάνουσαι τὰ οὕτω γανωθέντα σκεύη, συνεπλήρουν τὸ ἔργον, προσθέτουσαι διὰ γραφίδος ἐκ τοῦ γανώματος ὅπου δὲν εἶχε προσκολληθῆ ἱκανόν, ἢ ἀπομάττουσαι μέρος αὐτοῦ, ὅπου εἶχε σωρευθῆ ὑπὲρ τὸ δέον πολύ.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐξῆλθον εἰς εἶδος ὑποστέγου προαυλίου, τοῦ περιέχοντος τοὺς κλιβάνους, ἐν τῶν περιεργότερων μερῶν ὅλου τοῦ ἐργοστασίου. Ἐνταῦθα σωρεύονται τὰ σκεύη ἐντὸς διαφόρων κεραμικῶν θηκῶν, καὶ στηρίζεται ἕκαστον ἐπὶ ἰδίου βάρου, ἔχοντος τὸ αὐτὸ αὐτοῦ σχῆμα, καὶ κατεσκευασμένου ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, διότι ἡ ὀπτησις συστέλλει τὸ σκεῦος κατὰ τὸ ἐν δέκατον τοῦ ὄγκου του, καὶ πρέπει νὰ συσταλῇ ὁμοῦ καὶ τὸ βᾶθρον. Ἀρ' οὐ λοιπὸν σωρευθῶσι τὰ σκεύη μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, ὅπως μὴ ἐγκλιζῶσιν οὐδαμῶς, ἐκτὸς τῶν ἰδίων βάρων, καὶ μὴ δύνηται νὰ τὰ βλάψῃ οὔτε ὁ καπνὸς οὔτε ἡ τέρρα, καὶ ὅπως ἡ θερμότης διανέμηται ἐξ ἴσου εἰς ὅλα, ἀνάπτονται οἱ κλιβάνοι, καὶ τειχίζονται αἱ θύραι αὐτῶν, κίουσι δὲ ἐπὶ 36 ὥρας, καὶ ἡ θερμότης των φθάνει μέχρι 1600 βαθμῶν τοῦ ἐκατοβάθμου θερμομέτρου ἢ πυρομέτρου. Μετὰ ταῦτα δὲ παῖει τὸ πῦρ, καὶ ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας οἱ κλιβάνοι ψυχραίνονται βαθμηδόν. Τότε δὲ μόνον ἀνοίγονται αἱ θύραι των, καὶ ἐξέρχονται τὰ ὀπτηθέντα σκεύη, ὅσα ἐπὶ τῆς ὀπτήσεως ἐπέτυχον, δηλαδὴ δὲν ἐκηλιδώθησαν οὐδὲ συνεθλάσθησαν.

Ἀπὸ δὲ τῶν κλιβάνων ἐπανῆλθον εἰς τὴν αἶθουσαν τῶν ἐπικοσμητῶν καὶ βαφείων, ὅπου εἶδομεν ἀνδρας πολλοὺς καὶ γυναῖκας, τινὰς αὐτῶν καλλιτέχνας ὀνομαστοὺς, μιγνύοντας παντοῖα μεταλλικὰ χρώματα, καὶ προσηλοῦντας αὐτὰ ἐπὶ τῶν σκευῶν διά τερεθενθίνης. Μετὰ δὲ τὴν βαφὴν ἐπιστρέφουσι τὰ σκεύη εἰς τὸν κλιβάνον, καὶ ὀπτῶνται ἐκ δευτέρου, ὅταν πολλὰ τῶν χρωμάτων μεταβάλλονται, ἢ κἂν ἀλλοιοῦνται ἐπικριστικῶς, καὶ οἱ ζωγράφοι ἀναγκάζονται τότε νὰ διορθώσωσιν ἐκ νέου τὰ ἔργα των, καὶ νὰ τὰ ὑποβάλωσι καὶ πάλιν εἰς τὸ πῦρ τοῦ κλιβάνου, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκ τρίτου νὰ τὰ διορθώσωσι, ὅπερ ἀπαιτεῖται

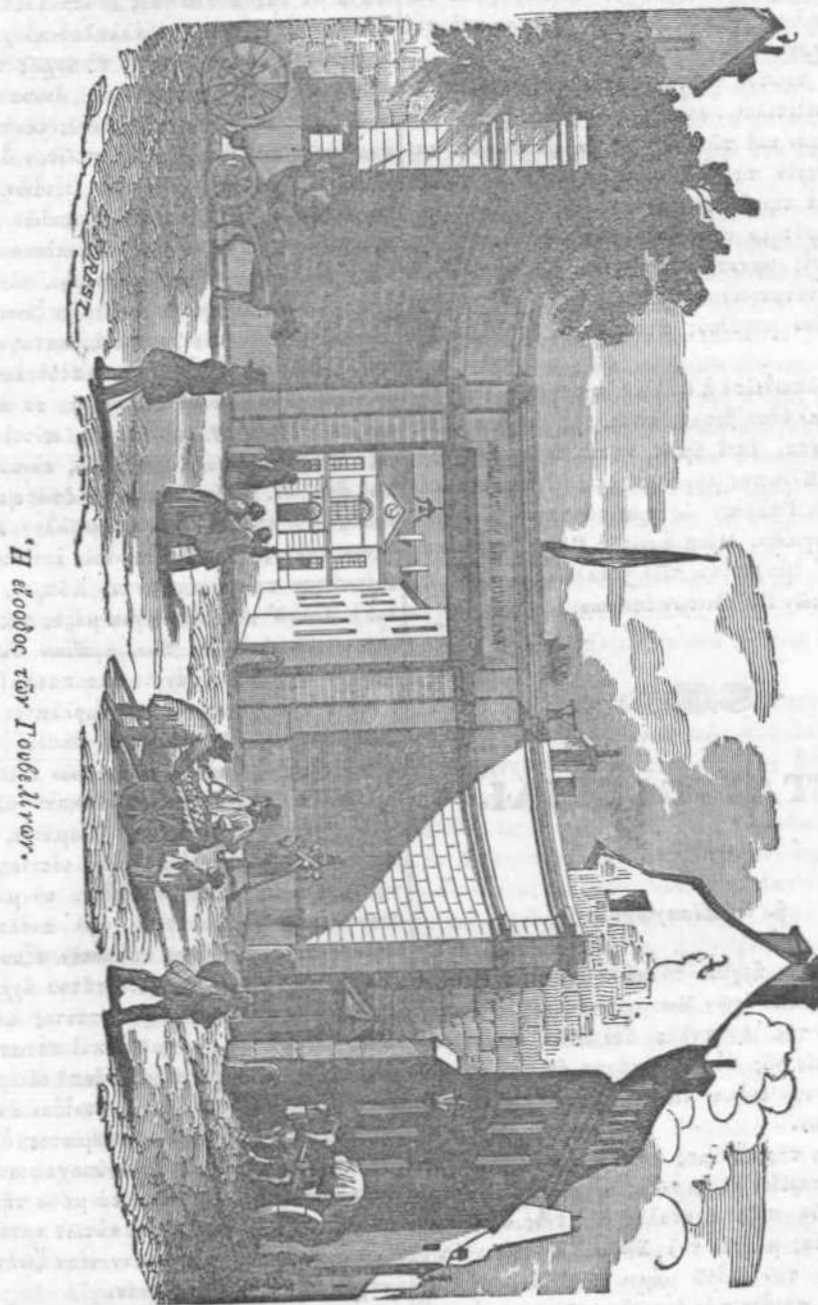
καὶ ἄλλην τετάρτην ὀπτησιν. Κατὰ τοῦτον τὸν δυσχερῆ καὶ πολὺπλοκον τρόπον ἀντιγράφουσι ἐπὶ τῶν πηλοπλάστων τούτων ἀγγείων χαριστάτας εἰκόνας, πολλάκις τὰς περισφοτεράς ζωγραφίας τῶν πρώτων τῆς Εὐρώπης καλλιτεχνῶν, καὶ μετὰ τὸσαύτης ἐντελείας, ὥστε, βοηθεῖα καὶ τῆς στιλπνότητος καὶ τῆς διαφανείας τῆς ὕλης, καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν χρωμάτων, τὰ ἀντίγραφα ταῦτα πολλάκις ἀρέσκουσι ὑπὲρ αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα ἃ μμούνται. Ἐπὶ τινῶν σκευῶν εἶδα παριστωμέναις τὰς ἀξιολογωτέρας εἰκόνας τοῦ Ραφαήλου ἢ Κορρηγίου, ὧν τὰ πρωτότυπα κοσμοῦσι τὰ μουσεῖα τῆς Ρώμης. Παρὰ τοῦ ὀδηγοῦ μου δὲ ἔμαθον ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ καταστήματος, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων, ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ τὸ σκεῦος μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ρώμην, ἢ ὅπου ἀλλαγῆ ὑπάρχει ἡ εἰκὼν ἢ θέλει νὰ μιμηθῆ· ἀρ' οὐ δὲ τὴν ἀντιγράψῃ, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σέβρας διὰ νὰ τὴν ὀπτήσῃ· καὶ ἂν εἰς τὸ πῦρ δὲν συντριβῇ ἢ δὲν πάθῃ ἄλλο τι ἀπαικταῖον, νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' αὐτῆς εἰς Ρώμην ἵνα τὴν διορθώσῃ, καὶ πάλιν εἰς Σέβρας διὰ τὴν ἐκ νέου ὀπτησιν, καὶ ἐκ τρίτου δὲ αὐτὴς εἰς Ρώμην, ὅπως τὴν διορθώσῃ τὸ τελευταῖον, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς Σέβρας διὰ τὴν τρίτην ὀπτησιν, καθ' ἣν, ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν, ὡς καὶ κατὰ τὴν πρώτην, τὸ ἔργον τῶν τῶσων ἀγῶνων δύναται αἰφνιδίως νὰ διαρραγῇ, ἢ ἄλλως νὰ καταστραφῇ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶδα παροψίδας μετρίου μεγέθους, τιμωμέναις εἰκοσι χιλιάδων φράγκων, ἐν ζεύγος ἀγγείων, δι' ὃ ἐξήκουτο ἐβδομηκοντα πέντε χιλιάδας φράγκων, καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἔργα εἶχον τιμὰς ἀναλόγους.

Τὸ κατὰστημα τοῦτο ἀδύνατον ἦν νὰ μὴ ἀποτελέσῃ ἐπ' ἐμὲ ἰσχυροτάτην ἐντύπωσιν, καὶ ἐτι ἰσχυροτέρην ἢ ἐφ' ὅλους τοὺς συνήθως ἐπισκεπτομένους αὐτὸ καὶ θαυμάζοντας τὰ ἀμίμητα αὐτοῦ ἀριστουργήματα, διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἀνελογίζομαι ὅτι ἄλλοτε ἢ Ἑλλάς ἦν ἡ μήτηρ τῆς ὠραίας ταύτης τέχνης, καὶ ἐξάισια καὶ αὐτὴ παρήγαγε τεχνουργήματα τοῦ εἶδους τούτου, νῦν δὲ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελῆ αὐτῆς πινακία ἀναγκάζεται ν' ἀγοράζῃ ἐξωθεν, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν βαρβάρων γειτόνων της.

Μία ἦτον μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἡ ὥρα ὅταν ἀπεπράτωσα τὴν περιήγησίν μου εἰς τὸ περίφημον τοῦτο κατὰστημα. Ἐνθυμηθεὶς δὲ ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν τρίτη τῆς ἐβδομάδος, καὶ ὅτι μόνον κατ' αὐτὴν καὶ τὸ σάββατον ἀνοίγεται εἰς τὸ δημόσιον τὸ ἄλλο ἐπίσης ἐξέκουστον ἐργοστάσιον τῆς Γαλλίας, διευθύνθη πρὸς τὸ ὑφαντεῖον τῶν ταπήτων τῶν Γοβελίνων. Ἰ; καὶ τὸ τῶν Σεβρῶν, ἦν καὶ αὐτὸ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις κατ' ἀρχάς, τῆς οἰκογενείας τῶν Γοβελίνων· τὴν ἐπροστάτευσε δὲ, καὶ μέχρι τέλους ἐπὶ Λο.δοβίου ΙΔ'. τὴν ἀνεδέχθη τὸ δημόσιον, καὶ συνήνωσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τούτῳ, ὡς ἐν κοινῷ κέντρῳ, πάσας τὰς καλὰς τέχνας, ὥστε μετ' οὐ πολὺ οἱ ταπητοποιοὶ, ἐκτὸς τῆς περὶ τὴν ἐργασίαν ἐπιδεξιότητος, ἀπέκτησαν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τὴν περρωτισμένην φιλοκαλίαν. Διὰ παντοίων δὲ τεχνικῶν βελτιώσεων, εἰς

ἃς κατὰ καιροὺς ἠσυχολήθησαν οἱ ἐπισημότατοι τῶν ἐπισημοτάτων ἐπιχειρησῶν ἐν Γαλλίᾳ μηχανικῶν καὶ χημικῶν, ἐτελειοποίησαν καὶ τοὺς ὑφαντικούς ἱστούς, ἀντὶ τῶν ὀριζοντίων τοὺς καθέτους ἀντικαταστήσαντες, καὶ τὴν βαφὴν τῶν ἐρίων καὶ τῆς μετᾶξος, οὐ μόνον τῆς ἰριδῆς τὰς χροίας, ἀλλὰ χιλιάδας χρωμάτων καὶ ἀποχρώσεων, μέχρι τῶν λεπτοτάτων διαπικρίσεων κατορθώσαντες, καὶ

διότι τὰ ἐπὶ τῶν ταπήτων τούτων ἐπιχειροῦμενα εἰσὶν ἀντίγραφα τῶν ἐπισημοτάτων μεγαλογραφῶν τῶν πρώτων τῆς Εὐρώπης ζωγράφων· ἀντίγραφα δὲ τῶσων ἀκριβῶς κατὰ τὰς θέσεις, κατὰ τὴν ἔκφρασιν καὶ κατὰ τὸν χρωματισμὸν μιμούμενα τὰ λαμπρὰ αὐτῶν πρωτότυπα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ γεγυμνασμένος ὀφθαλμὸς ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπατηθῇ εἰς μι-

Ἡ κτίσις τῶν Γοβελίνων.

οὔτως ὑπερβάντες ὅ,τι ποτὲ ἢ Αἴγυπτος, ὅ,τι ποτὲ ἢ Φοινίκη καὶ ἡ Βαβυλὼν παρήγαγον ἀξιόλογον εἰς τὴν ὑφαντικὴν τῶν ταπήτων.

Ὅταν εἰσῆλθον κατ' ἀρχάς εἰς τὴν αἰθουσαν ἐν ἣ ἐκείθενται οἱ ἐτοιμοὶ τοῦ καταστήματος τάπητες, ἐνόμισα ὅτι ὁ ὀδηγός μου ἀπατηθεὶς, ἀντὶ τῶν Γοβελίνων μὲ εἶχε φέρει εἰς τὴν πινακοθήκην τοῦ Λούβρου,

κράν ἀπόστασιν μάλιστα.

Εἰς τοὺς ἱστούς τούτους οἱ στήμονες εἰσὶ πυκνῶς καὶ καθέτως διατεθειμένοι· ὁ δὲ ὑφαντὴς κάθηται ὀπίσω αὐτῶν, ἔχων ὀπίσω του τὴν εἰκόνα ἢ προτιθεῖται ν' ἀντιγράψῃ, καὶ ἥς τὰ περιγράμματα χαράττει πρὶν ἀκριβέστατα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν συμπεπυκνωμένων στημάτων. Τὸ κυριώτερον δὲ μέρος

της τέχνης αὐτοῦ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐκλέγη κατ' ἀλλήλους μεταξὺ τῶν μυρίων χρωμάτων ὅσα προκείνται εἰς διαθέσιν του, νὰ μιγνύη αὐτὰ πρὸς παρκαγωγήν τῶν λεπτοτέρων ἀποχρώσεων, σχεδὸν ὡς κατορθοῖ αὐτὴν ὁ βαρβός, νὰ μεταβαίη βαθμηδὸν ἐκ τῆς σκοτίας εἰς τὸ φῶς, ἐκ τῶν ἰσχυρῶν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τόνους, ὥστε νὰ μιμηταὶ ἀκριβέστατα τὴν μαλακότητα τῶν ὑφασμάτων, τὴν στιλπνότητα τῆς μεταλλῆς, τὴν λαμπρότητα τῶν μετάλλων, καὶ τῆς σαρκὸς τὸ εὐχρῶν καὶ εὐτραφέες.

Κατὰ τὸν τρόπον τούτον παρήχθησαν εἰκόνες ὑφανταὶ καὶ ἀνεξίτηλοι, ἀντίγραφα ἀριστουργημάτων τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν συγχρόνων ζωγράφων. καὶ κοσμοῦσι σήμερον τὰ Γαλλικὰ καὶ ἄλλα ἀνάκτορα, διότι ἰδιωτικῆ περιουσίᾳ σπανίως δύνανται νὰ πληρώσῃσι τὰ βαρύτητα ταῦτα ὑφαντικὰ καλλιτεχνήματα. Συνήθως εἰς ὑφαντῆς ἐργάζεται ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους ἐν τετραγωνικῶν μέτρον τάπητος, καὶ διὰ τάπητα μετρίου μεγέθους ἀπαιτεῖται ἐξ ἑως ἐπτα ἑτῶν ἐργασία.

Οὕτως ἐγκολπώθησα ἡ Γαλλία, προήγαγεν εἰς βαθμὸν ἐξαισίον, κλάδον βιομηχανίας, ἐξ Ἀσίας κατ' ἀρχὰς προσελθόντα, ἐκ τῆς ὅμως νηπιάζοντα σήμερον. Διάφοροι τῆς Εὐρώπης μεγαλοπόλεις ἀντεφιλοτιμήθησαν πρὸς τὴν Γαλλίαν ὡς πρὸς σύττασιν ἐργοστασίων ταπητουργικῶν. Μόνη ὅμως ἡ Πετρούπολις κατώρθωσε, καθ' ὁμολογίαν τῶν Γάλλων, ν' ἀναδείξη ἔργα ἀντάξια τῶν Γοβελινίων ἐκείνων.

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ.

§. α. Εἰσαγωγή.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἤρχισεν τὸ μέγα τῶν σταυροφορικῶν κίνημα, οἱ ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κίνδυνοι τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦσαν δεινότεροι τῶν κινδύνων εἰς οὓς οὗτος περιέστη ἐν τοῖς προηγουμένοις χρόνοις ἐνεκὰ τῶν τε Μωαμεθανῶν καὶ ἐτέρων πολεμίων.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἑβδόμης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἀραβες εἶχον ἐξελθῶσαι τὸ κράτος αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀπ' ἐνὸς δι' ὅλης τῆς Τουρκεστάνιας μέχρι τοῦ Σινικοῦ Κασγάρ, ἀπ' ἐτέρου ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι Μουλτάν, κατασχόντες ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐνταῦθεν τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων σημείων χώρας μέχρι τῆς Μεσογείου, δις πολιορκήσαντες αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, κυριεύσαντες καὶ πολλὰς ἀπειλήσαντες αὐτὰς τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην Ἑλληνικὰς χώρας πρὸς δυσμὰς δὲ ἐκυριάρχουν ὅλης τῆς βορείου Ἀφρικῆς μέχρι Ἰσπανίας καὶ Περσιῶν. Ἀλλ' ἐπὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ὀγδόης ἑκατον-

ταετηρίδος τὸ ἀχανὲς Ἀραβικὸν κράτος ἐκόπη κατ' ἀρχὰς εἰς δύο καὶ ἔπειτα εἰς τρία τεμάχια. Περὶ τὰ μέσα αὐτῆς, ὁ Ομηιάδης Ἀβδουρραχμάνης ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἀββασιδῶν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰσπανίας, ἰδρύσας αὐτῇ ἴδιον Ομηιάδων βασιλεῖον, καὶ τῷ 789 ὁ Ἀλίδης Ἐδρίς ἐγένετο εἰς τὸ Μαρόκον ἀρχηγέτης τῆς αὐτοτελοῦς δυναστείας τῶν Ἐδρισιδῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἀκολουθοῦσας ἑκατονταετηρίδας, ἡ Ἀραβικὴ μοναρχία ἐπαθεν ἀλληλοδιαδοχῶς ἐπιπείονας κατακερματισμούς. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐνάτης συνέστη εἰς Τόνδα ἡ αὐτόνομος δυναστεία τῶν Ἀγλαβιδῶν, ἐν τέλει δὲ τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπεσπάσθη καὶ ἡ Αἴγυπτος πρῶτον διὰ τῶν Τουλουνιδῶν καὶ ἔπειτα διὰ τῶν Ἰζιδῶν. Συγχρόνως αἱ Περσικαὶ δυναστείαι τῶν Ταχριδῶν καὶ Σοφραριδῶν ἀφῆρουν ἀπὸ τοῦ καλίφου ὀλοκλήρον σχεδὸν τὸ ἀνατολικὸν τῆς μοναρχίας μέρος, οἱ δ' Ἀββασίδαι, ἀγόμενοι καὶ φερόμενοι ὑπὸ τῶν ξένων αὐτῶν μισοφύρων, τὸ πλείστον Τουρκικῆς καταγωγῆς, κατήντησαν, ἐν ἀρχῇ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς ἀπαντὰ τὰ ἀξιώματα, ἀπασαν τὴν ἰσχύν τῆς πολιτείας, αὐτοὶ καταναλισκόντες τὸν βίον μεταξὺ γυναικῶν, εὐνούχων καὶ εὐτελῶν δούλων. Ἀκατάπαυστοι ἐσωτερικαὶ στάσεις ἀνέβησαν τὸ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατακερματισθόμενον κράτος. Οἱ Βυζαντινοὶ, ἐπιθετικοὶ γενομένοι, ἀνέκτησαν τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον, ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀξιόλογον μέρος τῆς Συρίας, κατέλασαν τὴν ναυτικὴν τῶν Ἀράβων δύναμιν καὶ προήλασαν διὰ ξηρὰς μέχρι Μεσοποταμίας. Τῆς Αἰγύπτου ἐκυριάρχησαν οἱ πολυβύλλητοι φατιμίται ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ προέκυψεν ἡ νέα δυναστεία τῶν Ἀράβων Ἀμαδανιδῶν ἢ Θαλεβιδῶν, περὶ δὲ τὴν Κασπίαν, τρεῖς ἀνυψώθησαν ἀλληλοδιαδοχῶς κυρίαρχοι οἴκοι, πρῶτον οἱ Διλεμίται, ἔπειτα οἱ Ζιάδαι καὶ ἐπὶ τέλους οἱ Βουίδαι, οἵτινες, περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, οὐ μόνον ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν καλιφῶν, ἀλλ' ἀνέλαβον, κατ' ἐντολὴν αὐτῶν, τὴν ὅλην κοσμικὴν ἐξουσίαν, συμμημονευσόμενοι μετὰ τοῦ ὑπερτάτου ἀρχόντος ἐν ταῖς κοιναῖς προσευχαῖς, περιορίσαντες αὐτὸν εἰς μόνα τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ καταστήσαντες κληρονομικὸν τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπαθεν καὶ οἱ Βουίδαι ἀνάλογόν τι τοῦ προτέρου τῶν Ἀββασιδῶν παθήματος διότι, ἐρίσαντες πρὸς ἀλλήλους, κατέστησαν ὑποχείριοι τῶν Τούρκων μισοφύρων, μέχρις οὗ, περὶ τὰ μέσα τῆς ἐδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, τὸ κράτος αὐτῶν κατελύθη ὑπὸ τῶν Σελσουκικῶν, οἵτινες ἐδωκαν νέαν ζωὴν εἰς τὸν ψυχραζοῦντα Μωαμεθανισμὸν.

Οἱ Σελσουκκοὶ ἦσαν ἔθνος τῆς Τουρκικῆς φυλῆς, ἠτις ἀνήκει μὲν εἰς τὸ Καυκασικὸν γένος, δὲν ὑπάγεται ὅμως εἰς τὸν λεγόμενον Ἰνδο-γερμανικὸν αὐτοῦ κλάδον, ἀπ' οὗ ἀνεβλάστησαν ὅλα σχεδὸν τὰ σημερινὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη καὶ ἰδίως τὸ Ἑλληνικὸν, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἴδιόν τινα τοῦ γένους ἐκείνου κλάδον. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, προκύψαντες ἀπὸ τῆς χώρας τῶν σημερινῶν Κιργίζων, μετανέστησαν εἰς

τὰ περὶ τὴν Βουχαρίαν μέρη, ἐδέχθησαν αὐτοὶ τὸν Ἰσλαμισμὸν, καὶ, περὶ τὰ μέσα τῆς ἐδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, κατέβαλον τὸ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Περσίᾳ κράτος τῶν Γασναυιδῶν (Τούρκων καὶ τούτων, οἵτινες πρὸ ἑκατὸν ἑναυτῶν εἶχον καταλύσει τοὺς Πέρσας Σαμανιδῆς, διαδόχους τῶν προηγουμένους Σοφραριδῶν), καθήρσαν τοὺς Βουίδας, ἐσπερίσθησαν τὸ παρὰ τῆ καλίφῃ προηγουμένον ἀξίωμα τῆς τελευταίας ταύτης δυναστείας καὶ ἐπανελάβον, ἀπ' ἀνατολῶν, τὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Μωαμεθανικὰς κατακτήσεις. Ἀλλ' ἡ δυναστεία τῶν Σελσουκικῶν, ἀναδειχθεῖσα φοβερωτάτη ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτῆς ἡγεμόνων, Τογρούλδεγ, Ἀλπκρσλάν καὶ Μλεκσάχ, ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου, 1072—1092, νὰ παρακμάζῃ. Αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Σελσουκικαὶ κατακτήσεις, ὧν πρωτεύουσα ἦτο κατ' ἀρχὰς ἡ Νίκαια καὶ ἔπειτα τὸ Ἰκόνιον, ἐπιτέτραπθησαν ὑπὸ τοῦ Μλεκσάχ εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Σολιμάν Α', τοῦ ὁποῦ οὗ υἱός, ὁ κατὰ τὴν πρώτην σταυροφορίαν πολυβύλλητος Κελιδζε Ἀρσλάν Α'. ἀπέβαλε καὶ αὐτὸ τὸ πρόσημα τῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς ἀρχιδυνάστες τῶν Σελσουκικῶν. Περὶ τούτου, τὰ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Τουρκικὰ κτήματα οὐδὲ τοπικὴν ἐνότητα ἀπέκτησαν, οὐδὲ κυβερνητικὴν διατήρησαν. Οἱ Τούρκοι κατέσχον πολλὰς πόλεις καὶ χώρας, προσέλασαν καὶ μέχρι Νικαίας, καὶ μέχρι Κυζίκου ἀλλ' αἱ πόλεις αὐτῶν καὶ χώραὶ πολλαχοῦ διεσπῶντο ἀλλ' ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ Βυζαντινῶν κτημάτων· πολλαχοῦ δὲ προέκυψαν καὶ ἴδιοι δυνάσται, κατ' ὄνομα μόνον ἀνεγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου ὥστε οἱ Βυζαντινοὶ ἐν γένει δὲν ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς ἐπικινδύνους γείτονας, πολλάκις κατετρόπωσαν αὐτοὺς καὶ ἤθελον βεβαίως ἐντελῶς ἐξώσει ἀπὸ τῆς μικρᾷς Ἀσίας ἐὰν δὲν ἐπῆρχοντο οἱ ἀπὸ δυσμῶν ἀντιπερισπασμοί.

Τῆς δὲ Συρίας ἐκυριάρχουν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐδεκάτης ἑκατονταετηρίδος οἱ Φατιμίται, μάλιστα ἀκμάσαντες ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγουμένης. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ ἀνέκτησαν πολλὰς πόλεις, ἰδίως τὴν μεγάλην Ἀντιόχειαν, τσσαύτην δὲ ἐνέπνεον συστολὴν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς ὥστε διὰ συνθηκῶν ρητῶν ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῆς ἀναστάσεως. Καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ Φατιμίται τῆς Αἰγύπτου ἐπαθον ὅ,τι καὶ αἱ λοιπαὶ ὁμόθρησκοι αὐτῶν δυναστείαι. Ἐπὶ Μοσταζιερ τοῦ κατὰ τὸ 1036 βασιλεύσαντος, πᾶσα ἡ ἀρχὴ περιήλθεν εἰς τοὺς παντοδυνάμους Βυζίρας καὶ εἰς τοὺς Τούρκους δουροφόρους, ἐξ οὗ πλείστη προέκυψεν ἀναρχία· αἱ συμφοραὶ αὐταὶ κατέπαυσαν μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀπ' ἧς, τῷ 1074, ἀνέλαθε τὴν κυβέρνησιν ὁ ἐκ Χριστιανῶν καταγόμενος μέγας Βεζιρὸς Βεδρ, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τῶν Σελσουκικῶν σύμμαχοι Τουρκομάνοι, ὠρλοῦμενοι ἀπὸ τῆς παραλυσίας τῶν Αἰγυπτιακῶν πραγμάτων, κατέκτησαν ὅλην σχεδὸν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ναὶ μὲν, ὅτε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν αἱ σταυροφορίαι, οἱ Βυζαντινοὶ δὲν κατεῖχον ἐκτὸς τῆς μικρᾷς Ἀσίας εἰμὴ τὴν Πέρην

τοῦ Βυρράτου κειμένην μεγάλην πόλιν τῆς Ἐδέσσης· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς τὴν πρὸς τούτο τὸ μέρος θέσιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τῶν μεταξὺ Συρίας καὶ μικρᾷς Ἀσίας ὁρέων ἤρχον οἱ Χριστιανοὶ Ἀρμένιοι, ἀναγνωρίζοντες ἐξ ἀνάγκης τὴν Βυζαντινὴν κυριαρχίαν ὅτι οἱ Σελσουκκοὶ καὶ οἱ Τουρκομάνοι ἡγεμονίσκοι τῆς Συρίας ἤρριζον ἀκαταπαύτως πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τοὺς Φατιμίδας τῆς Αἰγύπτου· καὶ ὅτι, αἱ διενέξεις αὐταὶ ἠῤῥξαν μὲν τὰ παθήματα τῶν αὐτοῦ Χριστιανῶν, ἠάπτουν ὅμως πάντοτε τὰς δυνάμεις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ ἥμιστά φοβεράς ἀνεδείκνυον αὐτὰς ὡς πρὸς τὴν ὅλην τύχην τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολήν Χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν ἀλλεπάλληλον ταύτην πλημμύραν καὶ ἄμπατιν τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς ἐσδόμης μέχρι τῆς ἐδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, συνετέλεσαν συγχρόνως καὶ αὐτοὶ καὶ τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας αἱ ἐσωτερικαὶ περιστάσεις· ἀλλ' ἡ ἐξιστόρησις ὅλων αὐτῶν τῶν περιστάσεων αἰτίας, ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐπενεργοῦσαι, παρήγον τὰς ἀκυρὰς ἐκείνας ἢ παρακμάς, δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς τὴν παρουσίαν εἰσαγωγικὴν περὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐκθεσιν, καὶ ἤθελε μάλιστα παρασύρει ἡμᾶς ὅπως ἐκτὸς τοῦ προκειμένου. Ἐνταῦθα ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τοὺς πολιτικούς καὶ κοινωνικούς λόγους δι' οὓς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς μὲν τοσοῦτον ἀσθενές, ἔπειτα τοσοῦτον ἰσχυρὸν καὶ ἔπειτα πάλιν ὅπως οὐκ ἀσθενές ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτῷ ἀγῶνι.

Ὅτε κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἐπνευσεν ἀπὸ τῆς Ἀραβίας ὁ κυστιδὸς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ λιψ, τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπέλασε πρὸς διπλὴν τινα κρίσιν, ἐθνολογικὴν καὶ θρησκευτικὴν. Τὸ κράτος τοῦτο ἰδρυθέν, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐν μέσῳ χωρῶν Ἑλληνικῶν, εἶχε κατ' ἀρχὰς τὸν διφυῆ χαρακτήρα, κυβερνήσεως μὲν καὶ νομοθεσίας Λατινικῆς, κοινωνίας δὲ καὶ φιλολογίας Ἑλληνικῆς. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων πάλιν, ἀρξάμενη ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐνάτης, ὅτε συνεχωνεύθησαν ἀμφοτέρα ὑφ' ἐν καὶ μόνον ἐνδυμα, τὸ Ἑλληνικόν. Εἰς τὴν συγχώνευσιν ταύτην τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὁ Χριστιανισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἀπ' ἐνὸς μὲν ἀπεδέξατο μεγάλη τῆς κοινωνίας μερὸς, ἀπ' ἐτέρου δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ κυβέρνησις ἀπεφῆθη κατὰ ἐπικρατοῦν θρησκευμα, ὥστε ὁ Χριστιανισμὸς, ὅστις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνέκαθεν Ἑλληνιστὶ ἐλάλησε καὶ ὀργανίσθη, ὑπήρξεν ὁ κοινὸς παρονομαστής τῶν δύο ἐκείνων κλασμάτων, ὁ διαιτητὴς ὁ καταστήσας δυνατὴν καὶ ἀναγκαίαν τὴν ἑνωσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ διαιτητὴς οὗτος ὑπερβόησε νὰ μεταχειρισθῇ πολλάκις τὴν βίαν· διότι ἐνθεν μὲν ἀξιόλογος τῆς κοινωνίας μερὸς ἐνέμενεν εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνδεθεμένην ἀρχαίαν φιλοσοφίαν, δι' ἣ ἐπὶ πολλὸν χρόνον Ἑλλῆν καὶ εἰδωλολάτρης καὶ ἐθνικὸς ὑπῆρξεν ὅροι ταυτοσημαντοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἐνθεν δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία εἶχεν ἀθεσμὸν τι καὶ ὑπερόγκον κράτος, ὅπως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ πνεῦμα

μα του τε Χριστιανισμού και του Ἑλληνισμού. Ἡ ἐκκλησία λοιπόν, παραλαβούσα σύμμαχον τὴν Ῥωμαϊκὴν μοναρχίαν, ἐπάταξε διὰ νόμων και διωγμῶν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν και φιλοσοφίαν, αἰτινες κυρίας ἐδρας αὐτῶν εἶχον ἐκλέξει τὰς Ἀθήνας και τὴν Ἀντιόχειαν συγχρόνως δε, μεταχειριζομένη τὴν ἰσχὺν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τοὺς δῆμους τῶν μεγάλων πόλεων, εἰς τὰς ἐπαρχίας και εἰς αὐτὸν τὸν στρατόν, ἠνάγκασε τὴν μοναρχίαν, ἂν ὄχι νὰ ὑποκύψῃ εἰς συνταγματικούς τύπους, τοῦλάχιστον νὰ σεβασθῇ, περὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀπολύτου αὐτῆς ἐξουσίας, τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους συνείδησιν. Τὰ τελευταῖα ἔγνη τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολάτρου Ἑλληνισμοῦ τῆς κοινωνίας, πικρῶς καταδιωχθέντος ὑπὸ τῆς μοναρχίας ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἐξέλειπον ἐντελῶς εἰμὴ ἐν τῇ ἐνάτῃ, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο. Ἐν τῷ αὐτῷ δικαστήματι, ἡ μοναρχία, ἐνδίδουσα εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, καθυπεβάλλετο εἰς κοινωνικούς τινας και θρησκευτικούς νόμους, ὑποτυπωθέντας ὡρισμένως εἰς τὴν ἐπαγωγὴν τοῦ νόμου τὴν ὑπὸ Βασιλείου, και Λέοντος, και Ἀλεξάνδρου, περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ἐκδοθεῖσαν (*). ἐνταυτῷ δὲ ἡ

(*) Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Χριστιανικοῦ και τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου περὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας δὲν ἐξετηνήθη, νομιζομένη ἀρκούντως ἄχρι τοῦδε. Ἡ ἀρχὴ τοῦ παλαιῦ, καθαρῶς Ῥωμαϊκοῦ, δημοσίου δικαίου ἦτο *princeps legibus solutus est, ὁ ἔστιν, ὁ βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ ὑπὸ καί ται.* Ἡ δ' Ἐπαναγωγὴ ἐξεναντίας, ἐν τῷ τίτῳ δευτέρῳ, περὶ βασιλείας, κεφ δ', διαλαμβάνει ῥητῶς ὅτι «ὑποκίεται ἐκδικεῖν και διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐγκεκριμένους Ῥωμαϊκοὺς νόμους». Ὁ τίτλος ἐκεῖνος τῆς Ἐπαναγωγῆς εἶναι τὰ μάλιστα ἄξιος σημειώσεως, καθὸ ἀποδεικνύων ὁποῖον οὐσιώδη ἀλλοίωσιν ἐπήγαγε τὸ Χριστιανικὸν και Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην αὐτοκρατορίαν τῆς Ῥώμης, ἥτις, καταπατήσασα πάντα θεῖον και ἀνθρώπινον νόμον, εὐλόγως προεκάλεσε καθ' ἑαυτῆς τὴν θέσιν και ἀνθρωπίνην δικήν. Ἴδου τὸ πλεῖστον κείμενον τοῦ τίτλου αὐτοῦ:

- Κεφ. α. Βασιλεὺς ἔστιν ἔννομος ἐπιστάσι, κοινὸν ἀγαθὸν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, μήτε κατὰ ἀντιπάθειαν τιμωρῶν, μήτε κατὰ προσπάθειαν ἀγαθοποιῶν, ἀλλ' ἀνάλογός τις ἀγνοθεῖτης τὰ βραδεία παρεχόμενος.
- β'. Σκοπὸς τῷ βασιλεὶ τῶν τε ὄντων και ὑπαρχόντων δυνάμεων δι' ἀγαθότητος ἡ φυλακὴ και ἀσφάλεια, και τῶν ἀπολύτων δι' ἀγρύπνου ἐπιμελείας ἡ ἀνάληψις, και τῶν ἀπόντων διὰ σοφίας και δικαίων τροπαίων και ἐπιτηδεύσεων ἡ ἀνάκτησις.
- γ'. Τέλος τῷ βασιλεὶ τὸ εὐεργετεῖν, διὸ και εὐεργέτης λέγεται, και ἡνίκα τῆς εὐεργεσίας ἐξατονήσῃ, δοκεῖ κισθληθεῖν κατὰ τοὺς παλαιούς τὸν βασιλικὸν χαρακτήρα.
- δ'. Ὑποκίεται ἐκδικεῖν ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ θεῇ γραφῇ γεγραμμένα, ἐπειτα δὲ και τὰ παρὰ τῶν ἁγίων συνόδων δογματισθέντα, ἐπὶ δὲ και τοὺς ἐγκεκριμένους Ῥωμαϊκοὺς νόμους.
- ε. (Τὸ κεφάλαιον τοῦτο διαλαμβάνει ἐν ἐκτάσει τίνα τὰ ἐπὶ τῶν ἁγίων συνόδων δογματισθέντα ὅσα ὀφείλει τηρεῖν ὁ βασιλεὺς).
- ς'. Τὰ τοῖς παλαιῶς νομοθετηθέντα τὸν βασιλέα δεῖ ἐρμηνεύειν, και ἐκ τῶν ὁμοίων τίμνειν τὰ περὶ ὧν οὐ κίεται νόμος.
- ζ'. Ἐν τῇ τῶν νόμων ἐρμηνείᾳ δεῖ και τῇ συνηθείᾳ προσέχειν τῆς πόλεως. Τὸ δὲ παρὰ κανόνας εἰσαγόμενον οὐκ ἔσται πρὸς τὸ ὑπόδειγμα.

μοναρχία και ἑτέρων τινῶ ἐποίει παραχώρησιν εἰς τὸ ἔθνος, διότι, ἀποβάλλουσα κατὰ μικρὸν τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἀπεδέχετο τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπι ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ νέοι νόμοι ἐγράφοντο Ἑλληνιστί ἐπὶ Φωκῆ, ἥτοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐδόξης ἑκατονταετηρίδος, τὰ δικαστήρια ἤρχοντο νὰ διαχειρίζονται Ἑλληνιστί τὴν δικαιοσύνην, μεταχειριζόμενα ἐπὶ τούτῳ Ἑλληνικὰς μεταφράσεις τῶν κωδικῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἰτινες ὅμως δὲν εἶχον ἐπίσημον κύρος. Μετ' ὀλίγον, ἐπὶ Ἡρακλείου, διαδόχου τοῦ Φωκῆ, ἐξελληνίσθησαν ἅπαντες σχεδὸν οἱ διοικητικοὶ και στρατιωτικοὶ ὅροι, ἐν γένει ἅπαντα ἡ διοίκησις, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἐν τῇ περὶ θεμάτων πραγματείᾳ, ἀπὸ Ἡρακλείου χρονολογεῖ τὴν ἐξουφάνισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκρατορίας. Παρέμειναν ὅμως και εἰς τὸ μετέπειτα, ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἔγνη οὐ μικρὰ Ῥωμαϊσμοῦ. Ἀπὸ τῶν νομισμάτων δὲν ἐξέλειπον ἐντελῶς αἱ Λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ εἰμὴ ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι. Ἐπισήμως δ' ἐξελληνίσθη ἡ νομοθεσία, μεταξύ ὀγδόης και δεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ μὲν πρῶτον ἡ Ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἐν ἀρχῇ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης και τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης, τὰ Βασιλικὰ, ἐντελῶς ἐξέσωσαν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς τὰ Λατινικὰ τῶν νόμων κείμενα, ὥστε ἐκτοτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία δὲν διατήρησεν εἰμὴ ἐν μόνον τεκμήριον τῆς ξενικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ὅμως, ὡς πολλάκις παρετήρησαμεν, οὐδεμίαν εἶχε πρακτικὴν σημασίαν. Τοιοιτοτρόπως, ἀρνησθέντων τῶν λειψάνων τοῦ εἰδωλολάτρου Ἑλληνισμοῦ και ἀποβαλοῦσης τῆς μοναρχίας τὸν ἀκόλαστον και τραχὺν τῆς ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας χαρακτῆρα, προέκυψε νέα τις πραγμάτων κατάσταση, νέα μοναρχία νομιμωτέρα, νέα πολιτεία Ἑλληνιστί κυβερνώσα, νέα κοινωνία μοναρχικῶς κυβερνωμένη, νέα ἐνὶ λόγῳ φάσις Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, τὴν ὁποῖαν Χριστιανικὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν. Ἀλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ ἀναμορφωτικὴ ἐργασία δὲν κατωρθώθη εἰμὴ διὰ πολλῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν, διὰ πολλῶν ἱπποδρομικῶν, ἐπαρχιακῶν, στρατιωτικῶν στάσεων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἀνεδείχθη, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἀσθενῆς ὁπωςοῦν ἐν τῷ ἀγῶνι ὃν ἠναγκάσθη συγχρόνως νὰ ὑποστῇ πρὸς τὸν Μωαμεθανισμόν.

Τὴν δ' ἐκ τῶν προεκτεθειμένων αἰτιῶν προέκυψαν ἀσθενεῖαν ἤχησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους και ἡ πρὸς τὸ βαρβαρικὸν στοιχεῖον ἐπιμειξία· διότι ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία δὲν κατεβλήθη μὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὅπως ἡ δυτικὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε και πάντοτε νὰ ἀποκρούσῃ αὐτοὺς, ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ παραχωρήσῃ εἰς τινας διὰ συμβάσεων μεγάλας χωρῶν ἐκτάσεις, νὰ προσλάβῃ ἢ Φιλαγῶως δεῖ τοὺς νόμους ἐρμηνεύειν τὸν βασιλέα· ἐν γὰρ τοῖς ἀμειβόμενοις τὴν φιλόκαλον ἐρμηνείαν προέμεθα θ'. Οὐ δεῖ μεταποιεῖν τὰ πρόδηλον ἐρμηνεῖαν ἔχοντα. Τὰ κεφ. ι, ια, ιβ'. ὀρίζουσι τὴν σχέσιν τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν νόμον.

ἄλλους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς, νὰ ζητήσῃ δὲ και τὴν ἐπικουρίαν ἐτέρων βαρβάρων πρὸ αἰῶνων ἐν τῷ κράτει ἐγκαταστημένων. Ἰδίως κατὰ τὴν ἐδόξην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ἐπῆλθεν ἀπ' ἀνατολῶν ἡ Μωαμεθανικὴ θύελλα, κατελήφθησαν αἱ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰστροῦ χωρῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων και τῶν ἄλλων Σλαβικῶν φυλῶν τῶν ὁποίων ἐκτοτε ἡ πολιτικὴ τύχη ἤρχισε νὰ συνδέεται μεθ' ἡμῶν. Προστούτοις ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἀναγκάσιως ἔλαβε πολλὴν σχέσιν και συνάφειαν μετὰ τῆς Περσικῆς βασιλείας. Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης μετὰ τοῦ ἀνατολικωτέρου Περσικοῦ πνεύματος και μετὰ τῶν βορείων βαρβάρων ἐπιμειξίας, δεινότητα ἀνεσείσθη ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία. Ἀφ' ἐνὸς παρήχθησαν τότε πολλοὶ βάρβαροι ἡγεμονικοὶ και στρατηγικοὶ οἰκοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει και βλέπομεν βασιλεύοντας Γότθους, Ἰσαύρους, Ἀρμενίους· τὰ βαρβαρικὰ και Περσικὰ ἤθη οὐσιωδῶς ἐπενεργούσιν εἰς τὰ ἤθη τῆς αὐτῆς και εἰς τὴν νομοθεσίαν ἡ βασιλεία τῆς ἐδόξης μάλιστα ἑκατονταετηρίδος ἐξοκέλλει εἰς ἀπαισίαν ἀγριότητος· αἱ γλωσσοκοπίαι, αἱ ῥινοκοπίαι και ἄλλα τοιαῦτα ἀπάνθρωπα ἀκρωτηριάσματα εἰσαγόνται εἰς αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους· ἐπικρατεῖ δὲ τὸ ἔθος τοῦ εὐνοουχισμοῦ και οἱ εὐνοῦχοι ἀποβαίνουσιν ἰσχυρότατοι ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἀφ' ἐτέρου, ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία, και τοὶ ὑποκύπτουσα οὕτω μέχρι τινὸς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βαρβαρικοῦ στοιχείου, δὲν ἔπαυεν ἀντιπαλαιούτα πρὸς αὐτὸν και ἀγωνιζομένη νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς, ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ τοῖς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς Δαλματικούς και τοὺς ἄλλους μεσημερινώτερον κατασταθέντας Σλαύους, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Ἰσαύρους και τοὺς Μαρδαίτας· δὲν ἔπαυεν προσπαθοῦσα νὰ μεταδώσῃ εἰς ἅπαντα τὰ φύλα ταῦτα τὸν Χριστιανισμόν ὅστις ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον χαρακτῆριστικὸν και στήριγμα τοῦ μεταϊωνικοῦ ἑλληνισμοῦ· ἐκ δὲ τῆς δράσεως ταύτης και ἀντιδράσεως ἤχησεν, ὡς προείρηται, ἡ ταραχὴ και ἡ ἐκλυσίς τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας.

Ἀλλὰ πλεῖστον ἔως και αὐτῆς τῆς ἐθνολογικῆς κρίσεως ἐσπάρχετο τὸ κράτος ἡ θρησκευτικὴ κρίσις. Τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῶν ἀπὸ τῆς τετάρτης μέχρι τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ διαγράψωμεν, ἐξηγήσαντες, ὅτι ἦσαν οὐχὶ ἄξιον καταφρονήσεως προῖον τῆς δεισιδαιμονίας και τῶν προλήψεων, ὅπως παριστῶσιν αὐτάς συνήθως οἱ τῆς λύσεως ἱστορικοὶ, ἀλλὰ εὐγενέστατον σύμπτωμα τῆς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας ἀκτασθέντος ὄρους τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, και ἀγώνημα ἀπαραίτητον πρὸς ἀνάπτυξιν και ἐμπέδωσιν τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι χρεια νὰ ὑπομνήσωμεν εἰμὴ ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ ἐπιρροὴ τῶν διενέξεων αὐτῶν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους δύναμιν και τύχην. Οἱ αὐτοκράτορες πολλάκις ἠγωνίσθησαν νὰ συνδιαλλάξωσι τὰς διεστώσας δοξασίας· οὕτως ἐπραξεν ὁ Ζήνων, διὰ τοῦ Ἐρωτικοῦ, ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς Καταδίκης τῶν τριῶν κεφαλαίων, τῆς γενομένης

ἐν τῇ 5ῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, και ὁ Ἡρακλεῖος και ὁ Κωνσταντῖνος Β', ὃν ὁ μὲν διὰ τῆς λεγομένης Ἐκθέσεως, ὁ δὲ διὰ τοῦ καλομένου Τύπου, ἀπηγόρευσαν πᾶσαν περὶ τῆς διττῆς τοῦ Σωτῆρος φύσεως συζητήσιν. Ἄλλοτε ὅμως οἱ βασιλεῖς ἠναγκάζοντο νὰ ἀποκλίνωσι πρὸς μίαν τινὰ τῶν αἱρέσεων, ἐν μέρει διὰ νὰ ἐξευμενίσωσι τὰς ἰσχυροτέρας ἐξ αὐτῶν, παντοδυνάμους οὐσας ἐν Ἀσίᾳ, ἐν μέρει διὰ νὰ περιστείλωσι τὴν ἰσχὺν τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, ὅστις ἐπικράτει ἐν Εὐρώπῃ και ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔχων, πρὸ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, πάντοτε σχεδὸν σύμμαχον πρόθυμον τὸν ἀρχιερέα τῆς Ῥώμης, τὸν ἐκτοτε ἀγωνισθέντα νὰ ὤφελθῃ ἀπὸ τῶν ἐρίδων τούτων, ἵνα ἐπεκτείνῃ εἰς τὴν ἀνατολὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Τοιοιτοτρόπως ἐπολιτεύθησαν ὁ Ἀνιστάσιος, και, περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς, ὅστις ἀπέκρινε τότε πρὸς τοὺς Μονοφυσίτας. Ἄλλοτε, τελευταῖον, οἱ αὐτοκράτορες, πειθόμενοι ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία ὑπῆρχεν ἡ ἀσφαλεστέρα τοῦ Χριστιανισμοῦ κρηπίς, ὑπεστήριζον αὐτὴν γενναίως, ὡς ἐπραξεν ὁ, τε πολλάκις περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά παλίμβουλος ἀναδειχθεὶς Ἰουστινιανὸς, και ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγονάτος, ὅστις συνεκάλεσε τῷ 680 ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἕκτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, τὴν καθιερώσασαν τὸν περὶ τῶν δύο θελήσεων και τῶν δύο φύσεων ὀρθόδοξον ὀρισμόν.

Ἄλλ' ἡ μὲν συμβιβαστικὴ τῶν αὐτοκρατόρων προαίρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετύγχανεν, ἡ δὲ ἀπότομος προστασία μιᾶς τῶν μερίδων συνεπήγετο δεινοτάτους εἰς τὸ κράτος σπασμούς. Ὅσακις ἡ βασιλεία ἠσπάζετο τὴν αἵρεσιν, ἡ ἐν Εὐρώπῃ παντοδύναμος ὀρθοδοξία ὑπεκίνει κατὰ τῆς βασιλείας ἐπικινδύνους στάσεις· ὅσακις δὲ κατεδιώκοντο οἱ αἱρετικοὶ, οὗτοι, πολυάριθμοι και ποικιλοτάτοι ὄντες ἐν Ἀσίᾳ, κατέφευγον κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Περσίαν, ἐπειτα δὲ πρὸς τοὺς Ἀραβὰς, ἐτύγγανον αἰείποτε παρὰ τοῖς πολεμίοις εὐμενοῦς δεξιῶσεως και διηκολύναν τὰ κατορθώματα αὐτῶν.

Ὅθεν ἐν τῇ ὀγδόῃ ἑκατονταετηρίδι, ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρὸς ἐπεχείρησε νέον τῶν δοξασίων συμβιβασμόν, διὰ τῆς εἰκονομαχίας, ἥτις εἶχε πολλὴν τὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας και τοὺς μονοθελήτας. Ὡς ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης εἰς τὴν αἵρεσιν παραχωρήσεως, προέκυψαν μὲν ἐν Εὐρώπῃ στάσεις δεινότεραις και μάλιστα ἡ ἀξιοσημείωτος ἐκστρατεία τῶν κατοίκων τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν· ἀλλ' αἱ Εὐρωπαϊκαὶ αὐταὶ στάσεις δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἐπικινδύνουσι ὅσον αἱ Ἀσιαναὶ, διότι ἐν Εὐρώπῃ δὲν ὑπῆρχον ἐξωτερικοὶ πολεμιοὶ δυνάμενοι νὰ ὤφελθῶσι τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἀπὸ αὐτῶν ὅσον οἱ Πέρσαι και οἱ Ἀραβες. Ὅθεν οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς ἐπέμειναν εἰς τὸ σύστημα τῶν δι' ὅλης σχεδὸν τῆς ὀγδόης και μέχρι τῶν μέσων τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, και ἐπέτυχον τῶνόντι νὰ προσοικειωθῶσι δι' αὐτοῦ πλεῖστα στοιχεῖα ἐπιρρώσεως ἀπὸ τῶν μαχίμων τῆς Ἀσίας φυλῶν, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Φρυγῶν, τῶν Καπ-

παδόκων καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες ἅπαντες, ἰδόντες τὰ δόγματα αὐτῶν θριαμβεύοντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, μετὰ πλείστης προθυμίας ἐστράφησαν πρὸς αὐτήν. Ἄλλα δὲ κατορθωθέντος τοῦ σωτηρίου τούτου ἀποτελέσματος, ἀλλὰ αἱ φυλαὶ αὐτῆς, καὶ μάλιστα οἱ ἐκπροσωποῦντες αὐτὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυροὶ οἴκοι, συνεταιρίσθησαν τὰ συμφέροντά των μετὰ τῆς αὐτοῦ μοναρχίας ἐπὶ τοσούτον, ὥστε τὸ πολιτικὸν τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως ζήτημα ἀπέβη δι' αὐτὰς καθυπέρονον παντός ἄλλου, βλέπομεν ἀφαιρουμένην ἐκ μέσου τὴν παραχώρησιν ἐκείνην εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς ἐσθόμενης οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐπὶ Εἰρήνης, τὸ δὲ δεύτερον, ἐπὶ Θεοδώρου, ἀνορθουμένης τὰς εἰκόνας καὶ καταλυομένης ἤδη διὰ παντός ἀπάσας τὰς μεγάλας περὶ τῶν κυριωτάτων δογμάτων σζητήσεις καὶ διενέξεις.

Ἐν τῇ ἐνάτῃ λοιπὸν ἑκατονταετηρίδι μεγάλη τις συνεπληρώθη ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει πραγμάτων ἀλλοιώσεως. Ἡ μετὰ τὸν Ρωμαϊσμὸν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πᾶλη κατέπαυσεν ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία ἔλαβεν ὀριστικῶς τὸ ἐνδύμα ἐκείνου τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ ἀποτελοῦν τὸν ἰδιόζοντα αὐτῆς χαρακτήρα. Τὸ βυρβαρικὸν στοιχεῖον δὲν ἐξηφανίσθη μὲν, διότι οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι διετέλουν ἐτι παραδίζοντες καὶ ἐνιστάμενοι, ἀδιάλειπτοι δὲ νέων ἐθνῶν ἐπιδρομαί, διὰ τοῦ Ἰστροῦ ἐνεργοῦμενοι, ὑπέστρεψον τὸν βυρβαρικὸν ἐκείνον πυρετὸν τοῦ κράτους· ἀλλὰ αἱ εἰς Μκεδονίαν, εἰς Θεσσαλίαν, εἰς Ἱππερον καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα κατασταθεῖσαι ζῆναι φυλαὶ ἐδαμάσθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐξελληνίζωνται τῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν φυλῶν συνεπληρώθη ἡ κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦν καὶ τὸ δόγμα ἐξοικειώσις πρὸς τὴν Βυζαντινὴν μοναρχίαν· μάλιστα δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κράτους, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐθιάμθευσεν ἡ κέξ τῶν πραγμάτων κατάστασις. Οὐ μόνον ἡ νομοθεσία καὶ ἡ διοικήσις ἐνεργοῦνται ὅλως Ἑλληνιστί, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἡ σπουδὴ, ἐπὶ πολλὸν χρόνον παραμεληθεῖσα, πολεμηθεῖσα μάλιστα ὡς συνδεομένη μετὰ τοῦ ἀρχαίου θρησκευτικῆς ἀναζωπυρεῖται ἤδη, διὰ τὸν ὀριστικὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐνισχύει τὸν σύνδεσμον τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἡθὴ ἀπεθαίνουσι χρηστότερα καὶ προκότερα. Μετὰ δὲ τῶν πλείστων βυρβαρικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, συνακλείουσι καὶ τὰ βυρβαρικὰ ὀνόματα· οἱ ἡγεμονικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ οἴκοι φέρουσιν ἤδη ὅλως Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ὅχι ἀρχαῖα Ἑλληνικά, ἀλλ' Ἑλληνικά τοῦ μεσαιῶνος, καὶ δι' ἡμᾶς τρῶσούτω μᾶλλον πολυτιμότερα ὅσα χαρακτηριστικῶς τὴν ἰδιόζουσαν ἐκείνην τοῦ Μεσαιῶνος ἐποχὴν. Τότε βλέπομεν σχηματιζόμεντας τοῦ βασιλείου καὶ πολεμικοῦ οἴκου τῶν Μκεδόνων, τῶν Φωκάδων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Λασκάρων, τῶν Παλαιολόγων, τοῦ Σερῖου, τοῦ Κατακλῶν, τοῦ Μανιάκου, τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ἐξαμλίτου, τῶν Μιλισσηνῶν, τῶν Φιλοκάλων κλπ. Καθὰπερ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλη-

σίᾳ μεγάλη τις ἐπεκράτησεν ἐνόησις, διὰ τὸν ὀριστικὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας. Καὶ ἕνεκα τῆς σιωπηρῆς ταύτης ἐνόησις, τὸ κράτος, δυνηθὲν νὰ συμπυκνωθῇ ἀπερισπάστως ἀπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἀνεργῆν ἰσχυροτάτον καὶ περὶ τοὺς ἐξω ἀγῶνας. Ἐνόησις, ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, οὐ μόνον, ὡς προείπομεν, οἱ Μωαμεθανοὶ ἐξεβλήθησαν ἀπ' ὅλης τῆς μικρῆς Ἀσίας, ἀπὸ τῆς Κρήτης, ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ ἀπὸ πολλῶν τῆς Συρίας χωρῶν καὶ πόλεων, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Δαλαῶται ἐδαμάσθησαν, αἱ χώραι αὐτῶν μεταβλήθησαν εἰς ἐπαρχίαι καὶ ἤρχισαν δραστηρίως διαδιδόμενοι εἰς αὐτὰς ὁ Ἑλληνισμός. Ἡ δ' ἀκμὴ αὐτῆ τοῦ μεσαιῶνικοῦ Ἑλληνισμοῦ διήρκεσεν ἐπὶ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ἐνάτης μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑνδεκάτης, ὅτε ἐτέρα τις αὐτῆς ἐπέλυθη εἰς ἐσωτερικὴν κρίσιν παρήγαγε ἰέναν ἀνωμαλίαν καὶ ἀσθένειαν.

Τὸ Βυζαντινὸν πολιτεῖμα, ὅποιον διεμορφώθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐθνολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀγῶνων ὅς προδιεγράψαμεν, εἶχεν ὁμοιοτήτά τινα πρὸς τὸ ἀρχαῖον Μακεδονικόν· διότι ἦτο μοναρχία ἐρειδομένη κυρίως ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ τοιοῦτον πολιτεῖμα, ἐπιτηδαιότατον εἰς κράτη διάγοντα, εἴτε ἐξ ἀνάγκης, εἴτε ἐκ προαιρέσεως, βίον πολεμικόν, ἔχει τοῦτο τὸ ἀτόπημα, ὅτι ἀπαιτεῖ ἀείποτε μοναρχίαν ἔχοντα στρατηγικὴν ἀρετὴν· ἀμα δὲ μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου, ἀνοίγεται, ἕνεκα τῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ἐρίδων τῶν στρατηγῶν, στάσιον εὐρὺ στάσεων καὶ ἐμφυλίων πολέμων. Ἄλλ' εἶναι ταμάλιστα ἀξίον σημειώσεως, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἀπέφυγε τοὺς τοιούτους κινδύνους, ἐν διαστήματι δύο ἑκατονταετηρίδων, εἴτε διὰ τὴν σύνεσιν τῶν ἀνθρώπων, εἴτε διὰ τὴν βαθέως ριζωθείσαν συνειδητικὴν τοῦ κληρονομικοῦ μοναρχικοῦ δικαίου. Ἐνόησις ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία διεφύλαξε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ 867 μέχρι τοῦ 1056, ἦτοι ἐπὶ 190 ἐτη· ἐν τούτοις, ἀν ἐξαίρεσιν τὸν ἀρχηγέτην αὐτῆς Βασίλειον τὸν Μκεδόνικον, 867—886, καὶ τὸν τοῦτου τριεγγόνον, Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον, 976—1028, οὐδεὶς τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ οἴκου τούτου διεκρίθη ἐπὶ τῇ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ἐμπειρίᾳ· ἐνόησις ἡ ἀρχὴ περιήλθεν εἰς ἀνηλικούς· ἄλλοτε, εἰς γυναικείας. Ἀλλὰ· τί συνέβαινε τότε; Ὁ ἐπισκομότερος τῶν στρατηγῶν κατελήμβανε τὴν ὑπεράσπασιν ἀρχὴν, πολλὰκις καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως κοσμοῦμενος, ἢ ἀξιούμενος τῆς τιμῆς τοῦ νὰ συζευχθῇ τὴν νόμιμον τῆς ἀρχῆς κληρονομίαν. Ὡς ἐκ τούτου ὅμως δὲν διεφθόνητο ἡ συνέχεια τῆς νομίμου δυναστείας, δὲν παρήγοντο ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι, ἢ ταύλαχιστον δὲν διήρκουν πολὺ, οὐδ' ἐμειοῦτο ἡ ἰσχύς τῶν κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἐβασίλευσαν ὁ Ρωμανὸς Λεκαπηνὸς, ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ὁ Ἰωάννης ὁ μέγας, ὁ Ρωμανὸς Ἀργυρός, ὁ Κωνσταντῖνος Μονομάχος, ἀναπληροῦντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦντον τὴν ἐλλείψει τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου, ἀλλὰ μὴ ἐπάγοντες τὴν πτώσιν αὐτοῦ. Ὁ Μακεδονικὸς οἴκος δὲν ἐξέλιπεν εἰμὴ ὅτε ἀπεβίωσεν ὁ ἐσχάτος

νόμιμος αὐτοῦ διάδοχος, ἢ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀνεψιᾶ Θεοδώρου.

Ἄλλὰ περὶ τοὺς χρόνους τούτους διεμορφώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἕτερον τι πολιτικὸν στοιχεῖον, ἢ τῶν λογίων ἀνδρῶν μερίς. Ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος, ἀναζωπυρεθεῖσα ἐπὶ τῶν τελευταίων εἰκονομάχων, κατὰ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, εὖρε τάχιιστα θερμότητην δεξιῶσιν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκείνην, ἦτις πάτριον καὶ ἐμφυτον εἶχε τὸ φιλόμουσον. Ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἐγγονὸς τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα διεκρίθησαν ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν καὶ τῇ εὐνοίᾳ ἢ ἐπέδειξαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τοὺς θιατώτας τῆς ἐπιστήμης. Ἡ τάξις τῶν λογίων ἀνδρῶν, προστατευομένη τοιοῦτοτρόπως, ἀπέβη μετ' οὐ πολλὸν πολυάριθμος καὶ ἰσχυρὰ, καὶ ἤρχισεν νὰ βλέπῃ μετὰ φρόνου ἅπαντα τὰ ἀξιώματα κατεχόμενα ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, πολλοὶ λόγιοι ἀνδρες εἰσεχώρησαν εἰς τὴν σύγκλητον εἰς αὐτὴν τὴν ἐνεργητικὴν κυβερνήσιν, ἐνισχυόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὅστις συνέδεσε τὰ συμφέροντά του μετ' αὐτῶν, ἔλαβον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀντίπαλον πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ θέσιν. Περὶ τὴν μέσσην τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἡ μερίς αὕτη εἶχεν ἤδη ἀποθῆ ἰσχυροτάτη, καὶ προέσταντο αὐτῆς τότε ὁ Κωνσταντῖνος Δειχουδῆς, ἐπὶ πολλὸν χρόνον κυβερνήσας τὸ κράτος ὑπὸ τὸν Μονομάχον, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων καθαιρέσει τῆς ἀρχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἀναρρήθει εἰς τὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀξίωμα· Μιχαὴλ Φελλός, ὁ κορυφαῖος τῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ μετ' οὐ πολλὸν παντοδύναμος πρωθυπουργὸς ἐπὶ Δούκα καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ· τελευταῖον, ὁ Λέων Στραβοσπόνδυλος, πρωθυπουργὸς ὄν τῆς Θεοδώρου. Ἡ πολιτικὴ μερίς κατέφερεν, ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης βασιλείας, πληγὴν καιρίαν κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, ἐξορίσασα τοὺς ἐπισημοτέρους τοῦ στρατοῦ ἄρχοντας, τὸν διοικητὴν τῆς Βουλγαρίας Νικηφόρον τὸν πρῶτον, καὶ τοὺς στρατηγούς τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, Ἰσακίον τὸν Κομνηνὸν καὶ Νικηφόρον τὸν Βρυέννιον. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν οἱ περὶ τὸν Στραβοσπόνδυλον, θεωροῦντες τὴν Θεοδώρου πλησιάζουσαν εἰς τὸν θάνατον, κατέπεισαν αὐτὴν νὰ καταστήσῃ διάδοχον ἓνα τῶν ἦντον ὀνομαστῶν καὶ ἰκανῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, τὸν Μιχαὴλ Στρατιωτικόν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλουσιν ἄγει καὶ φέρε. αὐτὸν κατὰ τὸ δοκοῦν.

Ἐνόησις ἐπὶ Μιχαὴλ ἡ πολιτικὴ μερίς ἀπέβη ὑπέροπτε ἰσχυρὰ, ἐξηκολούθησε τὴν κατὰ τῶν στρατηγῶν καταδρομὴν, πύσασα ἰδίως τὸν μέγαν Κατακλῶν, δούκα ὄντα τῆς Ἀντιοχείας· καὶ ἀνεκάλεσε μὲν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τὸν Βρυέννιον, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ τὰ δημευθέντα ἐπὶ Θεοδώρου κτήματά του. Ταῦτα πάντα παρῶζον εἰς ὑπερβολὴν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν· καὶ οἱ προέσταμενοι αὐτῆς, Κατακλῶν, Κομνηνός, Βρυέννιος καὶ Ῥωμανὸς Σκληρός, ἀφοῦ εἰς μάτην ὑπέβαλον παραστάσεις εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸν Λέοντα Στραβοσπόνδυλον, ὑψώσαντες ἐν Ἀσίᾳ τὴν σημαίαν

τῆς στάσεως καὶ κατατροπώσαντες περὶ Ἄδων τῆς Νικομηδείας τὸν στρατὸν τοῦ Μιχαὴλ, ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσακίον Κομνηνόν. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐπέχειρσε νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς δύο μερίδας· ἀφ' ἐνὸς διώρισεν κορυφαίτην τὸν γενναῖον Κατακλῶν, εἰκόνησεν ἐαυτὸν ἐπὶ τῶν νομισμάτων κρατοῦντα σπάθη εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἀνεκάλεσεν ὅλως τὰς ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων γενομένης, πρὸς βλάβην τοῦ δημοσίου ταμεῖου, δωρεάς, καὶ μάλιστα τὰς πρὸς τὸν κλῆρον δωρεάς· ἀφ' ἑτέρου προχειρίσασα τὸν Μιχαὴλ Φελλόν πρόεδρον ἦτοι πρωθυπουργόν καὶ ἐπέστρεψε πολλὰ προνόμια καὶ ὠφελήματα εἰς τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ Κηρουλάριον. Τὸ συμβιβαστικὸν ὅμως τοῦτο πολιτεῖμα δὲν ἠδουλοκίμει. Ἡ στρατιωτικὴ μερίς ἠδύνατο εὐκόλως νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἀλλ' ἐτι εὐκολώτερον κατετοφίετο ὑπ' αὐτῶν περὶ τὴν πολὺπλοκὸν καὶ πολυμήχανον τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν, ὁ δὲ Ἰσακίος Κομνηνός, μὴ δυνήθεις ν' ἀνέβη εἰς τὸν ἀδιάκοπον ἐκείνον σπαρταρισμὸν δύο ἀντιφερομένων ἐνεργειῶν, παρητήθη μετ' ὀλίγον τῆς βασιλείας καὶ κατέλιπεν αὐτὴν εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Δούκαν, ὅστις ἦτο μὲν εἰς τῶν στρατηγῶν τῶν κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ στασιασάντων καὶ ταμάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Ἰσακίου, ἀλλὰ παντάπασιν ἀπεβουκολήθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς μερίδος ἢ σύζυγος αὐτοῦ Βυδοκία ἢ Μακρεμβολίτισσα ἦτο πολυβρύλλητος ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῆς, ἢ δὲ σπείρα τῶν λογίων ἀνδρῶν, ὠφελθεῖσα ἐκ τούτου, τοσούτον ἐπαγίδευσεν τὸν πάλαι ἐκείνον πολέμιον ὥστε, κατὰ τὸν Φελλόν, οὗτος· τοῖς λόγοις ἐξόχως προκείμενος, ὠφελόν, ἔλεγεν, ἐκ τούτων ἢ τις βασιλεία· γνωρίζεσθαι. Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, παραδοθεὶς τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀρχαίων ἀντιπάλων, ἐπέστρεψε μὲν πλείστην προσοχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν πραγμάτων, εἰς τὴν προστασίαν τῆς φιλολογίας, ὅλως δὲ ὠλιγόρησε τοῦ στρατοῦ, περιελθόντος ἐκ τούτου εἰς τὴν ἐσχάτην παραουσίαν. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, 1060—1067, οἱ μὲν Νορμαννοὶ κατάρθρωσαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ πλείστον τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ δὲ Τούρκοι οὐ μόνον ἐλεπλάτησαν τὰ ἀνατολικώτερα τοῦ κράτους ἄκρα, ἀλλὰ ὀριστικῶς ἐκυρίευσαν τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἡ δ' ἐπίδοσις αὕτη τῶν πολεμίων ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δούκα, ὅστις, καταλιπὼν τρεῖς ἀνηλικούς υἱούς, κατέστησεν, εἰρηγῆσει τῶν φίλων, ἐπιτρόπους τῆς ἀρχῆς, τὴν Βυδοκίαν καὶ τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Σερβίλιον, καὶ προσυπέχρεωσε τὴν πρώτην νὰ καταθέσῃ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θέλει συνομολογήσει δευτέρον γάμον.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μηχανήματα δι' ὧν ἡ πολιτικὴ μερίς ἠθέλει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος αὐτῆς, ἐμελλον ν' ἀνατραπῶσιν διὰ τῆς βίας τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ἦτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνέκειτο βαρυ-

τέρα. Πρὸς δυσμάς μὲν οἱ Νορμαννοὶ συνεπλήρουν τὴν κατὰ τὴν κάτω Ἰταλίαν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ οἱ Τούρκοι, ἐμβαλόντες αὐτῆς εἰς τὸ κράτος, ἐλεπλάτουν ἅπαντα τὰ ἀνατολικὰ αὐτοῦ σύνορα. Οἱ βασιλικοὶ στρατιῶται, ὄντες ἀπλήρωτοι, πάσχοντες ἐνδεδιαι τῶν ἀναγκῶν καὶ κακῶς στρατηγούμενοι, ἠ ἀπεποιούντο νὰ πολεμήσωσιν, ἢ ματαίως ἠγωνίζοντο. Οἱ Τούρκοι, τρέψαντες τὰ ἐν Μελιτηνῇ τάγματα, προήλασαν μέγχοι Καϊσαρείας, ἐκυρίευσαν τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν, ὤρμησαν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν, ἐδήλωσαν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, καὶ ἐμβαλόντες εἰς Συρίαν, ἐπήγαγον μέγαν ὄλεθρον περὶ Χαλέπιον καὶ περὶ Ἀντιόχειαν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐκράυαζεν ὅτι ἡ κυβερνήσις δεῖται χειρῶν σιθαιρωτέρων τῶν χειρῶν τῆς Εὐδοκίας· αὐτὴ ἡ βασιλεὺς ἐνόησεν, ὅτι, ἂν δὲν σπεύσῃ νὰ παραλάβῃ ἐποτηδειότερόν τινα τῆς ἐξουσίας συμμετόχον, πᾶσα ἡ ἀρχὴ θέλει ἐξ ἀνάγκης περιέλθει εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἰωάννην Δούκα, τὸν ὁποῖον ἐμίσει. Ὅθεν, κατορθώσασα νὰ ἀναλάβῃ τὴν προσημασμένην ἐγγραφὸν ὁμολογίαν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου, διὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θέλει σύζευχθὲν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, αἴφνης, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ ἀρχιερέως καὶ πρὸς μέγα σκάνδαλον ὅλης τῆς πολιτικῆς μερίδος καὶ μάλιστα τοῦ προσημασμένου αὐτῆς Μιχαὴλ Φελλοῦ, παρέλαβε σύζυγον ἕνα τῶν ἐπιφανέστερων καὶ ὡραιότερων ἠγεμόνων τοῦ στρατοῦ, τὸν Ῥωμανὸν Διογένη.

Ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἦτο ἀνὴρ δραστήριος, γενναῖος, φιλότιμος· ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίῃ πρὸς δυσχερείας μεγάλας. Τὰ ὅλως παραμεληθέντα στρατεύματα ἐξῆσαν ἀπὸ ληττειῶν ὁσάκις δὲν διελύοντο διὰ τῆς λειποταξίας· ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἦτο ἀθλία· προσημασμένοι οἱ Ἰωάννης Δούκας καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐφθόνον τὸν ἀνδρα· ἡ δὲ πολιτικὴ μερὶς διεκείτο, φασικῶ τῷ λόγῳ, δυσμενῶς πρὸς αὐτόν. Αὐτὴ ἡ Εὐδοκία, ἧτις προσημασμένη τὸν Ῥωμανὸν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ, ὅτι, ἀνάλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, θέλει καταλίπει εἰς αὐτὴν ἅπαν τὴν πολιτικὴν κυβερνήσιν, ἐμελλε μετ' ὀλίγον, θεωρήσασα ψευθεῖσας τὰς ἐλπίδας αὐτῆς, νὰ ψυχρανθῇ ὅπως οὖν. Οὐδὲν ἦττον ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἀνέλαβε μετὰ πλείστον ζήλου τὴν θεραπείαν τῶν πραγμάτων. Διὰ νὰ ἐνισχυθῇ ἐν τῇ αὐτῇ, προσοικειώθη τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν, τοῦ ὁποῖου προσημασμένοι ἦσαν πέντε ἀνεψιοὶ τοῦ Ἰσακίου, ἐν οἷς καὶ ὁ μετέπειτα βασιλεύσας Ἀλέξιος· μετὰ βραχείαν δὲ περὶ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν διατριβὴν, ὁ Ῥωμανὸς ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐκστρατεία, γενομένη τῷ 1068, ἀπέβη λαμπρά. Τὰ Βυζαντινὰ τάγματα, ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἀνέλαβον νέαν ψυχὴν. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐκπέμψαι δύο στρατοὺς, τὸν μὲν εἰς τὴν ἀνω Ἀσίαν, πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὸν δὲ εἰς Κιλικίαν καὶ Συρίαν· ὁ δὲ Διογένης, κατατροπώσας πρώτον τοὺς ἐν Πόντῳ πολεμίους· ἐπειτα, τοὺς ἐν Συρίᾳ, ἐπανήλθε, κατὰ Ἰκνούριον τοῦ 1169, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἡ πίστις εἰς-ἔτι Εὐδοκίαν, τιμῶσα τὴν τοῦ βασιλέως ἀρετὴν καὶ

βραδύουσα τοῦ ἐραστοῦ τὰ ἄλλα, προσέφερεν αὐτῷ τὴν γνωστὴν αὐτῆς Ἰωνίαν. Εὐτυχῆς ὁμοίως ὑπῆρξε καὶ ἡ δευτέρα ἐκστρατεία. Οἱ Τούρκοι, ἐπανειλημμένως ἠττηθέντες, ὁλως ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ τρίτου ἐτους δὲν ἐλάσον ἐλθασιν ἐπίσης ἀγαθὴν ὁ βασιλεὺς, προκινδυνεύσας αὐτὸς ἐν διαστήματι ἐτῶν δύο, ἐν Συρίᾳ, ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐν-ὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Εὐφράτου, ἐνόησεν ὅτι δύναται ἤδη νὰ λάβῃ ἀνεσίς τινα, τοσοῦτον μᾶλλον ὅση ἐγίνωσκε τὰς ἀντιπράξεις τοῦ Μιχαὴλ Φελλοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Δούκα, ἤ τις νὰ υποπτεύῃ τὴν ψυχρότητα τῆς Εὐδοκίας καὶ ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν ἐπὶ τινὰ χρόνον διατριβὴν του ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅθεν ἀνέθηκε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1070 εἰς Μανουὴλ, τὸν προσβύτερον μὲν τῶν πέντε Κομνηνῶν, νέον ὅμως ἐτι ὄντα καὶ ἀπειρον ὅπως οὖν, ἠττηθέντα δὲ περὶ Σεβαστίαν καὶ αἰχμαλωτευθέντα μετὰ τῶν δύο γαμβρῶν του, Μιχαὴλ τοῦ Ταρωνίτου καὶ Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο, διεληθέντες τὴν Καππαδοκίαν, ἐνέβαλον εἰς τὴν Φρυγίαν καὶ ἐδήλωσαν τὰς Κολοσσάς· ἡ δὲ συμφορὰ αὐτὴ παρῶσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν Ῥωμανόν, ὥστε ἐν τῷ ἄμα ἀπεφάσισε, διὰ μεγάλης παρασκευῆς, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ῥίζικὴν τῶν Τούρκων κατατρόπωσιν διὰ τῆς κατακτήσεως αὐτῆς τῆς Περσίας. Ἐξιστράτευσε δὲ τὴν 13 Μαρτίου τοῦ 1071 ἔτους ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἄγων μετ' ἑαυτοῦ δεκακιςμυρίου μὲν πεζοῦς, πολυάριθμον δὲ ἵπτικόν, καὶ, περᾶσας τὸν Ἄλυν, ἀφήσας δὲ δεξιῶν τὴν Καϊσαρείαν, ἐπορεύθη πρὸς τὴν Σεβαστίαν. Οἱ συνεισέτατοι τῶν ὑποστρατηγῶν, ὁ Ἰωσήφ Τραχανιώτης καὶ ὁ Νικηφόρος Βρυένσιος, ἐγγονοὶ τοῦ ἐπὶ Μιχαὴλ Στρατιωτικῷ στασιάζσαντος, συνεβούλευσαν αὐτῷ νὰ περιμείνῃ ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ κράτους τὸν Σουλτάνον Ἀλπαρσλάν, ὅστις, κατὰ τὰς ληθραίας εἰδήσεις, ἀντεπεξήρχετο ῥαγδαίως. Ἀλλ' οἱ ὀξύτεροι τῶν ἀξιωματικῶν, ἔχοντες ὁμιγνώμονα καὶ τὸν ἀγέρωχον τοῦ βασιλέως χαρακτήρα, ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς πρὸς τὰ πρόσω πορείας, καὶ ὁ Ῥωμανὸς, προελάσας μετρίῃ Θεοδοσιουπόλει, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προμηθευθῇ δύο μηνῶν τροφὰς ἵνα διέλθῃ τὴν πρὸς τὴν Περσίαν ἀγῶσαν ἔρημον. Ὁ Σουλτάνος τῶν Τούρκων, καθ' ὅλα ἀξίως ἀντίπαλος τοῦ Βυζαντινοῦ μονάρχου, κατὰ δὲ τὴν τύχην ὑπέρτερος, δὲν ἔδωκεν αὐτῷ κερδὸν νὰ προχωρήσῃ πολὺ· οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν περὶ Μανζικερτον, καὶ ἐνταῦθα, ἀπαρτίψαντος τοῦ Ῥωμανοῦ τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ Ἀλπαρσλάν, συνεκροτήθη μάχη κρίσιμος, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἐπαθον ἦττον ὀλοσχερῆ, αὐτὸς δὲ ὁ Ῥωμανὸς, καὶ τοὶ περιφανῶς ἀγωνισαῖς, ἠχμαλωτεύθη. Τὴν ἦτταν ταύτην ἐπήγαγε κυρίως ἡ προδοσία Ἀνδρόνικου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Δούκα, εἰς ὃν ὁ Ῥωμανὸς εἶχεν ἀναθέσει ἀξιόλογον τοῦ στρατοῦ μόνον, διότι ἡ διανότης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μεγαλοπροσῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ ὅτι τὰ ἐμπύρικα πάθη εἶναι ἰκανὰ νὰ μὴ σιθασθῶσιν οὐδὲ πατρίδα, οὐδὲ πίστιν, οὐδ' ὄρκους.

Καὶ ὁ μὲν Ἀλπαρσλάν προσημασθὲν πρὸς τὸν αἰχ-

μάλωτον βασιλέα μετὰ γενναϊότητος ἦν δικαίως ἐθαύμασεν ἡ ἱστορία, συνομολογήσας πρὸς αὐτὸν εἰρήνην φιλικὴν καὶ συμμαχίαν καὶ ἀποδοῦν τὴν ἐλευθερίαν, ἐπὶ τῇ ἀπλή ὑποσχέσει αὐτῶν. Ὁ δὲ Ἰωάννης Δούκας, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν συμφορὰν ταύτην, σπεύδει νὰ ἀναγορεύσῃ, τῇ συνδρομῇ, τῆς Εὐδοκίας, βασιλέα τὸν προσβύτερον αὐτῆς καὶ τοῦ Κωνσταντινοῦ Δούκα υἱόν, τὸν Μιχαὴλ Ζ', ἀπομακρύνει ἐπειτα ἀπὸ τὰ πράγματα τὴν Εὐδοκίαν, ἐκπέμπει κατὰ τοῦ ἐπανερχομένου ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας Διογένηος τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀνδρόνικον, ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ παραδοθῇ καὶ ἐπάγεται αὐτῷ θάνατον ὀδυνηρόν, ἐν-ὸ αἰετοῦ γενναῖος καὶ καρτερικός ἀνὴρ ὑπέστη μετὰ φρονήματος ἀπότητον. Πρὶν παραδοθῆ, συλλέξας ἅπαν αὐτοῦ τὸ ἀργύριον καὶ ἅπαντα τὰ κειμήλια, ἐπεμψεν αὐτὰ εἰς τὸν Σουλτάνον τῶν Τούρκων, διαμηνῶν αὐτῷ ὅτι, ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ ὀλόκληρα τὰ συμφωνηθέντα λύτρα, ἐπεθύμει τουλάχιστον, διὰ τοῦ μικροῦ τούτου ἐνθυμήματος, νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδ' ἐν τῇ ὑστάτῃ αὐτῆ ὥρᾳ ἐλησμόνησε τὴν χρηστότητα τοῦ ἀντιπάλου ἐκείνου καὶ ἀρετὴν. Ὁ πραγματικὸς βίος σπανίως παρίσταται χαρκατῆρας τοσοῦτον ἀξίους τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ὅσον ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένηος χαρκατῆρ, αἱ δὲ τραγικαὶ αὐτοῦ περιπέτειαι, ὑπὸ ἐπιτηδείας χειρὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰκονίζόμεναι, θέλουσι ποτε βεβαίως συγκινήσει πολλὰς Ἑλληνικὰς καρδίας καὶ ἀποσπάσει δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν πολλῶν Ἑλληνικῶν ἀκροατηρίων.

Ἄπασα ἡ ἐξουσία περιήλθεν αὐτῆς εἰς χεῖρας τῆς πολιτικῆς τῶν λογίων ἀνδρῶν μερίδος, ὑπὲρ ποτε δὲ παντοδύναμος κατέστη ὁ Φελλός, ὁ διδάσκαλος τοῦ ἠδὲ βασιλεύσαντος ἀσθενοῦς Μιχαὴλ Ζ'. Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ὀλιγορήθη· οἱ στρατηγοὶ ἢ κατετρέχοντο ἢ δὲν ἤξιουντο τῶν δικαίων ἀμοιβῶν. Οἱ Τούρκοι δὲν περιορίζοντο ἤδη εἰς ἀπλᾶς ἐπιδρομὰς, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνωσι μονίμως τὰς ἀνατολικωτέρας ἐπαρχίας κατ' εὐτυχίαν, ἀπασχοληθέντες ὑπὸ ἐμψυλῶν διενέξεων, δὲν ἠδυνήθησαν ἐκτοτε νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀπερισπάτως τὸ κατακτητικὸν αὐτῶν στάδιον. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως οἱ Σέρβοι, οἱ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐνιαυτῶν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀνακτήσαντες τὴν αὐτονομίαν, οὐ μόνον διέσωζον αὐτὴν, ἀλλ' ἤδη, ὑπὸ τὸν ἠγεμόνα αὐτῶν Μιχαὴλ, ἐπεχείρησαν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς προθύμους νὰ στασιάζωσι Βουλγάρους. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικοὶ ἄνδρες, ἀφοῦ ἀνέθηκαν κατ' ἀρχὰς τὸν πόλεμον τοῦτον εἰς δευτερεύοντά τινα στρατηγόν, ἠναγκάσθησαν τελευταίον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν σπάθην τοῦ Νικηφόρου Βρυένσιου, ὅστις, ἐν-ὸς μικροῦ, ἐδάμασε τοὺς Βουλγάρους, ὑπεχρέωσε τοὺς Σέρβους νὰ ἐχωρῆσωσιν ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ κατετρόπωσε τοὺς τε Χρωβάτους, οἵτινες ἐπεχείρησαν ληστρικὰς ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίαν ἐπιδρομὰς, καὶ τοὺς Νορμαννοὺς πειρατὰς, οἵτινες, μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ τῆς κάτω Ἰταλίας κατάληψιν, εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐπέρχωνται εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης παράλια.

Τὸ βασιλεῖον λοιπὸν δὲν ἐστερεῖτο ἀνδρῶν ἐπιτηδείων νὰ σώσωσιν αὐτό· ὁ στρατὸς ἐβρίθει, ὡς πάντοτε, ἀξιωματικῶν γενναίων καὶ μεγαλοφυῶν. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ μερὶς δὲν κατέφευγεν εἰς αὐτοὺς εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καὶ ἐπειτα δὲν ἐφρόντιζε νὰ βραδεύσῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν, ἐξεναντίας μάλιστα ἠγωνίζετο νὰ καταστήσῃ ἐμποδίων τοὺς ἀριστεύσαντας, ὡς μᾶλλον ἐπικινδύνους. Συγχρόνως δὲ παρεξέτεροτο εἰς δεινοτάτας καταχρήσεις. Ὁ μέγας λογοθέτης (ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργῶν, ὡς ἠθέλωμεν ὀνομάσει αὐτὸν σήμερον) Νικηφορίτης ἐσφετερίσθη ἀναρκυδὸν τὸ μονοπώλιον ὅλων τῶν σιτηρῶν τῆς Θράκης, καὶ, μὴ ἀκούμενος εἰς τὴν ὑπέρογκον τιμὴν τοῦ ἐνὸς χρυσοῦ διὰ τὸ μόδιον ἢ κοιλόν, ὑπεξήρει τὰ τέταρτον τοῦ μοδίου ἦτοι τὸ ἐν τῶν τεσσάρων πινακίων τοῦ κοιλίου· ἐξ οὗ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, εἰς ὃν ἀπεδίδοντο πᾶσαι αὐταὶ αἱ καταπίσεις, ἐπαινομάθη Παράσιτικός· αὐτὴ δὲ ἡ καταθλίψις προεκάλεσε τὴν προσημασμένην ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων. Καὶ οὐδ' εἰς ταῦτα ἀκούμενος ὁ μέγας Λογοθέτης ἐσύλησε τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πολυτιμωτέρων αὐτῶν κειμηλίων.

Ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ. Ὁ Νικηφόρος Βρυένσιος, ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς, καθρέθη ἀπὸ τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἰλλυρίας· ὁ ἀδελφὸς του Ἰωάννης καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Βασιλάκιος περιεφρονήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Νικηφορίτου. Ὅθεν ἅπαντες συνενωθέντες ὕψωσαν, τῷ 1077, τὴν σημαίαν τῆς στάσεως, ἀνεκήρυξαν τὸν Νικηφόρον αὐτοκράτορα, εἶρον δεξιῶσιν εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἠπειλήσαν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συγχρόνως σχεδὸν ὁ ἐν Ἀσίᾳ στρατὸς, ὅστις δὲν ἦτο ὀλιγωτέρων τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυσχερεστημένος, ἀνακηρύσσει αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον ἠγεμόνα Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην, ἔλκοντα τὸ γένος ἀπὸ τῶν Φωκιάδων, προσβύτερον ὄντα τοῦ Βρυένσιου, καὶ μὴ ἔχοντα μὲν τὴν στρατιωτικὴν τούτου ἀξίαν, ἀλλὰ, διὰ τὰς ἀρχαιοτέρας ἐκδουλεύσεις, πλειότερον ἰσχύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βοτανειάτης κατέλαβεν ἀπᾶσας τὰς πόλεις τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας καὶ προσοικειώθη διὰ πᾶν συνενοήσεων αὐτοῦ πολλοὺς τῶν κληρικῶν καὶ τῶν συγκλητικῶν τῆς πρωτεύουσας· ὥστε, ἄμα πλησιάζσαντος αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Μιχαὴλ εἶδεν ἑαυτὸν ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἐγκαταλειφθέντα καὶ ἀπέθια τὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν, εἰσελθὼν ἀναιμωτῶ, κατέλαβεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1078, τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα.

Διὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Βοτανειάτου δὲν κατεσφορέθη ὁ πολιτικὸς κλύδων ὑφ' οὗ τὸ κράτος ἐκυμαίνεται πρὸ εἰκοσιδύο ἐνιαυτῶν. Ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος, ὁ παλαιὸς ἐν πολέμοις διαπρέψας, δὲν ἐράνη ἀξίως τῆς νέας αὐτοῦ τύχης καὶ παρεδόθη εἰς παράλικα ἀσωτίαν καὶ ἀκολασίαν. Ὁ Νικηφορίτης καθρέθη, ἀλλ' ἡ κυβερνήσις περιήλθεν εἰς δύο φίλους τοῦ προσβυτέρου βασιλέως, εἰς δύο ἀπελευθερούς, οἵτινες οὐδὲ χρηστότεροι, οὐδ' ἐπιτη-

δαιότεροι τοῦ Νικηφορίτου ἦσαν τὸ ταμεῖον ἤτο κενόν· οἱ Τούρκοι ἐλεηλάτουν τὴν Ἀσίαν· ὁ Βρυέννιος ἤτο κύριος τῆς Εὐρώπης· ὥστε τὸ κράτος ἐφίκετο περιελθὸν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου. Ἀλλ' ἡ κοινωνία ἐκείνη, ἡ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν περιρρηθῆσα, περιεῖχε στοιχεία ζωτικότητος τὰ ὁποῖα πρόσκαιροι ἐσωτερικοὶ σπαρταγμοὶ καὶ βραδαῖαι Τουρκαὶ ἐπιδρομαὶ δὲν ἴσχυον νὰ καταβάλωσιν. Ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περ' αὐτὰς τὰς βασιλίδας τοῦ θρόνου, ἤρχανε καὶ ἐπρόκοπτε νέες τῆς, ὅστις ἤτο προσωρισμένοι· νὰ σώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρ' ὅλων τῶν τότε ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν κινδύνων καὶ νὰ γίνῃ ἀρχηγέτης μακρᾶς περιφανῶν βασιλέων σειρᾶς. Ὁ νέος οὗτος ἤτο ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, τρίτος ἐκ τῶν πέντε ἀνεψιῶν τοῦ Ἰσακίου. Ὁ πρῶτος, ὁ Μικρούλης, εἶχεν ἀποθάνει· ὁ δὲ δεύτερος, ὁ Ἰσακίος, ἤτο μὲν ἀνὴρ λόγου ἀξίος διὰ τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ αὐτοῦ προτερήματα, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὰς λαμπρὰς τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ ἀρετὰς, τὴν ἀτρόμητον τοῦ Ἀλεξίου ἀνδρείαν, τὴν θαυμαστὴν στρατηγικὴν εὐφυίαν, τὴν ἐξαιρετὸν πολιτικὴν δεξιότητα, καὶ πρὸ πάντων τὸ ἀπαράττητον ἐκείνου εἰς πάντα ἀνθρώπων ἀξιοῦντα νὰ ἀρξῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὄρον τοῦ νὰ προσοικειοῦται τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀφισίωσιν. Ἦτο δὲ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός καὶ συγγενὴς ἐκ κηδεστίας τῶν τε Δουκῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βοτανειάτου, διότι εἶχε συζευθῆ Βιρθίην, τὴν ἐγγόνην τοῦ Ἰωάννου Δούκα, ἐνθ' ὁ Βοτανειάτης, βασιλεύσας, ἐνυμφεῖθη Μαρίαν, τὴν σύζυγον τοῦ Μιχαήλ Ζ'. Δούκα. Ὁ Βοτανειάτης, ἀποῦ μάτην ἀπεπειράθη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ Βρυεννίου, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, δόντα καὶ πρότερον πολλά τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ δείγματα, τὴν κατατρόπωσιν τοῦ δυσκαταγωνίστου ἐκείνου ἀντιπάλου· καὶ ὁ Ἀλέξιος καταβάλλει τῶντι, τῷ 1078, εἰς μάχην μεγάλην, ἐν Θράκῃ ἐκ παρατάξεως συγκροτηθείσαν, τὴν Βρυέννιον, καὶ αἰχμαλωτεύει αὐτὸν μετ' ὀλίγου· δὲ, κατὰ τὸ αὐτὸς ἔτος, νικᾷ, περὶ Ἀζίν, τὸν μετὰ τοῦ Βρυεννίου συμμαχῆσαντα Βασιλάχιον, ἀναγκάσας καὶ τοῦτον νὰ παραδοθῇ. Κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔτος δαμάζει τοὺς Πατζινάκους, οἵτινες, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὰς ἐμρυλλοῦς ἐκείνας διενέξεις, ἐπεχείρησαν νὰ λεηλατήσωσι τὴν Βουλγαρίαν.

Ἀλλ' ἐνθ' ἡ ἀνδρεία, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ δεξιότης τοῦ Ἀλεξίου καθυπέτασσαν εἰς τὸν Βοτανειάτην ἅπαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν τοῦ κράτους μέρος, ἡ ἀρροσύνη τῶν ἀνθρώπων οἵτινες διεξήγον τὰ πράγματα ἐπ' ὀνόματι τοῦ γέροντος βασιλέως παρήγε καὶ ὑπέτρπε νέες ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυσχερείας. Ὁ Νικηφόρος Μελισσηνός, γαμβρὸς τοῦ Ἀλεξίου ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ τοῦτου Εὐδοκίᾳ καὶ διαμένων εἰς Κῶν, ὅπου εἶχε μετὰ λα κτήματα, ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ, τῷ 1080, καὶ, περᾶσας εἰς τὴν ἡπειρὸν τῆς Ἀσίας, εὐρίσκει πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ καταλαμβάνει τὴν Νίκειαν. Ἐπι τινὰ χρόνον ἀναχατίζει αὐτὸν ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, νεανίης λαμπρὸς καὶ πρῶτος περιφανῆς πρόγονος τοῦ οἴκου ἐκείνου ὅστις ἐπέπρωτο καὶ ν' ἀνακητήσῃ καὶ ν' ἀπολέσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ'

Ἡ Παλαιολόγος κινεὶ τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, συκοφαντεῖται, κατατρέχεται· ὁ δὲ Μελισσηνός μένει κύριος τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες τότε, ὑπὸ τοῦ γενναίου Σολιμάν ἀγόμενοι, κατέλαβον ὀριστικῶς πρὸς τὰς ἀπὸ Κιλικίας μέχρι Ἑλλησπόντου χώρας καὶ πόλεις, στήσαντες ἰδίως τὴν ἔδρην αὐτῶν εἰς Νίκειαν. Τὸ δὲ χεῖριστον, οἱ περὶ τὸν Βοτανειάτην ἐπιχειροῦσι νὰ κατατρέξωσιν αὐτὸν· τοὺς Κομνηνοὺς, αὐτὸν τὸν Ἀλέξιον, τὸ κυριώτατον τῆς βασιλείας ἔρεισμα καὶ ἀγλάσμα. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος, προλαμβάνων τὴν ἐπιβουλὴν, ἐξέρχεται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν, συγκεντρώνει τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν Τζουρουλῷ, ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ, κυριεύει τὴν βασιλεύουσαν, καθίρει τὸν Βοτανειάτην, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Μελισσηνοῦ καὶ, διὰ τῆς ὀριστικῆς συμφιλίωσης τῶν δύο ἐπὶ τοσοῦτον χρόνων ἀνταγωνισθειῶν μεριδίων, καταπαύει τὴν μακρὰν ἐκείνην πάλην (*).

Καθ' ἣν ἐποχὴν λοιπὸν ἀνέλαθεν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός τὰ πράγματα, ἡ θέσις τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολὴν χριστιανισμοῦ ὡς πρὸς τὸν μωαμεθανισμὸν δὲν ἤτο βεβαίως πλέον ὅποια πρὸ εἰκοσιπέντε ἐνιαυτῶν καὶ μάλιστα πρὸ πενήκοντα· οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἤρχον πλέον ἀπάσης τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ πλείστου τῆς Συρίας· οἱ Μωαμεθανοὶ, ἐπιθετικοὶ αὐθις γενόμενοι, κατέσχον ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἐκτὸς τοῦ Ταύρου, ἀξιώλογον δὲ μοίραν καὶ τῆς ἐντὸς τοῦ ὄρους ἐκείνου χώρας. Ἀλλ' οὐδὲν ἤττον πολὺ ἀπέειχον τοῦ νὰ ἦναι τοσοῦτον ἐπιφοδοὶ ὅσον περὶ τὰ τέλη τῆς ἐβδόμης καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε, τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀνασειομένου ὑπὸ φοβερᾶς ἐθνολογικῆς καὶ θρησκευτικῆς κρίσεως, αὐτοὶ, ὁμοφρονοῦντες καὶ ὑπὸ ἓνα τεταγμένῳ ἡγεμόνῳ, ἐπανειλημένως ἐπολιορκήσαν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ μὲν τοῦ Μωαμεθανῶ, ἐπὶ ἓν ἔτος, διὰ δὲ τοῦ Ἰαχίδ, ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην. Ὁ κίνδυνος δὲν ἦν οὐδ' ὅποιοις ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς Περσικῆς δυναστείας, ὅτε ὁ Χωσρόης

(*). Αὕτη ἡ μεταβῆ τῆς πολιτικῆς τῶν λογίων ἀνδρῶν μεριδῶς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας πάλιν ἐπήγαγε λοιπὸν πολλὰ δυστυχήματα· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἠπῆρξε καὶ τινῶν ἀγαθῶν παραίτιος. Ὅτι μάλιστα διέκρινε καὶ συντήρησεν ἀνεκθῆεν τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα ἣτο ἡ ἠθικὴ αὐτῆς δύναμις. Ἡ στρατοκρατία, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχύσασα διὰ τοὺς ἀδιαιλείτους πολέμους ὅρων περιεσπᾶτο τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἔεινε ἥδη εἰς τὸ νὰ ἀλλοιωθῇ τὸν οὐσιώδη καὶ πολυτιμότεον τοῦτον χαρακτήρα τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴν ἀπόλυτον τῆς ὀλικῆς δυνάμεως ἀρχὴν. Οἱ κατ' αὐτῆς παλαίσαντες ἄνδρες, ἂν ἐγένοντο πρόξενοι προσκαίρων δυστυχημάτων, ἐπήγαγον ὁμοίως τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι ἐπὶ τέλους οἱ Κομνηνοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνδυάσωσι τὰ δύο στοιχεία· ὥστε ὅτε βραδύτερον ἐξέλιπε κατὰ μικρὸν, δι' ἑτέρας αἰτίας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἡ ὀλικὴ ἰσχύς καὶ μετ' αὐτῆς ἐπὶ τέλους ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς, ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης διέσωσε τοὐλάχιστον τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύναμιν, δι' ἣς πολλὰ μὲν ὠφελήθη ἡ δυτικὴ Εὐρώπη, κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην καὶ δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, ὀλόκληρον δὲ διασώσασα ἡμεῖς τὴν ἠθικὴν ὑπαρξίαν, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς δουλείας.

Β', κύριος γενόμενος ἀπάσης τῆς Ἀσίας, στήσας τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ εἰς Χρυσόπολιν καὶ συμμαχῆσας μετὰ τῶν Αὐάρων, οἵτινες ἀπὸ τῆς Εὐρώπης περιέξωσαν τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠπέλιπσε τὴν πρωτεύουσάν αὐτὴν τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν χριστιανισμοῦ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὁ μωαμεθανισμὸς ἤτο διηρημένος καὶ ὑποδιηρημένος εἰς πολλὰς ἡγεμονίας, διχονοούσας κατ' ἀλλήλων πόλιτιως τε καὶ θρησκευτικῶς. Ἀρ' ἑτέρου δὲ ἡ πολιτικὴ κρίσις, ἡ ἐπ' ἐσχάτων διασπάσασα τὸν χριστιανισμὸν, εἶχε καταπαύσει καὶ ἐκλίθησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνὴρ, ὅστις οὐ μόνον συνεπύκνωσεν ἀπάτας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδεύετο τὸ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτάς ἐπ' ἀγαθῷ. Οὐδαίς, ἐπαναλαμβάνομεν, ἑτακτος κίνδυνος, δεινότερος τῶν προηγουμένων, ἠπέλει τοὺς χριστιανούς τῆς ἀνατολῆς, ὥστε νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι τότε μᾶλλον ἢ πρότερον τὴν ἐπικουρίαν τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ καταστήσῃ ἀπαραίτητον τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς. Τῶντι πᾶσαι αἱ περὶ συνδρομῆς αἰτήσεις καὶ ἰκεσίαι ὅσαι θρυλοῦνται ὅτι ἐγένοντο τότε εἴτε ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, εἴτε ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου, εἶναι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ὡς θέλει ἐξηγηθῆ προίτουσας τῆς ἀφηγήσεως ἡμῶν, ἀπλᾶ ἐπινοήματα τῶν χρονολογῶν τῆς δύσεως. Οἱ Βυζαντινοὶ παντάπασι δὲν μνημονοῦσιν αὐτῶν, οἱ δ' εἰλικρινέστεροι τῶν νεωτέρων Εὐρωπαίων ἱστορικῶν ὁμολογοῦσιν, ὅτι αἱ πλείεσται τῶν ὑποτιθεμένων ἐκείνων αἰτήσεων εἶναι προδῆλως πλαστά.

Τὰς σταυροφορίας ὑπηγόρευσεν Εὐρωπαϊκὸν συμφέρον καὶ οὐχὶ συμφέρον τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολὴν χριστιανισμοῦ. Ἐπὶ τῷ προσχήματι τῆς ἀπελλαγῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου ἀπὸ τῶν ἀπίστων, αἱ μεγάλαι ἐκείναι ἐκστρατεῖαι σκοπὸν κύριον προσέθεντο τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐνίδρυσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ πάπυ. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχον, ἐπήγαγον ὁμοίως ἕτερον ὀλέθριον ἀποτέλεσμα, τὸ ἐξῆς, ὅτι, ἀναγκάσασα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ καταναλώσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπὸ δυσμῶν κινδύνου, κατέστησαν αὐτὸ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσθενέστερον ἐν τῷ ἀδικαίπτῳ πρὸς τὸν μωαμεθανισμὸν ἀγωνίῳ καὶ παρεσκευάσαν ὅτω τὴν δούλωσιν αὐτοῦ. Δὲν λέγομεν ὅτι τὰ ἑκατομύρια ἐκεῖνα τῶν ἀνθρώπων τὰ ὅποια, ἀπὸ τῆς Ἀτλαντικῆς, ὡσεὶ κύματι, ὑπὸ γιγαντώδους θεέλλης ἐκ διαλειμμάτων, ἐπὶ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας, μυκωμένης, ἐλαυνόμενα, ἐφέροντο πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἡμῶν χώρας, δὲν λέγομεν, ὅτι ἅπαντα τὰ πλήθη ταῦτα ὑπὸ ἐνὸς μόνου σκοποῦ παρωτρύνοντο ἢ εἶχον τὴν συνειδήσιν τῶν συμφορῶν τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ προσζητήσωσιν ἅπασι! Πολλοὶ ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν ἡρωικῶν ἐκείνων ἱππέων ἐνεπνεύοντο ὑπὸ ἐντιμοτάτου εὐλαθείας αἰσθημάτων· πολλοὶ ἕτεροι ἐξήτησαν ἀπλῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν ἢ ἀφορητὴν ἀρειμανίων ἐργῶν· πολλοὶ ἐφευγόν οικεῖας συμφοράς ἢ ἀνάγκας· ἀλλ' ἅπαντες ὑπῆρξαν ὅργανα θελήσεως μιᾶς, ἥτις ἀπὸ Ρώμης προεκάλει αὐτοὺς καὶ ἐχειραγωγεί. Διὰ νὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου ἐκ προοιμίου, ἀρκεῖ νὰ

ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι αἱ σταυροφορίαι πρωτουργοὺς καὶ ὑπερτάτους ἡγεμόνας εἶχον τοὺς ἐν Ρώμῃ ἀρχιερεῖς· ὅτι ἤρχισαν καθ' ἣν ἐποχὴν ἀρ' ἐνὸς μὲν, διὰ τῶν γενναίων δικαιοφρονησῶν τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης ἀπηλπίσθη ὀριστικῶς τοῦ νὰ υπαγάγῃ εἰρηρικῶς τῷ τρόπῳ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀρ' ἑτέρου δὲ ἡ παπικὴ ἐξουσία, διὰ τοῦ Ἰλδεβράνδου, εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἑπακρον τῆς δυνάμεως ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ· ὅτι ἡ ὀλεθριωτέρα τῶν σταυροφοριῶν, ἡ ἀποκαλύψασα γυμνῆν τὴν ἀληθῆ αὐτῶν πρόθεσιν, διεξήχθη ἐπὶ τοῦ Ἰννοκεντίου Γ'. ἐκείνου, ὅστις καὶ ὑπὲρ τὸν Ἰλδεβράνδον ἴσως κρατικωτέρων ἀνεδείξεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὴν παπικὴν ἐξουσίαν· ὅτι, τελευταῖον, αἱ σταυροφορίαι κατέπυσαν ἅμα ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς τρικαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν οἱ μεγάλοι ἐμφύλιοι τῆς δυτικῆς ἀρχιερωσύνης περισπασμοί.

Ἐπιχειρήσαντες νὰ γράψωμεν ταύτην τὴν περίστασιν σταυροφοριῶν προχρηματίζον, δὲν πιστεύομεν ὅτι θέλει τις ὑποθέσει ἡμᾶς αἰνιτομένους περιστάσεις προύσας καὶ ὅλας ἐκείνων ἀλλοτρίαις. Ἡ πάγκοινος συμπάθεια ἣν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐπέδειξε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν· οἱ ἀγῶνες οὗς τὰ εὐγενέστερα τῆς δύσεως τέκνα ἠθλήσαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας· τὰ ἱερά αἵματα ὅσα ἐβράντισαν τὸν λιμένα τῆς Πύλου, τῇ 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1827 ἔτους, πρὸ καιροῦ ἐξοφάνισαν ἀπάσας τὰς μεμφιμορίας ὅσας ἠδυνάμεθα νὰ τρέφομεν κατὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ, ὡς ἀπαράδοτον καθήκον, ἐπέβλαστον ἡμῖν βαθύτατον ἐγγνωμοσύνης αἰσθημα. Ἀλλ' οὐδὲν ἤττον βέβαιον εἶναι, ὅτι πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς δύσεως διέστρεψαν τὸν ἀληθῆ τῶν σταυροφοριῶν χαρακτήρα· ὅτι πολλάκις τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ ἐξουδυνώθησαν διὰ τὴν δικαίαν αὐτῶν εἰς τὰ ἐπιχειρήματα ἐκεῖνα ἀντίστασιν καὶ ὅτι αὐτῶν εἶναι νὰ ἐκτεθῇ τελευταῖον πᾶσα ἡ περὶ τούτου ἀλήθεια. Μὴ κρίνωμεν τὰ ἀμαρτήματα τῶν προπατέρων ἡμῶν, ἀλλὰ μὴ παρασιωπήσωμεν καὶ τὰς σκληρῶς παραγνωρισθείσας ἀρετάς· μὴ ἀδικήσωμεν τοὺς τότε αὐτῶν ἀντιπάλους, ἀλλὰ μὴ συσταλώμεν νὰ ἐκθέσωμεν ἀναφικτὸν καὶ τὰς ἀνομίας αὐτῶν· καιρὸς, ἐνὶ λόγῳ, εἶναι νὰ ἀπολογηθῶμεν ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος, ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως ἡμῶν, διότι ἔχουσι καὶ τὰ ἔθνη, ὡς καὶ τὰ ἄτομα, ἀνάγκην ὑπολήψεως εἰς τὸν κόσμῳ τούτῳ.

Ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ ἐγράψαμεν, πεποιθότες, ὅτι ἐκπληροῦμεν ὀφειλὴν ἱεράν πρὸς τὴν πατρίδα· εὐτυχεῖς δὲ ἂν, ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, συντελέσωμεν εἰς τὸ νὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἀλήθεια αὕτη, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἐφερον ἐντίμως τὸ μέγα αὐτοῦ ὄνομα. Κ. Π.

Διόρθ. παροῦ. Ἐν σελ. 431, στφλῃ δεξιῇ, ἀντὶ τοῦ ἐξουσίαι τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πολυτιμότερων αὐτῶν κειμήλων· ἀνάγκηθι εἰσέλθετε τὰ πολυτιμότερα κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΙΝΩΝ.

—ο—

Ἡ ἐπομένη εἰκὼν, παριστάνουσα τὰ μουσικὰ ὄργανα τῶν Σινῶν, ἀνήκει εἰς τὴν ἐν τῷ φυλλαδίῳ ΠΕ. ἱστορικὴν περιγραφὴν τοῦ Οὐραίου Κράτους, τὴν φιλοπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Ι. Δε-Κι-γάλλα. Καταχωρίζεται δὲ ἐνταῦθα ὡς συμπλήρωμα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν διαφορῶν σινικῶν εἰκονογραφικῶν αἰτινῶν ἐδημοσιεύθησαν διὰ τε τοῦ εἰρημένου φυλλαδίου, καὶ τοῦ πρό αὐτοῦ Π.

Μουσικὰ ὄργανα Σινῶν.

τινας τελετὰς συνοδεύουσι τοὺς τόνους τούτους κρούοντες τὸ ἐν τῇ περὶ αὐτῶν εἰκόνι κυκλοτερέως τύμπανον. Αἱ τελεταὶ αὗται εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι, καὶ, καθὰ βεβαιούσιν οἱ ἰδόντες αὐτάς, ἔχουσι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας· οἱ βόνζοι κλίνουσι γόνυ, ἀνυψοῦσιν, ἀνοίγουσι καὶ συνανοῦσι τὰς χεῖρας ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ ἱερεῖς τῆς δύσεως ὄταν ἱερουργῶσιν.

δὲ τρόπος τῆς μαντείας εἶναι διττός· λαμβάνει δύο ξύλα, ἐξ ὧν τὸ μὲν εἶναι ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους κοῖλον, τὸ δὲ καμπύλον, καὶ τὰ ῥίπτει εἰς τὸν ἀέρα. Ἐὰν πέσωσι κατὰ τινὰ τρόπον ὠρισμένον, ἡ τύχη εἶναι εὐμενῆς, εἰδὲ, δυσμενεστάτη. Ἡ μαντεία αὕτη ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις ἐωσὸς τὰ ξύλα πέσωσι κατ' εὐχὴν.

Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι ὁ ἐφεξῆς· Βάλλονται ἐντὸς κανίστρου ῥάβδοι ἠριθμημέναι· συνταράσσεται δὲ τὸ κανίστρον ἐωσὸς βιβθῆ ἐκτὸς αὐτοῦ μίαν ῥάβδον. Λαμβάνουσι τότε τὸν ἐπ' αὐτῆς ἀριθμὸν καὶ φέρουσιν αὐτὸν εἰς μέρος τι περιέχον τόσας διαίρεσεις ὅσοι ἀριθμοὶ ὑπάρχουσιν ἐντὸς τοῦ κανίστρου. Ἐν ἐκάστῳ δὲ τῶν μερῶν τούτων εὐρίσκεται ἕγγραφον ἐντυπον μαντεύον ἐὰν ἡ τύχη θέλει εἶσθαι ἔλασος ἢ ἀνίλασος. Τὰ ἐντυπα ταῦτα δίδονται ὑπὸ τῶν βόνζων, καὶ ὡς ἐκ θαύματος προλέγουσι πάντοτε λαμπροτάτην ἐπιτυχίαν.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

—ο—

Ἐπὶ τῆς μακρῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασοῦ ἐρημώσεως, μεταξὺ τῶν σπανίων ποιητῶν ὄσων ἡ λύρα ἐφαίδρυνεν εἰσέτι τὰς λόγχας αὐτοῦ, εἰς ποιητὴς προεξῆρχεν, ἀκάματος, ἀνεξάντλητος, τραχὺς ὡς οἱ βράχοι· ἐρ' ὧν ἐψαλλεν, ἀρετῆς ὡς ἡ φύσις ἦς ἦν υἱός, ὁ δὲ ποιητὴς οὗτος ἦν ὁ ἑλληνικὸς λαός. Τὰ ἄσματά του δὲν εἶναι ἀνθη τῶν Μουσῶν κηπευτά, ἀλλ' ἀνεπιτήδευτα καὶ αὐτόματα τῆς διανοίας αὐτοῦ προϊόντα, καὶ ἀκαλλιέργητον μὲν μεταχειριζόμενα γλώσσῃ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὔτε χάριτος στερουμένην οὔτε δραστηριότητα.

Αἱ δημοτικαὶ αὗται ποιήσεις εἰσὶ καθ' ἡμᾶς ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων ἐθνικῶν μνημείων, διότι ἀποδεικνύουσιν ὅτι οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ ποιητικὴ ἐμπνευσις οὔσα μίαν τῶν οὐσιῶν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀλλοτε τὰ μάστιγα ἐλαμπρύνθη διὰ τῆς ποιήσεως. Καὶ ὁσάκις δὲ, ὡς οὐ σπανίως συμβαίνει, ἡ ποιητικὴ αὐτῶν ἀξία δὲν εἶναι μεγάλη, καὶ τότε πάλιν πρέπει νὰ θεωρῶνται καὶ νὰ συλλέγονται ὡς ἐθνικὰ μνημεῖα ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων· οὐ μόνον διότι δεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιλομένης γλώσσης κατὰστασιν, ἀλλὰ καὶ διότι εἰσὶν ἡ, καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἐκεῖνο, τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἀρίστη καὶ ἀκριβεστάτη παραστάσις, τινὰ μὲν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν πνέοντα, καὶ πολεμικὸν ἐνθουσιασμόν, εὐγενῆς ἀντήχισις τῶν αἰσθημάτων τῶν ἀδαμάστων υἱῶν τῶν ὀρέων, ἀλλὰ δὲ τοῦ θαλασσινοῦ περιγράφοντα τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀφροντιν διαίταν, καὶ ἀλλὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς καταβεβλημένης καὶ ταπεινοτέρας φρενὸς τοῦ γογγύζοντος κατοικοῦ τῶν πόλεων, πολλὰ δ' ἀντανακλῶντα τὴν εὐαίσθητον καὶ

II.

χαρίεσσαν φύσιν τοῦ ἔθνους, τὴν μειδιῶσαν ἀκτίναν ἐκείνην, ἧτις διασχίζει ἐνίοτε καὶ αὐτὰ τὰ νέφη τῆς τρικυμίας.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους νομίζομεν τὰς ποιήσεις τοῦ λαοῦ ταύτης ἀξίως διατηρήσεως, καὶ εὐγνωμόνως θελομεν δεχέσθαι, προθύμως δὲ δημοσιεύει πάσαι ὅσαι ἤτελον μᾶς διεσθηνῆ, ὡς ἀρχόμεθα ἀπὸ τινῶν ἀς ὀφείλομεν εἰς τὸν Κ. Γ. Τερτζιτην, τὸν πεποιθμένον καὶ φιλόκλον Β.βλιοφύλακον τῆς Βουλῆς. Ἡξυμένωμεν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν κειμένων τῶν τοιοῦτων ἀπλάτων, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδιδόμενα, κολοῦθόνται, συνδόνται ἀτόπως καὶ παραμορφοῦνται. Καὶ ἡμεῖς μὲν προτιθέμεθα νὰ σώσωμεν ἐντελοὺς ἀπωλείας ὅσα διατηροῦνται ἐν τῇ μνήμῃ εἰσέτι· εἰς δὲ τὴν πρώτην τυχὴν ὕλην ἄλλοι δύνανται, ἀρ' οὐ συναχθῆ, νὰ προσεγάγωσι τὴν δόξαν τῆς κρητικῆς.

I.

Ἐνα πουλάκι ἔβγαλε πὸ μέσα πὸ τῇ Φίβῃ Μέρα καὶ νύχτα περπατεῖ τὰ κλέφτικα λημέρια Ψάχνει νὰ ῥῆθῃ τὴν κλεφτουριά τὸν Μῆτρο, τὸν Μιχάλη· Καὶ πῆγε καὶ λημέριασε σὲ κλέφτικα ταμπούρια. Βρίσκει κεράλι κατὰ γῆς, κεράλια κρεμασμένα, Κ' ἕνα κεράλι ξέχωρα, ξεχωριστὰ πὸ ἄλλα. Μαύρα πουλιὰ τὸν τριγοροῦν κ' ἄσπρα τὸν τραγουδοῦνε, Κ' ἕνα πουλιὸν κελὸν πουλιὸν στέκει καὶ τὸν ῥωτάει· Παιδιά ποῖός εἰν ὁ πρώτος σας, ποῖός εἰν ὁ καπετάνιος· Τὸν πρώτων ἰσώτασα τὸν Μῆτρο, τὸν Μιχάλη; Κεράλι ποῦσαι ξέχωρα, ξεχωριστὰ πὸ τ' ἄλλα. Τὸ τί κακὸ εἶν' τοῦ καμῆς καὶ σ' ἔχουσε κομμένο; Μῆνα δερβένια πάτησε, μῆνανε σκλάβους πῆρες· Κ' ἐγὼ δερβένια πάτησα κ' ἐγὼ σκλάβους ἐπήρα· Καὶ τώρα ἀποκλείσθηκα εἰς τὰ Δερβενιοχώρια. Μέρα καὶ νύχτα πολεμῶ ὅλα τὰ βλαῖτια· Για νὰ μ' ἀκούσουν τὰ χωρὶά ἢ Ἐγρηπὸ κ' ἢ Φίβῃ. Πουλί μου ποῦθεν ἔρχεσαι, πουλί μου ποῦ πηγαίνεις; Μὴν ἔρχετ' ἀπ' τὰ Κούτουρα, μὴν ἔρχεσαι ἀπ' τὴν Φίβῃ, Μὴν πᾶς κατὰ τὴν Λιβαδιά, ἢ τ' Ἀρβαντοχώρια; Ἄν' πᾶς κατὰ τὸ Δίστομο στὸν Καπετάν Μιχάλη. Πές του τὰ χαριεῖσματα ἀπὸ τὸν Καπετάν Μῆτρο· Ποτὲ νὰ μὴ μὲ καρτερῆ νὰ μὴ μὲ παντηχάνη· Μὴν πῆ πως ἐσκοτώθηκα καὶ πῆγα κ' εἰς τὸν τόπο, Νὰ πῆ πως ἐπανδρεύθηκα κ' ἐπήρα τρεῖς γυναῖκας. Μιὰ ἦταν ἀπ' τὰ Κούτουρα κ' ἡ ἄλλη ἀπὸ τῇ Φίβῃ· Ἡ τρίτη κ' ἡ καλύτερη ἦταν Λιβαδιοπούλα. Εἶχε τρεῖς δέλεφ' ἀρματωλοῦς καὶ καπιτανάριους, Τὸ νὰ ταν εἰς τὴν Λ.βαδιά καὶ τ' ἄλλο στὸ Ταλάντι· Κ' ὁ Γιάννης ὁ Ἀρβαντογιάννης εἶν' ἐπὶ στῆ Μπουτουνίτσα. Μιχάλης ἐξέκρινε καὶ πάει στὸν Ἀνδρουῦτσο· Κ' Ἀνδρουῦττος ἐπροβόδιε καὶ τὸ στέλε καὶ γράμμα· Νὰ ῥῆθῃ, Μιχάλη, νὰ σμίζουμε περὰ στῆν Ἀγία Μαρίνα· Νὰ μάτρω τα μπουλοῦκια σου, ποῦ τᾶγες σκορπισμένα· Θὰ πᾶ νὰ πολεμήσουμε μὲ τὸν Ντελή Ἀχμέτη· Καὶ ὅσ' ἡμπερία μούρθανε κάποιος φίλος μου τὸ εἶπε. Μιχάλης ἐσκοτώθηκε στὰ Κούτουρα πὸ πάνω· Κ' ἀρίνει χαριεῖσματα σ' ὅλα τὰ παλληκάρια· Σὲ εἶν' Ἀνδρουῦττος, ἀδελφὲ καὶ πολυγαμπημένο· Καὶ Γιάνν' ἀπὸ τοῦ Σπικιοῦς καὶ τὸν Βλαχοθανάση· Τοὺς στέλνω χαριεῖσματα καὶ τὸς φίλῳ τὰ μέτια. Ποτὲ νὰ μὴ μ' ἀκρτεροῦν, νὰ μὴ μὲ παντηχέουν· Στὸν κάτω κόσμῳ ἀντάμωσι, ἐκεῖ θὰ φιληθῶμε. Κ' ἂν πάτε εἰς τὴ Λιβαδιά, τὰ Ἀρβαντοχώρια· Ἄν' σὰς ῥωτήσῃ ἢ μᾶνα μου, ἢ μαύρη ἀδελφῇ μου· Ποτὲ νὰ μὴ μὲ καρτεροῦν νὰ μὴ μὲ παντηχάινουν.

III.

Πουλί μου, ποῦ ξεχειμασε, ποῦ ἔσων τὸ καλοκαίρι; Στὸ κυπαρίσι τὸ ψηλὸ ἔφτιασα τὴν φωλιά μου· Κ' ἔβγαλα τὰ πουλάκια μου κ' ἔβρινα τὴν φωλιά μου· Χρυσὸς ἀέτος ἐτέραςε ψηλὰ στὸ κυπαρίσι· Καὶ τὴν φωλιά μου χλάτσε, μὴν τρώει τὰ πουλιά μου. Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ μου καμῆς, ἀέτε μου σταυρατέμου; Χλάτσε τὴν φωλιά μου, μὴν τρώς καὶ τὰ πουλιά μου. Σὲ καταριῶμαι θλιβερὰ καὶ προκοπὴ δὲν κάνει. Ἐγὼ μὰ κεῖνο τὸ πουλί τὸ παραπονεμένο, Ὅπ' ὄρω ἴσκιό καθοῦμαι κλαράκι καὶ κοιμοῦμαι· Καὶ ὅθ' εἶν' λημέρι κλέφτικο πᾶν καὶ λημεριάζω· Σηκώνωμαι ἀπὸ ταχὺ τοὺς λέω ἕνα τραγοῦδι· Ποῦ εἶσθε, μωρὲ κλεψτόπουλα, μικρὰ καὶ παιδεμένα, Ποῦ τρέμου γῶρες καὶ χωρὶά χῶραις καὶ βλαῖτια, Ποῦ τρέμει κ' ἕνας ἄργοντας ἀπὸ τὴν Μαρκινίτσα, Ποῦ ἐπήρε σκλάβους τὰ παιδιὰ καὶ σκλάβους ταῖς νυφάδες, Καὶ τοῦ σκοτώσαν ἕνα παιδί καὶ ἄλλο παιδί δὲν ἔχει; Καὶ τοῦ ζητᾶτε ξαγορὰ κατὸ χιλιάδες γρόσια, Καὶ αὐτὸς δὲν ἔχει ὁ ἔρημος ν' ἀρῆθῃ νὰ τὰ ξαγοράσῃ, Μόν περπατεῖ μὲς τὸ ντουϊνὸ καὶ περπατεῖ καὶ κλαίει; Παιδιὰ δὲν κάμετε καλὰ σ' αὐτὸ τὸ μέγα σπῆτι· Σὰς ἐξεδοκίμαζε ὁ θεὸς καὶ προκοπὴ δὲν κάνει· Θὰ περπατεῖται τὰ βουὰ καὶ ὅλα τ' ἀγριοβούνα.

IV.

Μὲς τὴν καρὶά στὸν ἔλατο κάθει· ὁ Καλτσοδημος· Μὲ τὴν Κρουστάλο στὸ πλευρὸ τὴν κοτσάμπασοπούλα, Ὁ Ἀνάτος ἀπ' τὴν μιά μεριά κ' ὁ Γούλας ἀπ' τὴν ἄλλη. Κέρνα· Κρουστάλο, κέρνα μὰς μ' ἕνα σημένο τάσι· Ὅσο νὰ σκάτ' ἀγερνὸς νὰ πᾶ ἢ ποῦλα γεῦμα· Νὰ πᾶν τ' ἀρῶνια στῆς φωλιᾶς κ' ἡ ὠμορφίαι νὰ πλύνουν. Ἐγὼ κερνάω, διάκου, καὶ γὼ σὰς τραγουδάω. Ἐγὼ τὰ μάτια παραλά τὰ φρούδια τῆς γραμμένης· Μίγουλα τριαντάφυλλα, καὶ πρῶσπο σὰν μῆλο· Καὶ τὸ λιγνὸ τῆς τὸ κορμὶ μέσα σὲ περιόδι. Διάκο σου κάτω ἕνα ῥετζᾶ, Διάκο σὲ προσκυνάω, Νὰ φοιάσῃς σὺ ἕνα χαρτί μικρὸ, φαρμακευμένο, Νὰ στέλῃς τοῦ πατέρα μου γὰ νὰ μὲ ξαγοράσῃ. Χιλιά φλωριά τὴν ξαγορὰ κ' ὀκτὼ χιλιάδες γρόσια· Καὶ σῦρε μὲς τοὺς Μπέδες καὶ στοῦ Διδᾶν ἐφέντι· Νὰ πᾶν στὸ Βελιπασᾶ νὰ πᾶν στὸ Βεζύρι, Για νὰ μὰς στέλῃ μπουγιουρὶ νὰ γένω καπετάνιος, Νὰ περπατήσ' ἀρματωλὸς νὰ περπατῶ καὶ κλέφτης· Θέλω μισὸ ἀπ' τὸ Κράβδαρι κ' ὅλο τὸ Λοιδορῆκι·

Κ' αν δεν θα κάψω τα χωριά σ' ελε τὸ Βιλατί
Θά κάμω μάναις δίχως χιούς γυναικίαις (χίως ἄνδραίς
Θά κάμω καί μιὰ παπαδιά ἀπὸ τὴν Ναρκωτίνα
Νὰ περπατῆ νὰ κλαίγεται, νὰ περπατῆ νὰ κλαίγῃ.
'Ο Δῆμος πάει τὸ Ζυγὸ κ' ὁ Διέκος τὸ ποτάμι.
Κ' ἐπῆξαν κ' ἀνταμώθηκαν στὴ βῆχη στὰ μπαρδούνια,
Ποὺ νὰ τὰ κρύα τὰ νερά καὶ τὰ παχὺὰ κριζάρια.
'Εχουν μὲ κλέφταις μάζωξι καὶ πᾶν ν' ἀνταμωθοῦνε
Τὸν Ἀλιζώτη τὸν περίφανον τὸν Ἀργυροκαστρίτη,
Καὶ μὲ τὸν Γούλα τὸ καλὸ καὶ τ' ἄξιὸ παλληκάρι.
'Εγὼ γιὰ χεῖλι κόκκινο κ' ἐγὼ γιὰ μαῦρα μάτια,
'Εγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη μου τρεῖς βίγλαις θά νὰ βάλω
Βάλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, τὸ στυριζετὸ ἶστους κάμπους,
Τὸν κύρ βοριά τὸν ὄροσερὸ βάνω στὰ παραθύρια
Βάνω στὰ παραθύρια μου γιὰ μάτια καὶ γιὰ φρύδια.
Παραθῶρίσα μ' ὤμορφη κ' ἀργυροκαρφωμένη.
Γιὰ νοίσετε, γιὰ κλείσετε, γιὰ πῆς τε τῆς κυρῆς σας,
Γιὰ πῆς τε τῆς κυρούλας σας νὰ βγῆ στὸ παραθύρι.
Δὲν εἶμαι ὁπίος νὰ τὴν πιῶ, κ' ἀετός νὰ τὴν ἀρπάξω.
Μὲν εἶμ' ἐκείνο τὸ ποῦλι τὸ παρκαπουμένο
'Οπ' ὄρω ἴσκιό κάθουμαι, κλαράκι καὶ κοιμῶμαι
Κ' ὀπ' ὄρω κόρην ὤμορφη, φιλιώτην καὶ διαβαίνω.
Φιλήσέ με, λιθίντη μου, καὶ πάλε φιλήσέ με,
Κ' ἀπὲ ν' ἀφήσης τὴν ὕγειά, καὶ θὰ πάρης τὴ στράτα.
Πάλε καλάς ἀντάμωσαις πάλε θὰ φιληθοῦμε.

V.

Πέρα σ' ἐκείνο τὸ βουνὸ, τοῦνε ἦντλὸ καὶ μέγα,
Τὴν ἀποκείθε τὴν μεριά, εἶναι μιὰ κρύα θροσί.
'Αγουρος πέτρα πελεκῆ, μὲ τὸ νὰ του τὸ χέρι
Μὲ τὸ νὰ του τὸ χέρι κόνια ζωγραφισμένη.
'Αγουρος ἄλλος διάβαινε καὶ τὸν καλημεράει.
'Αγουρε ποῦ ν' τὸ χέρι σου καὶ πελεκῆς μὲ τὸ νὰ.
'Ετώρα ποῦ μὲ ρώτησες νὰ σοῦ τὸ μαρτυρήσω.
Κόρη ξανθὴν ἐφιλητὰ καὶ μοῦ κοῖσαν τὸ χέρι.
'Ας τὴν ἐτριτοφιλαγὰ καὶ ἀς μ' ἐκοθαν καὶ τ' ἄλλο,
'Ας τὴν ἐμταφιλαγὰ καὶ ἀς μ' ἐκοθαν κ' ἐμένα.
'Αγουρε μ' κακὸ πὸ καμες καὶ σοῦ κοῖσαν τὸ χέρι
Κ' ἡ μάνα σου σὲ καρτερεῖ κ' αὐτὴ σὲ παντηχάινει.
'Πίσω ἐγὼ δὲν ἔρχομαι καὶ πίσω δὲν πηγαίνω
Κ' ἐν πᾶτε εἰς τὸν τόπο μας καὶ κάτω στὰ χωριά μας
Νὰ πῆτε τῆς μανούλας μου νὰ πῆτε τὸ ἀδελφῆς μου
Ποτὲ νὰ μὴ μὲ καρτεροῦν, νὰ μὴ μὲ παντηχάινουν.

VI.

Τώρα τὴν αὐγὴ, τώρα ἡ αὐγὴ χαράζει,
Τώρα τὰ ποῦλιά τώρα τὰ χελιδόνια.
'Ολα κηλαιδοῦν σὲ ἀφέντη μου τὴν πόρτα.
Ξύπνε, ἀφέντη μου, ξύπνε, γλυκὸ μου ἡτέρι.
Ξύπνε φίλησε, φίλησε μαῦρα μάτια
Καὶ ἄσπρο λαμπρὸ, βυζάκια σὸν λαιμόνια.
'Ας με, Λιγερῆ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω
Γιὰ ἀπόστασα καὶ εἶμ' ἀποσταμένος
'Απ' τὸν πόλεμο καὶ ἀπ' τὰ πολλὰ τουφέκια.
'Μέν ἀφέντης μου ὄλο μπροστὰ μὲ στέλνει
Γιὰ νὰ σκοτωθῶ νὰ πάω σκοτωμένος.
Μὴ μὲ μὲ, μάτια μου, μὴ μὲ, γλυκὸ μου ἡτέρι
Δὲς μὴν σκοτωθῆς μὴν πάης σκοτωμένος
Ποῦ θὰ σ' εὐρῶ γὼ διὰ ν' ἀνταμωθοῦμε;
'Εδῶ ποῦ πάω, κόρη μου, ποτὲ δὲν μ' ἀνταμῶνεις.

VII.

'Εμένα ὁ ἀφέντης μου μὲ βάνει καὶ κερνάω
Καὶ ἀπὸ τὸ συγκεράσμα καὶ ἀπ' τὰ φιλιὰ τραγοῦδια
Τρεμοῦλιαζε τὸ χέρι μου, μοῦ πέφτει τὸ ποτήρι.
Οὔτε σὲ πέτρα ἔπεσε, οὔτε καὶ σὲ λιθάρι,
Μὰ στῆς κυρῆς μου τὴν ποδιά, σὲ ἀφέντη μου τὸ γένα.
Τ' ἀφέντη βαρυσφάντικε καὶ πάει νὰ μὲ πουλῆσῃ
Διακλήτῳδαις ἔβαλε σ' ὄλα τὰ Κατιλίκια

Ποῖός θέλει δούλον εὐμορφο νὰ τὸν κερνᾷ νὰ πίνῃ;
Μὴ μὲ πούλης, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζοριάζῃς
Κ' ἐγὼ μαι δούλος εὐμορφος καὶ δούλος προκομμένος.
Θὰ σὲ πούλησαι, δούλε μου, καὶ θὰ σὲ παζοριάσω.
'Αδικ' ἀφέντη μ' ἀδικο σὲ τέτοιο παλληκάρι.
Μὲ ἔβρουν οὐλλοὺς ὁ ντουναῖς μὲ ζῆρα οὐλλοὺς ὁ κόσμος.
Σῦρε, δούλε μου, στὸ καλὸ ποτήρι μ' ἀνταμῶσαις.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΩΡΑΣ.

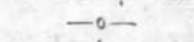
Τῷ φιλέλληγι εἰς Μ. Τὴν ἐρυθρὰν δια-
τριβὴν θέλομεν δημοσιεύσει δταν ἴδωμεν καὶ τὸ
τέλος αὐτῆς.

'Η ἐπομένῃ ἀξιόλογος περιγραφή τῆς ναυμαχίας τοῦ
Νεοκαστροῦ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ πίνακος ἀκριβεστάτου
ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ δαπάνη τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ εἶναι
ὑπέρογκος, δὲν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν αὐτὸν δω-
ρεὰν πρὸς τοὺς ἡμετέρους συνδρομητάς. Ὅστις ὅμως
ἐπιθυμῆι ν' ἀποκτήσῃ ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἀς ἀποταθῆ
πρὸς τὴν διεύθυνσιν στέλλων καὶ δραχμὴν μίαν.

Η ΕΝ ΝΑΒΑΡΙΝῶ ΝΑΥΜΑΧΙΑ.

'Αχρὶς ὄρας παρ' ἡμῖν οὐδεμία ἐφάνη ἀκριβῆς πε-
ριγραφή τῆς ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχίας, διὰ τῆς ὁποίας
αἱ τρεῖς Δυνάμεις, αἱ ἡγεμονεύουσαι κατὰ τὸ ἡμέτε-
ρον ἡμισφαίριον, ἐμπράκτως καθιέωσαν τὴν Ἑλλη-
νικὴν αὐτονομίαν. Σκοποῦντες προσωρινῶς νὰ θερα-
πεύσωμεν τὴν ἑλληνικὴν ταύτην, μερικοῦ ὁ περιώνυ-
μος συγγραφεὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκδώ-
σῃ καὶ τὸ περὶ τούτου μέρος αὐτῆς, ἠκολοθῆσαμεν
τὸ ἀνώνυμον ὑπόμνημα, τὸ δημοσιευθὲν ἐν Νεαπόλει
ἐν ἔτει 1833. Παρεκτός τοῦ Φαρνεσίου Ταύρου καὶ τῶν
ἄλλων ἐκμαγείων ἀρχαίων ἀριστουργημάτων, πεμ-
φθέντων παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὄντως
δωρον βασιλικόν, ἀς ὁμολογῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν
χάριν εἰς τὸν Μονάρχην τούτον, ὅστις διέταξε τὴν
σύνταξιν τοῦ ὑπομνήματος, ὅπως λάβῃ τελειοτέραν
γνώσιν τῶν ἀνδραγαθημάτων. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ
εἶναι λίαν ἀξιοχρεῖς, διότι ἠντλησεν ἐκ τῶν ἐκθέ-
σεων τῶν τριῶν ναυάρχων πρὸς τὰς κυβερνήσεις των
(1) καὶ ἐξ ἄλλων αξιοπιστῶν μαρτυριῶν (2), ἐπισυν-
άπτει δὲ καὶ τὸ διάγραμμα τοῦ λιμένος κατὰ τὴν
θέσιν τῶν στόλων, σχεδιασθὲν παρὰ τοῦ διευθυντοῦ
τῆς φρεγάτας Δαρτυμούθ.

'Ιδοὺ τοῦ σωτηρίου τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα συμ-
βάντος ἡ ἐξιστόρησις.
'Αροῦ ἐν ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας καὶ ἀδαιρέτου

(1) The united service journal and naval and military
magazine 2 Φεβρ. 1829. Moniteur, δευτέρα ἔκτασις 1827.
(2) Ἐπιστολὴ Ἀμιλιάνος πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα καὶ
πληροφορία τοῦ Ἰπκότου Βοδίσκου Ράσου ὑποπλοίαρχοῦ
αὐτοῦτου κτλ.

Τριάδος ὑπεγράφη τὴν 6 Ἰουλίου 1827 ἐν Λονδίνο
ἡ συνθήκη, δι' ἧς αἱ τρεῖς δυνάμεις, Ἀγγλίας, Γαλ-
λίας καὶ Ρωσίας συνωμολόγησαν νὰ προτείνωσι τὴν
μεσιτείαν αὐτῶν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβερνήσιν,
ὅπως συνδιαλλαχθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, γινόμενων
ὑποτιλῶν, ἐξέπλευσαν οἱ στόλοι αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυ-
σιν τῆς προτάσεως ταύτης, κατὰ τὴν ἐν παρρητί-
ματι τῆς αὐτῆς συνθήκης αὐθημερὸν συνυπογραφεί-
σαν συμφωνίαν. Οἱ στόλοι οὗτοι διευθύνοντο πρὸς
τὴν Μελιτήν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιναυάρχου Κο-
δριγκτῶνος τῆς Γαλλικῆς μοῖρας ἤρχην ὁ Ρινὸς, τῆς
δὲ Ρωσικῆς ὁ Βυδέν. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες
καὶ ἐμπειρότατοι τῶν ναυτικῶν ἦσαν καὶ μεγαλόψυ-
χοι καὶ ἀκριεῖς συντοί.

Προσωρμίζοντο ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου (1827)
οἱ στόλοι τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ τὸν Μουχαρέμπεην καὶ
τῶν Ὀθωμανῶν ὑπὸ τὸν Καπετάμπεην ἐντὸς τοῦ λι-
μένος Ναβαρίνου, φέροντες 18 χιλιάδας στρατιωτῶν
πρὸς ἀπόβασιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰβραήμ
Πασᾶ, ἐντεῦθεν δ' ἐμελλον νὰ ἐξορμήσωσι, διὰ νὰ
ἐφοδιάσωσι τὰς Πάτρας καὶ τὸ Μεσολόγγιον καὶ
νὰ ἐκπορθήσωσι τὰς πολεμικὰς νήσους Ἰθρας
καὶ Πετῶν. Ὁ Βρετανὸς ναύαρχος, ἤδη συμ-
πλέον μετὰ τῆς Γαλλικῆς μοῖρας, εἶχε ῥητὴν πα-
ρὰ τῆς κυβερνήσεως του διαταγὴν νὰ ἐναντιωθῆ
εἰς πᾶσαν ἀποβίβασιν στρατοῦ, τροφῶν καὶ ὄπλων
εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Λαβὼν
ἐπομένως γνώσιν περὶ τῆς παρασκευῆς τῶν βαρεβά-
ρων, ἐπλευσε πρὸς τὸ Ναβαρίνον, ἐνθα ἠγκυροβόλησε
τὴν 25 Σεπτεμβρίου καὶ ἀποβίβασθεις μετὰ τοῦ Ἰβραήμ
Πασᾶ. Ὁ Αἰγύπτιος ἤρνετο νὰ ὁμολογήσῃ ἀνακω-
χὴν, ἀξιών ὅτι δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῆ
μετ' ἐκείνου. Μετὰ πολλὰς ὑπεκφυγὰς ὑπέσχετο ἐν
τούτοις νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν κύριόν του τὴν
θέλησιν τοῦ Κοδριγκτῶνος, ἐγγυώμενος ἀπραξίαν ἐπὶ
εἰκοσι ἡμέρας. Ἀλλ' οὗτος, ἐμπειρὸς ὢν τῆς περι-
τάς ὑποσχέσεις ἀπιστίας τῶν Τούρκων, δὲν ἐνεπι-
στεύετο εἰς αὐτάς, καὶ ἐξερχόμενος τοῦ Ναβαρίνου
διέταξε φρεγάταν νὰ κατασκοπεύῃ τὰ κινήματά των,
ἐσπευσε δὲ πρὸς τὴν Ζάκυνθον, διὰ νὰ γνωστοποιήσῃ
τὴν ἀνακωχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μοῖραν, μέλλουσαν
νὰ ἐκπλευσῆ ὑπὸ τὸν Κόρχρονον πρὸς ἀπελευθέρωσιν
δικφόρων νήσων. Ὁ Ρινὸς διευθύνετο ἐν τούτοις
πρὸς τὴν Μῆλον. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς τότε, κατὰ τὴν
συνῆθη πανουργίαν τῶν Τούρκων, ὠφελούμῃς ἐκ τῆς
ἀπυστίας τῶν συμμάχων, ἐτήρητο τοῦ Ναβα-
ρίνου μὲ πολυαριθμοὺς ναῦς πλέον πρὸς τὰς Πάτρας.
Ἀλλ' ὁ Κοδριγκτῶν, ἐκτὸς τῆς ναυαρχίδος του, τῆς
'Ασίας, ἄγων καὶ ἄλλα πλοία, τὸν ἐσθασε καὶ τὸν
ἐσήμανε νὰ μὴ προχωρήσῃ. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἤρ-
νετο νὰ ὑπακούσῃ, ἀλλὰ βλέπων προσεγγίζουσαν τὴν
'Ασίαν, ἐξ ἧς ἐρόφηθῃ καὶ σφαῖρα διὰ τηλεβόλου, ἀ-
νέστρεψε καὶ ἐπανήλθεν εἰς Ναβαρίνον τὴν 4 Ὀκτω-
βρίου. Ἀγανακτήσας ὁ ἀλαζῶν Αἰγύπτιος διὰ τὸ
ἐμπόδιον, ἀπερρίσεν νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ ζήρην ὅτι δὲν
ἠδύνατο κατὰ θάλασσαν. Ἀπεβίβασε λοιπὸν ὄλον
τὸν στρατὸν καὶ ἐστειλεν εἰς Καλάμας ἐπτακισχι-

λίους ἄνδρας ὑπὸ τὸν Κεχαγιάμπεην καὶ τετρακισχι-
λίους εἰς Ἀρκαδίαν, αὐτὸς δὲ παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρα-
τεύσῃ κατὰ τῆς Μάνης μετ' ἐκλεκτοῦ στρατεύματος
Νουβιανῶν καὶ Αἰγυπτίων. Δὲν ἤρξισθη ὅμως ν' ἀ-
βητήσῃ οὕτω πᾶς πρὸς τοὺς συμμάχους ὑποσχέσεις
του, ἀλλὰ θέλων νὰ ἐκδικήσῃ τὴν κατὰ τῆς σημαίας
του ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος ὕβριν, διέταξε τοὺς ναυάρ-
χους Καπετάμπεην καὶ Μουχαρέμπεην νὰ καιροφυλα-
κτῆσωσι τοὺς συμμάχους, ἐωσοῦ δυνήθωσι νὰ κατα-
στρέψωσι τοὺς στόλους των, διὰ νυκτὸς ἀναγόμενοι
καὶ ἐμβάλλοντες τὰ πυρπολικά ἀνὰ μέσον τῶν Ἀγ-
γλικῶν καὶ τῶν Γαλλικῶν πλοίων. Διὰ νὰ ἐκτελέσῃ
τοιοῦτον ὀλέθριον σχέδιον ὁ τουρκοαιγύπτιος στόλος
παρετάχθη ἐντὸς τοῦ λιμένος Ναβαρίνου, ἐτοιμὸς νὰ
ἐκπλευσῇ, προτάσων τὰ πυρπολικά.

'Επανήλθον ἐν τούτοις τὰ γαλλικὰ πλοία, μεθ'
ὧν ὁ Κοδριγκτῶν ἐπλευσε πρὸς τὰ παράλια τῆς Πε-
λοποννήσου, καὶ ἰδὼν τὴν ἀπιστίαν τῶν Αἰγυπτίων
δικαίως ἠγανάκτησεν. Ἐγραψε λοιπὸν πρὸς τὸν Ἰ-
βραήμ Πασᾶν, ἐλέγχων αὐτὸν διὰ τὴν παραβίαν τῆς
ἀνακωχῆς, πρῶτον μὲν διότι λαθραίως ἐξέπλευσεν
τοῦ Ναβαρίνου, ἐπειτα δὲ διότι ἀπεβίβασε στρα-
τιώτας εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἵτινες ἐπάρθουν καὶ
ἐλεηλάτουν τὰς πέριξ χώρας, καὶ βεβαίον ὅτι ὑπῆρ-
χε τελεία συμφωνία περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμά-
των μεταξὺ τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Ρωσίας καὶ τῶν
βασιλέων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅτι εἶχε ῥητὰς δια-
ταγὰς ἀπὸ τοῦ Κυρίου του περὶ τῆς παύσεως τῶν
ἐχθροπραξιῶν καὶ ὅτι ἤθελε μεταχειρισθῆ τὴν βίαν
καὶ πρὸς Τούρκους καὶ πρὸς Αἰγυπτίους, ἐὰν δὲν ἀ-
πέχωσι τοῦ πολέμου. Καὶ λοιπὸν παρεκάλει τὴν
Αὐτοῦ ἐξουχότητα, τὸν Αἰγύπτιον, νὰ μὴ γίνῃ αἰτίας
χύσεως πολλοῦ αἵματος διὰ τῆς ἐπιμονῆς του. Ἡ
ἐπιστολὴ αὕτη ἐνεχειρίσθη εἰς τὸν πλοίαρχον Φελ-
λόην τοῦ Δαρτυμούθ, ὅστις ἐστρέψεν ἀμέσως τὴν πλώ-
ραν πρὸς τὸ Ναβαρίνον.

'Επανηλούσης τῆς φρεγάτας ταύτης καὶ κομίζού-
σης οὐχὶ ἐσχάριστον τὴν ἀπόκρισιν, ὁ Κοδριγκτῶν
ἀπεφάσισε νὰ περιμείνῃ τὴν ἀφίξιν τῶν Ρώσων, πρὶν
ἢ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ πρακτέου. Πρῶταν λοιπὸν τῆς
17 Ὀκτωβρίου οἱ ἐπὶ τῶν καρχασιῶν τοῦ συμμα-
χικοῦ στόλου κατασκοπεύοντες ναῦται ἐκραζαν, ὅτι
βλέπουσιν ὀκτώ πλοία προσερχόμενα ἀπὸ Αἰδὸς, τὰ
ὅποια ἀνεγνώριζον ὡς ῥωσικά. Μετὰ τὴν ἐνωσιν τῶν
τριῶν μοιρῶν ὁ συμμαχικὸς στόλος συνέστατο ἐξ
27 πλοίων, ἐξ ὧν ἡ ναυαρχὴ τοῦ Κοδριγκτῶνος Ἄ-
σία εἶχεν 84 τηλεβόλα, ἡ Ἀλβίων καὶ ἡ Γενούη
74 ἡ Δαρτυμούθ 44, ἡ Καμβρία 48, ἡ Γλασκόβη 50,
ὁ Ταλβότ 28, τὸ Ρόδον 17 τὸ Μοσκουίτων, ἡ Φιλο-
μηλα καὶ τὸ Ἀλλέγρον 10, ἡ Ἐλαρος 6, καὶ ταῦ-
τα ἦσαν Ἀγγλικά ἢ Τρίαινα καὶ ὁ Σκιπίων 74, ἡ
Σειρήν, ναυαρχὴς τοῦ Ρινὸ 64, ἡ Ἀρμιδα 44, ἡ
Δάρνη καὶ ἡ Ἀλκυὼν 8, ταῦτα δὲ Γαλλικά. ἡ ναυ-
αρχὴς τοῦ κόμητος Ἐυδέν Ἀζὸρ 74, ὁ Χαγγούτης καὶ
ὁ Ἰεζικιῆλ 74, ὁ τῆς Νέβας Ἀλέξανδρος 84, ὁ Κά-
στωρ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 48, ἡ Ἐλένη καὶ ἡ Προ-
βορνή 32, ταῦτα δὲ ῥωσικά. Ἦσαν λοιπὸν 10
πλοία τῆς γραμμῆς, ἐν ἀλιτενὲς δίκροτον (raso), 8
4.

φρεγάται, 2 κορβέται και εξ βρίκια και γολέται, φέροντα 1290 τηλεβόλα και δέκα χιλιάδας ναυτών.

Την 18 Οκτωβρίου ο ήγεμών του στόλου συνεκάλεσε επί της ναυαρχίδος του τους ναυάρχους γάλλον και βώσον, και συνεβουλεύθη μετ' αυτών περί του πρακτέου, εκθέσας δε την άπιστίαν του Ιβραήμ Πασά επρότεινε δύο σχέδια, ή ν' αποκλείσῃσι στενάς τὸ Ναβαρίνον, ή εισπλέοντες νά καταλάβῃσι θέσιν ενώπιον του τουρκοαιγυπτιακού στόλου, διά ν' αναγκάσωσι τους βαρβάρους εις άπραξίαν. Τὸ μὲν πρῶτον άπεκρούσθη ὡς δυσεκτέλεστον, διότι οί άνεμῖ τοῦ ἐγγίζοντος χειμῶνος ήθελον άποδιώκει συχνά τὰ πλοία από του αποκλεισμοῦ, ὅστις ήθελεν εἶσθαι μάταιος και ήθελε παρέχει τὰ μέσα εις τὸν Ιβραήμ Πασά νά εξακολουθή τὸν πόλεμον κατά τὴν Πελοπόννησον' ἐγεινε λοιπὸν κοινή ψήφῳ δεκτὸν τὸ δεύτερον.

Διὰ νά μὴ παραλείψῃ ὁ συνετός Κοδριγκτὸν απόπειράν τινά, δυναμένη νά συντελέσῃ εις συμβιβασμὸν, πρὶν αποφασίσῃ ὀριστικῶς τὴν προσβολήν, ἐπεμψεν ἐκ νέου τὴν Δαρτιμούθ εις Ναβαρίνον μετ' ἐτέρας πρὸς τὸν Ιβραήμ ἐπιστολῆς, γαλλιστὶ γεγραμμένης. Μετὰ τὸ συμβούλιον τοῦτο ὁ Ρινὸ και ὁ Εὐδεν, λαβόντες τὰς ὁδηγίας παρὰ του ήγεμόνος του στόλου, ἐπανήλθον εις τὰ πλοία των. Ἐν τοσούτῳ ἐπέστρεψεν ἡ Δαρτιμούθ, κομίζουσα ἀπάντησιν ἄριστον και ἀγέρωχον. Τότε κατά τὴν μεσημβρίαν τῆς 20, πνεύσης αὔρας βορειοδυτικῆς, ή ναυαρχὶς Ἀσία ἐσήμανε τὴν ἐν παρατάξει πορείαν του στόλου, ἔχοντος πρόποδας τοὺς ἀριστεροὺς, εις δύο παραλλήλους σφίχους, τὰ μὲν ἀγγλικά και γαλλικά πλοία ὑπὲνμα τὰ δὲ βώσικα προσήνεμα, ὅπως πάντα κίλων ἀνασειόντα πλεύσωσι πρὸς τὸ Ναβαρίνον. Ὁ βρεττανὸς ήγεμὸν παρηγγύα εις τοὺς ναυάρχους και εις ὄλους τοὺς πλοίαρχους του στόλου, ν' ἀποφύγωσι πᾶσαν μετὰ τῶν Τούρκων σύγκρουσιν, ὅθεν νά μὴ ἐκκενώσωσι τηλεβόλον οὔτε διὰ μόνης πυρίτιδος, και νά μὴ διεκπλεύσωσι διὰ τῆς τάξεως τῶν Τουρκοαιγυπτίων, καὶ εἶναι ὅμως προπαρασκευασμένοι εις μάχην και εις ἀγκυροβόλησιν, προσδεόντες εις τὰ ἀγκυρία σχοινία και ἄλλα κλωδιά δια πᾶσαν ἐνδεχομένην περίστασιν. Τελευταίων δὲ παρήγγαλεν ὅτι, ἀν οἱ Ὄθωμανοί, ἀπορρίψαντες ὅλας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις, τολμήσωσι νά πυροβολήσωσι κατά τῆς σημαίας τῶν συμμάχων, νά ἐνθυμηθῶσι τότε τοὺς ἀξιωμανημονσύτους του Νέλσονος λόγους: ὅτι οὐδεὶς διευθυντής σφάλλει, παραβαλλόμενος πρὸς ἐχθρῶν πλοῖον (No captain can do very wrong who places his ship alongside of an enemy). Ἐνῶ ἐν τούτοις ὁ στόλος ἐπλεε πρὸς τὸ Ναβαρίνον, άπεσπᾶτο ή φρεγάτα Γλασκὸθ και, στρέφουσα τὴν πρῶτην πρὸς βορρᾶν, διευθύνειο εις Πάτρας, διὰ νά γνωστοποιήσῃ εις τὸν Ἀμιλτώνα τὴν ἀπόφασιν του στόλαρχου.

Ὁ λιμὴν του Ναβαρίνου κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς τῆς Πελοποννήσου ακτῆς και σχηματίζει κόλπον, τριῶν ἔχοντα μιλίων μῆκος και δύο πλάτος. Δυτικῶς ἀποφράττει αὐτὸν ή Σφακτηρία, νῆσος περὶ ὁδῆς και

ξηρὰ, ἥτις πρὸς βορρᾶν τόσον προσεγγίζει τὴν ἡπειρον, ὥστε ἐντεῦθεν ὁ εἰσπλους εις τὸν λιμῆνα δὲν εἶναι ἐφικτός, εἰ μὴ διὰ στενοτάτου πορθμοῦ πλωῖμου μόνον εις ἀνάγια. Ἀλλὰ πρὸς μεσημβρίαν τὸ πλάτος του στόματος εἶναι σχεδὸν τρία τέταρτα μιλίου. Τὰ ὕδατα εἶναι πανταχῶς βαθέα, ὥστε τὰ μεγάλα πλοία δύνανται νά χαλάσωσι παρὰ τὴν ὀρθην τὴν ἄγκυραν ἐπὶ πυθμένος ἀμμώδους και πολυψήφιδος. Ἐπὶ μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς ἡπείρου εις τοὺς πρόποδας του ὄρους Τρηαθίου κεῖται τὸ φρούριον και ή πόλις του νέου Ναβαρίνου, τὸ ὁποῖον αἱ κανονοστοιχίαι κυριεύουσι τὸ στόμιον του λιμένος, ἐνῶ ἐπὶ ἀκρωτηρίου, του Κορυφασίου, κατάντικρυ τῆς βορείου ἄκρας τῆς Σφακτηρίας ὑφύεται τὸ φρούριον του παλαιοῦ Ναβαρίνου. Ἐν τῷ ὄμφαλῳ του λιμένος φαίνεται σκόπελος σχεδὸν ἡμισέως μιλίου ἔχων μῆκος. Ὡς ἐκ τῶν πολλῶν λόφων, μᾶλλον ξηρῶν, κύκλω του κόλπου εἶναι οὗτος ἐν σκέπη πνευμάτων. Ὁ Τουρκοαιγύπτιος στόλος ἦτο προσωρμισμένος αὐτόθι ἀνά δύο στοιχοὺς ἐν ἡμικυκλίῳ, του ὁποῖου τὰ κέρατα ἐξετείνοντο ἐντεῦθεν μὲν μέχρι τῆς ἐσχατιᾶς, ἐφ' ἧς κεῖται τὸ Ναβαρίνον, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς Σφακτηρίας, ὥστε δὲν ἠδύνατο νά εἰσχωρήσῃ τις εις τὸν λιμῆνα, χωρὶς νά ἐκτεθῆ εις τὰς διασταυρουμένας βολὰς τῶν ἰσχυρῶν τούτων πλοίων και τῶν κανονοστοιχιῶν τῆς ξηρᾶς. Ἡ πρώτη τάξις κατά τὸ ἐνδότερον του ἡμικυκλίου ἀπερτίζετο ἐκ πλοίων τῆς γραμμῆς, ἐκ δικρότων ἀλιτενῶν και ἐκ φρεγατῶν τῶν 54, ή δὲ δευτέρα ἐκ μεγάλων και μικρῶν κορβητῶν και ἐκ βρικίων. Ὁπισθεν τῶν δύο τούτων τάξεων ἐφαίνοντο κορβέται και βρίκια εις διαφόρους θέσεις ἠγκυροβολημένα, ἄλλος δὲ στολισκος τῆς Τύνιδος ἐκ τριῶν μικρῶν φρεγατῶν και ἐνός βρικίου ἱστατο πλησίον του ἐν μέσῳ σκοπέλου, ὥστε δὲν ἠδύνατο νά μεθέξῃ εις μάχην τινά. Ἀλλὰ Αἰγυπτιακά βρίκια ἦσαν ἠγκυροβολημένα ὑπὸ τὰς κανονοστοιχίας του φρουρίου, τὰ δὲ πυρπολικά ἐπὶ τῶν δύο κεράτων του ἡμικυκλίου ἦσαν ἔτοιμα νά ἐφορμήσωσι κατά τῶν εἰσερχομένων πλοίων. Ἐπὶ τέλους τὰ φορταγωγὰ ἐκείντο ἀτάκτως κατά τὸν μεσημβρινὸν αἰγιαλὸν του λιμένος. Μεταξὺ του στόλου τῶν βαρβάρων διεκρίνοντο τρία πλοία τῆς γραμμῆς, ἐξ ὧν ή ναυαρχὶς του Καπιτάμπεη ἔφερε 86 τηλεβόλα, δύο τῶν 74, πέντε ἀλιτενῆ δίκροτα τῶν 64, ἀλλὰ βάλλοντα σφίρας 30 λιτρῶν, ἐννεά φρεγάται τῶν 54, 31 κορβέται τῶν 26, ἕνδεκα βρίκια τῶν 18 και ἐννεά πυρπολικά, ἐκτὸς τῶν πλοίων τῆς Τύνιδος και τῶν φορταγωγῶν, 41 τὸν ἀριθμὸν, πολλῶν μάλιστα ὀπλισμένων. Ὁμοῦ ὁ στόλος οὗτος συνέκειτο ἐξ 71 πλοίων, φέρων 2,000 τηλεβόλων και 18,000 περίριπου ναυτῶν, ὅλα δὲ ἦσαν ἀμυαία και ὡραία, κατά μέγα μέρος και ἰδίως τὰ Αἰγυπτιακά ναυπηγηθέντα ἐν Ἰταλίᾳ. Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι ὑπερῆχον κατά τὸν ἀριθμὸν τῶν τηλεβόλων και τῶν ἀνδρῶν και κατά τὰ πυρπολικά, τὰ ὁποῖα ἤξανον τὰς δυνάμεις των, προσέτι δὲ ἐβοηθούντο ἐκ τῶν ἐπὶ του στόματος του λιμένος κανονοστοιχιῶν. Οἱ σύμμαχοι ὅμως εἶχον ἀνώτερον ἀριθμὸν δικρότων και ἦσαν ἐκινητότεροι.

Ἐν τοιαύται ἦσαν αἱ ὑλικαὶ δυνάμεις τῶν δύο στόλων, αἱ ἠθικαὶ ὅμως διέφερον πολὺ. Τῶν συμμάχων οἱ ναυάρχοι ὁμονόουν πληρέστατα, εἶχον δὲ πᾶσαν ἐμπ.ποσοῦνην εις τὴν ἡγεμόνα αὐτῶν, ἀν και οὔτε Γάλλοι οὔτε βώσοι εἶχον ποτὲ πολεμῆσαι ὑπ' αὐτὸν. Μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπῆρχεν ἄρα ἀμιλλα και τὰ πληρώματα ἦσαν εὐπειθῆ και κατεσκευασμένα, ἀν και συγκεκριμένα ἀπὸ νέους ναύτας μήπω ναυμαγήσαντας. Πρὸ πάντων οἱ βώσοι, πρὸ χρόνων μὴ διακειμένοι πολεμῶς κατά θάλασσαν, εἶχον εὐκρίτους ναύτας ἀκούσαντας τὸ σύριγμα τῆς σφίρας, οὐχ ἦττον ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀκάθεικτον ἐπιθυμίαν νά δεῖξωσιν εις τοὺς ναύτας τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας, ὅτι εἶναι αὐτοὶ ἐκείνοι οἱ ἀνδρεῖοι του Βορνχόλμ και του Τσεσμέ (1) Τῶν βαρβάρων ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ ὀλίγην ἐδείκνυον συμπνοιαν, ὁ δὲ Καπιτάμπεης εἶχε μᾶλλον τὴν βίβκινδυνον τὸλμην πειρατοῦ, ή τὴν ψυχρὰν ἀνδρείαν, ἥτις εἶναι ἀναγκαία εις ναύαρχον. Τὰ πληρώματα αὐτῶν ἦσαν ὄλως ἀγύμναστα, συγκεκριμένα ἐκ μιγάδων, Τούρκων, Ἀράβων, Αἰθιόπων, Αἰγυπτίων και Ἑλλήνων, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐνεπνέοντο ὑπὸ μόνου φανατισμοῦ, αἱ δὲ ὑπετάσσοντο μόνον ἕνεκα φόβου. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐπὶ τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων ἦσαν πολλοὶ ἐμπειρότατοι ἀξιωματικοὶ Γάλλοι, ὑπομίσθιοι του Μεγμεταλή, ἀλλὰ κατά πρόσκλησιν του Ρινὸ, αἰσχυρόμενοι νά πολεμήσωσι τοὺς συμπολίτας των, ἐξήτησαν και ἔλαβον τὴν ἀδειαν νά ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ αὐστριακῶν πλοίων, προσωρμισμένων αὐτόθι.

Β'.

Ἡ ὄψις του λιμένος και τῶν στόλων ἦτο λίαν μεγαλοπρεπῆς. Ἡ θάλασσα ἦτον ὄλως γαληνιαία, ὁ οὐρανὸς αἴθριος, και ή πνοή του ἀνέμου ἀσθενῆς, ὁ δὲ ἥλιος κατακόρυφος διὰ τῶν φωτεινῶν ακτίνων του ἐπηύγαξε τὰς ξηρὰς ἀπορρώγας κύκλω του Ναβαρίνου. Ἐντεῦθεν παρὰ τὴν πόλιν ἐφαίνοντο του στρατοπέδου του Ιβραήμ Πασά αἱ ποικιλόχροοι, σκιναί, πληθος στρατιωτῶν ἐπὶ του τοίχου του φρουρίου και ἐπὶ τῶν κανονοστοιχιῶν του νέου Ναβαρίνου και σωρὸς δυστυχῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ἀπὸ τῶν οικείων στεγῶν βλέποντες τὸν εὐρωπαϊκὸν στόλον, κῦγοντο νά θραύσῃ οὗτος τὰς ἀλύσεις των. Ἐνδότερον ἐβλέποντο τὰ τουρκοαιγύπτια πλοία, πλήρη σημαίων φερουσῶν σπάθην και μνησιδεῖς, οἱ δὲ ναῦται αὐτῶν ἐπὶ τῶν καρχησιῶν και τῶν κεραιῶν περιφρονητικῶς ἀτενίζοντες πρὸς τὰ συμμαχικά πλοία, ἤδη εἰσπλέοντα. Ἐκεῖθεν ἐπὶ τέλους προέβαινον οἱ δύο στοιχοὶ του ἀγγλογαλλορωσικοῦ στόλου, πάντα λύσαντος τὸ ἱστία, ἐπὶ δὲ τῶν πυρρωμάτων ἱσταντο οἱ ἀξιωματικοὶ διὰ τῶν ὀπτικῶν ὀργάνων προσηλωμένοι εις τὴν μεγαλοπρεπῆ θέαν του Τουρκικοῦ στόλου και του πυκνοῦ καπνοῦ περὶξ του Ναβαρίνου, ἐμφαίνοντος τὸν ἐμπρησμὸν και τὴν λεηλασίαν τῶν βαρβά-

(1) Ἡ μὲν ἐν Βορνχόλμ ναυμαχία ἐν ἔτει 1788, καθ' ἣν διεσθάρη κατά κράτος ὁ στόλος τῆς Σουηκίας, ή δὲ ἐν Τσεσμέ ἐν ἔτει 1770.

ρων. Τὸ πᾶν ἦτο σιωπηλὸν ἐπὶ του συμμαχικοῦ στόλου, τὰ καταστρώματα ἦσαν εὐλεύθερα, τὰ τηλεβόλα πλήρη και ἐξέχοντα, ὅλα δὲ τὰ ὄπλα ἔτοιμα. Ἐν τοσούτῳ ἥριστων τὰ πληρώματα ἐν θαυμασίᾳ ἀταραξίᾳ, ὡς ἀν οὐδὲν ἐπροσδοκᾶτο, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐφλέγοντο ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας, νά πρόξωσί τι κατ' αὐτῶν ἐκ παραφροσύνης οἱ Τούρκοι, ὥστε νά ἐλθωσιν εις χεῖρας.

Ὅταν οἱ δύο στοιχοὶ του συμμαχικοῦ στόλου ἐφθασαν ἐνώπιον του στόματος του λιμένος, ὁ Κοδριγκτὸν φοβούμενος μὴ πυροβοληθῆ ἀπὸ τῆς κανονοστοιχίας του Ναβαρίνου, ἔταξεν εις κέρας τὰ πλοία, ὥστε διαπλέων ἐν μέσῳ ν' ἀποφύγῃ τὰς βολὰς ὅσον ἐνεστι, παρήγγειλεν ἐπομένως τὴν προσήνικτον τάξιν ν' ἀναχωρεύσῃ, ἐνῶ αὐτὸς πᾶσι κάλοις ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὑπνέμου τάξεως ἐπρόβεινε. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ή Ἀγγλικὴ μοῖρα ἐγένετο ἐμπροσθοφυλακὴ, ή Γαλλικὴ μέση, ή δὲ βώσικὴ ὀπισθοφυλακὴ και ἀπωτέρα του λιμένος, ὥστε, σιγήσαντος του πνεύματος, ἔμεινεν ἐκτός. Ἡ Ἀσία προχωρήσασα ἐνώπιον του φρουρίου του Ναβαρίνου ἀνέστειλε τὰ μεῖζω και διὰ συριγμάτων παρηγγύα εις ὅλα τὰ πλοία νά πράξωσι τὸ αὐτὸ, ἐκ δὲ του φρουρίου διὰ βολῆς τηλεβόλου ἀνευ σφίρας ἐδόθη τῆς παρασκευῆς τὸ σύνθημα εις τὸν Τουρκοαιγύπτιον στόλον. Μεγάλῃ ἐφάνη τότε σύγχυσις ἐντὸς του λιμένος' συνεχεῖς κινήσεις λέμβων, ἀλαλαγμὸς ἐφ' ὅλων τῶν πλοίων, τῶν τροχαλιῶν ὁ βόϊζος, συχνὴ τυμπανοκρουσίαι και οἱ βρυγμοὶ, τοὺς ὁποῖους συνεθίζουσι πρὸ τῆς πυμπλοκῆς οἱ Τούρκοι, εἰδείκνυον ὅτι οὗτοι ήθελον ἀναποφεύκτως τὴν μάχην. Σχεδὸν ἅμα ἠκούσθη τὸ τηλεβόλον του φρουρίου, ἐφάνη ἀκάτιον με σημαίαν ἀγγελιοφόρον, ἐφ' οὗ ἔβαινον ἀξιωματικὸς Ὄθωμανὸς και διερμηνεύς, διευθυνόμενον ἀπὸ του αἰγιαλοῦ πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ὅταν ἐφθασεν ὑπὸ τὴν ναυαρχίδα, ἐξήτησεν ὁ ἀξιωματικὸς τὸν ναύαρχον' ἐνώπιον αὐτοῦ ὀδηγηθεὶς εἶπεν, ὅτι στέλλεται παρὰ του Καπιτάμπεη, διὰ νά παρακαλέσῃ τὸν Κοδριγκτῶνα, ν' ἀναστρέψῃ, διότι ὁ Ιβραήμ Πασᾶς δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νά συγχωρήσῃ τὴν εἰσοδον του λιμένος εις τοὺς συμμάχους. Εἰς τοιαύτην πρότασιν ἀπάντησεν ὑπερηφάνως ὁ Βρεττανός, ὅτι ἤρχετο νά δώσῃ, οὐχὶ δὲ νά λάβῃ διαταγὰς, και ὅτι ἀν αὐθαδιάζοντες πυροβολήσωσι κατά τῆς σημαίας του, ἦτον ἔτοιμος ν' ἀποτεφρώσῃ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον και οὕτω νά τιμωρήσῃ τὴν σκανδαλώδη ἀπιστίαν του Ιβραήμ. Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ἀπέπεμψε τὸν Τούρκον και εὐθὺ πλέων πρὸς τὴν ναυαρχίδα του Καπιτάμπεη ἐχάλασε τὴν ἄγκυράν του ἐν βολῆς πιστολίου ἀποστάσει ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ Γενοὺή ἀμέσως ἐπομένῃ ἀντιπαρετάχθη εις τὸ ἕκτον πλοῖον τῶν Ὄθωμανῶν, ή δὲ Ἀλβιὸν ἐτοποθετήθη ἐπὶ τῆς πρῶτης τῆς ὀγδόης φρεγάτας, ἐγούσα τὸν δεξιὸν τοῖχον πρὸς τὸ ἐννατον δίκροτον αὐτῶν. Ἡ Δαρτιμούθ προσωρμισθῆ ἐπὶ κορυφῆς τῶν Τουρκοαιγυπτίων πλοίων ἀπέναντι τῆς πόλεως, τὸ βόρον και τὸ Ἀλλέγγρον ἐχάλασαν τὴν ἄγκυραν παρὰ τὰ πυρπολικά τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, τέλος δὲ ὁ Ταλῶτ, ὁ Μοσκουίτος και ή Φιλομήλα, παραπλέοντα τὴν

Σρακτηριάν, ἐστάθησαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῶν τουρκικῶν στοίχων.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ Σειρήν, ἥτις εἶχεν ἀνακωχέουσι, διὰ τὴν προπλευρῆσιν ἢ βρετανικὴ μοῖρα, ἀντιπαρετάχθη παρὰ τὴν Δαρτυμὸν εἰς τὸ πρῶτον αἰγυπτιακὸν ἀλιτενὲς δίκροτον ὁ ἀνεμος ἐπαυσε τέλος, ὥστε τινὰ δίκροτα Γαλλικὰ καὶ ὅλη ἡ Ῥωσικὴ μοῖρα ἐμεινον ἐκτός τοῦ λιμένος ἐν πλήρει νησιμῳ.

Ἄμα ἡ Δαρτυμὸν ἠγκυροβόλησεν, ὁ διευθυντὴς αὐτῆς Φελλός, ἰδὼν πυρπολικὴν ἐτοιμον νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν φρεγάταν του, ἐρρίψε λέμβον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπεμψε τὸν ἀξιωματικὸν Φιτζρώην, διὰ τὴν ἀναγγεῖλαι εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ πυρπολικοῦ, ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν ἦλθον πρὸς πόλεμον, παρακαλῶν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνῆται τοιαύτην ἐπικίνδυνον μηχανήν. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι, μὴ σεβόμενοι τὴν σημαίαν τῆς εἰρήνης, ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς λέμβου, φονεύουσι δὲ τὸν δυστυχεῖ Φιτζρώην καὶ τέσσαρας ναύτας. Τὰ πληρώματα τῆς Δαρτυμὸν καὶ τῆς Σειρήνος μὴ δυνάμενα νὰ κρατήσωσι τὴν ὄργην των, βλέποντα τοιαύτην ἐπιβουλήν, ἐκκενοῦσι τὰ πυροβόλα των κατὰ τοῦ πυρπολικοῦ, τοῦ ὁποῖου φονεύουσι καὶ τραυματίζουσι πολλοὺς ναύτας, ἀλλὰ τοῦτο φλέγον ἐρομᾶ ἐπὶ τῆς Δαρτυμὸν. Τότε ὁ διευθυντὴς τοῦ Ῥόδου δάδισ ἐπὶ λέμβου καὶ ἄλλη λέμβος τῆς Δαρτυμὸν ἐπιπίπτουσι κατὰ τοῦ πυρπολικοῦ διὰ νὰ σβέσωσι τὰς θρυαλλίδας, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι οὐχὶ μακρὰν αὐτῶν ἐξερράγη μετὰ φρικτοῦ πατάγου. Διαδόροι ἐρέται τῶν Ἀγγλικῶν λέμβων ἀπέθανον προσβληθέντες ἀπὸ τῶν φλογερῶν θραυσμάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκपुरσοκρότησι τηλεβόλου διὰ σφαῖρας, ἀπερισκέπτως γενομένη ἀπὸ τοῦ ἐξάρχοντος τῆς τάξεως Αἰγυπτιακοῦ δίκροτου κατὰ τῆς Σειρήνος, δίδει τὸ σημεῖον τῆς συμποκῆς. Ἦδη ἦτον ἡ 2 ὥρα μ. μ., ὅταν ἡ ναυαρχίς τοῦ Καπετάμπεν ἤρχισεν τὸ πῦρ κατὰ τῆς Ἀσίας, ἥτις ἀντιπυροβόλησεν ἐξ ὅλης τῆς πλευρᾶς. Ἄλλ' ὁ ἀντιναύαρχος Κοδρινγκτὼν, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ πολεμήσῃ ἀνευ λόγου καὶ βλέπων ὅτι ἡ ναυαρχίς τοῦ Μουχαρέμπεν δὲν εἶχεν εἰσέτι πυροβολήσει, ἐγάλασεν λέμβον καὶ ἐπεμψε τὸν πρῶτον τῆς Ἀσίας, Νέτρον Μιχαήλ, ἀγγελιοφόρον πρὸς διακοπὴν τῆς συμποκῆς καὶ συμβιβασμόν. Ὁ Αἰγύπτιος ἀπεκρίνετο, ὅτι οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλο, διευθυντὴς τοῦ στόλου του ἠδύνατο νὰ πυροβολήσῃ κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας, ἀν' ἡ ἐξεκένωθη τηλεβόλον, συνέθη ἔκ πλάνης. Μόλις ἡ λέμβος ἀπεσπάτο ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας ναυαρχίδος, καὶ ἦδη ὁ ἐπιβουλος Μουχαρέμ διέταττε πῦρ. Καθ' ὅλην τὴν πλευρὰν ἐκ τῆς πρώτης κανονοστοιχίας τῆς Αἰγυπτίας ναυαρχίδος μετὰ βολίδων πῦρ ἐφόνευσε τὸν δυστυχεῖ Μιχαήλ καὶ διαφόρους ναύτας. Ἡ ὄργη τοῦ Κοδρινγκτὼν δὲν εἶχε πλέον ὄρα, ὅστις ὅσον ἦτον ἀνδρείος, τὸσον ἦτο ζήλωτης τῆς τιμῆς τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας, βλέπων δὲ ὅτι ἦτο κατασχυνὴ νὰ ὑπομένῃ τοιαύτας τρομερὰς ὕβρεις, ἔδωκεν ἀμέσως διαταγὴν γενικοῦ πυρός. Ἄμα ἡ Ἀσία ἤρχισεν νὰ κεραυνοβόλῃ κατὰ τῶν δύο πολεμίων ναυαρχῶν, ἡ Γενούη καὶ ἡ Ἀλβιών, μιμούμεναι τὸν ἡγεμόνα των, ἐπυροβόλουν τὰ δίκροτα ἕκτον καὶ ἑννάτον τῶν Ὁ-

θωμανῶν, ὁ δὲ Ταλβὸς μετὰ τοῦ Μοσκουίτου καὶ τῆς Φιλομήλας συνεπλέκοντο μετὰ τῆς ἀκροτελευτίου Αἰγυπτίας φρεγάτας δεκάτης ἐνάτης ἐπὶ τοῦ πρώτου στοίχου καὶ μετὰ τῶν πυρπολικῶν πρὸς δεξιάν.

Μετὰ τὴν ἐκρήξιν τοῦ πρώτου πυρπολικοῦ οἱ Τούρκοι, θέλοντες νὰ ἐμπρήσωσι τὸν μισήτων Δαρτυμὸν, ὅστις ἐκεῖτο ἐνώπιον αὐτῶν, ἐπέβαλον δεύτερον. Τὸ ὑφαίστιον τοῦτο, πλησιάζον ἀνεπαίσθητος, ἐμπλέκεται εἰς τὴν πρύμνην τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας καὶ ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες διαδίδονται εἰς τὰ σχοινία καὶ τ' ἀκροκέραια. Ὁ μέγας καὶ ὁ ὀπίσθιος φώσων φλέγουσιν ἤδη καὶ ἀπειλοῦσι τοὺς ἰστούς· ἐν τοιοῦτῳ κινδύνῳ δὲν ἐφάνη κατώτερος ἑαυτοῦ ὁ Φελλός καὶ ἀπωθῶν τὸ πυρπολικὸν ἐκपुरσοκροτεῖ τοιοῦτον νέφος σφαιρῶν κατ' αὐτοῦ, ὥστε, ἐνῶ ἐμελλε νὰ μετεωρισθῇ, καταδύει αὐτό. Ἄν μίαν στιγμὴν ἐβράδυνεν, ἀπώλετο ἡ Δαρτυμὸν. Ἐλευθερωθεὶς ἐκ δευτέρου ἀπὸ τοιοῦτου κινδύνου ὁ Φελλός καὶ σβέσας τὰς φλόγας τῆς φρεγάτας του, τὸσον σφοδρῶς ἐκεραυνοβόλει, ὥστε τρία βρῆκια Τουρκικὰ παρὰ τὴν πρῶτην καὶ διάφορα ἄλλα Αἰγυπτιακὰ σκάφη κατέδυσεν καὶ κατεσείχασεν κανονοστοιχίαν ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ναβαρίνου.

Τὸ Ῥόδον καὶ τὸ Ἀλλέγγρον συνεπλάκησαν μετ' ἄλλων πυρπολικῶν, παρ' ὀλίγον διαφυγόντα τὸν ἐμπρησμόν, κατόπι δ' ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν κανονοστοιχιῶν τῆς πόλεως, τὰς ὑποίας ἠνάγκασαν νὰ παύσωσι, καταστρέψαντα τὰς ἐπάλλξεις καὶ τοὺς ὑποργούντας αὐτάς.

Ἄμα ἡ Σειρήν ἐξεκένωσε τὰ τηλεβόλα τῆς κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου ἀλιτενοῦς δίκροτου, προκαλέσαντος αὐτὴν, τὰ ἕτερα Αἰγυπτιακὰ πλοῖα, δεύτερον καὶ τρίτον, ἐκτείναντα τὰ προμνήσια, ἀντέταττον τοὺς δεξιούς τοίχους των εἰς αὐτὴν, πέμποντα καταγιγᾶ σφαιρῶν καὶ βολίδων. Καὶ ὁ Ῥινὸ σκληρῶς ἀπίντα εἰς αὐτά, ἀλλὰ, μόνος πρὸς τρεῖς ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ. Ἄλλ' ὁ διευθυντὴς τῆς Τριαινῆς, Μαυρίκιος, εἰσπλεύσας τότε καὶ βλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ ναυάρχου, τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς πρύμνης τῆς Σειρήνος καὶ στρέφον τὸν τοίχον πρὸς τὴν δευτέραν φρεγάταν καὶ τὸ τρίτον δίκροτον τῶν Αἰγυπτίων, ἐξεμεῖ κατ' αὐτῶν πυκνὴν χάλαξαν, ὥστε φονεύει πλέον τῶν 60 Ἀράβων ἐπὶ τῆς μιάς, συντρίβει τὸν ἐμπρόσθιον ἰστόν τοῦ ἑτέρου καὶ τὸν ἐμπρόσθιον ἀκάτιον ἰστόν κορβέτας ἐκ τοῦ δευτέρου στοίχου. Ὁ Ῥινὸ πλέον καθ' ἑνὸς μόνου δίκροτου πολεμῶν, καὶ ἐπιτείνων τὰς δυνάμεις του, διὰ τῶν τηλεβόλων, τῶν πυροβόλων καὶ τῶν γρανατῶν κεραυνοβόλει τοὺς Αἰγυπτίους. Ἐν διαστήματι οὔτε κὲν ἡμισεῖας ὥρας ἐτραυματίσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς 80 ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ ἀπεκόπη ὁ ἐπίδρομος αὐτοῦ. Ἐν μέσῳ τῆς ταραχῆς ἀκούεται φωνὴ, ὅτι καίει τὸ αἰγυπτιακὸν πλοῖον. Οὐδὲν ὑπῆρχε μέσον ἀποσβέσεως, διότι συνεθραύσθησαν αἱ ἀντλῖαι καὶ οἱ κάδοι, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς εἰς τοὺς ἐτι δυνάμενους. Αἱ βολίδες καὶ αἱ σφαῖραι τῶν Γάλλων ἐπίπτον ὡς χάλαζα καὶ ἐξηκόντιζον ἐκ-

τῆς ἑυλείας θανατηφόρα θραύσματα. Αἱ φλόγες, ἐξερχόμεναι ἐκ τῶν θυρίδων τοῦ αἰγυπτιακοῦ πλοίου ἠπαίλουσαν καὶ αὐτὸ τὸ Γαλλικόν. Βλέπων τότε ὁ Ῥινὸ ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον, ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τοῦ περι αὐτόν, προσέτρεξεν δὲ αἱ λέμβοι τῆς Δαρτυμὸν, τοῦ Ῥόδου καὶ τῆς Φιλομήλας καὶ ἤρχισαν νὰ ῥυμουκῶσι τὴν Σειρήνα, διὰ νὰ τὴν σώσωσιν ἀπὸ τὰς φλόγας, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸ πῦρ διεδοῦθη εἰς τὴν πυριταποθήκην τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον μετεωρισθὴν με καταπληκτικὸν βρόμβον, συναρπάζον μέγα μέρος τοῦ πληρώματος, περίπου 600 ἀνδρῶν. Ἡ βιαίότης τῆς ἐκρήξεως ὑπῆρχε τοσαύτη, ὥστε ὀλόκληρος ὁ ἐπίδρομος τῆς Σειρήνος ἀπεκόπη.

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Σικιπίων, βοηθούμενος ἀπὸ ἐλαφρὰν αὐρανὴν πνέουσαν ἐνίοτε, εἰσέβαλεν εἰς τὸν λιμένα καὶ μόλις ἤρχετο νὰ πυροβόλῃ, ὅτε ἰσχυρὸν πυρπολικὸν τῶν Τούρκων, ἐλκόμενον παρὰ λέμβων, ἐτοποθετήθη ὑπὸ τὴν πρῶτην του. Ἦτον ἀνωφελὴς ἡ μετ' ὀργῆς ἐκपुरσοκρότησι τῶν Γάλλων, διότι οἱ Τούρκοι, ἀνεπαίσθητοῦτες ἐκ τῆς πόσεως ὁπίου, ἐξηκολούθουν νὰ ἐρέσσωσι, ἕως οὐ ἐπέπλεξαν τὰ ἐξάρτια τοῦ πυρπολικοῦ εἰς τὸ ἐμβόλον τοῦ Σικιπίωνος· ἐν ἀκαρεῖ τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὰ φάρη, τὰ ὑπεράνω τοῦ ἐμβόλου ἀναπεπταμένα, ἐνῶ αἱ φλόγες, εἰσερχόμεναι διὰ τῶν θυρίδων τῆς πρῶτης τοῦ Σικιπίωνος, ἐξέκαυσαν τὰς γομώσεις, ἐξ ὧν ἐτραυματίσθησαν πολλοὶ ναῦται, ἐπληρώθη δὲ ἐπὶ καπνῶν καὶ φλόγας ὅλον τὸ ὑπόστρωμα. Ἐφθασαν ἐν τούτοις αἱ λέμβοι τοῦ Δαρτυμὸν, τοῦ Ῥόδου καὶ τῆς Φιλομήλας, διὰ τὴν ἀποσπάσωσι τὸ ἀπειλούμενον πλοῖον καὶ δι' ἀπιστεύουσι δεξιότητος καταγιγᾶμεναι ἐπέτυχον ταχέως ν' ἀποχωρισθῶσι ἀπὸ τῶν Σικιπίωνων τὸ πυρπολικόν, τὸ ὁποῖον οὐχὶ μακρὰν ἐγένετο ἀνάσπαστον. Ὁ καταπληκτικὸς βρόμβος καὶ αἱ οὐρανομήκειαι στήλαι φλογὸς καὶ καπνοῦ, αἵτινες ἐκάλυπτον τὸ στερέωμα, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι διεφθάρη ὁ Σικιπίων, καὶ ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τοῦ θάμβους ἐγένετο δι' ὀλίγον σιωπῆ, ἀλλὰ πάλιν τὰ τηλεβόλα ἐπανελάβανον τὸν διακοπέντα ὄλεθρον. Τρεῖς ἐξεβράγη τὸ πῦρ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ πλοίου, καὶ τρεῖς οἱ ἀτρόμητοι ναῦται αὐτοῦ τὸ ἐσβέσαν ἐπὶ τέλους, διὰ νὰ καταπαύσωσιν ἐντελῶς τὸν ἐμπρησμόν, ἔγεινεν ἀνάγκη ν' ἀποκόψωσι με τοὺς πελέκεις τὸ ἐμβόλον καὶ νὰ τὸ ρίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Φοβερὰ ἦτον ἡ ὄψις τῆς Ἀσίας ἐν μέσῳ τῶν δύο ναυαρχῶν, τούρκου καὶ αἰγυπτίου· τὸ πυκνὸν νέφος τοῦ καλύπτοντος αὐτὴν καπνοῦ, διασχιζόμενον ἀπὸ συγνὰς ἀστραπάς, μετ' ἃς ἤκουστο πάντοτε καταπληκτικὸς βρόμβος, ἀνῆγγελλε πόσον ἀπηνῶς ὁ Κοδρινγκτὼν κατεκεραυνεῖ τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Εἰς διάστημα οὔτε καὶ 25 λεπτῶν ἀπεκόπη τοῦ Τουρκικοῦ δίκροτου ὁ ἐμπρόσθιος ἀκάτιος ἰστός, πίπτων δὲ μετὰ τῶν ἀκροκεραίων καὶ τῶν ὀθωνῶν ἐξ ἀριστερᾶς καὶ καλύπτων τὰς κανονοστοιχίας τοῦ μέρους τούτου, ἠλάττωσε τ' ἀμυντικὰ μέσα του. Ἐν τούτοις ὁ Καπετάμπεν, καθ' ὅλα εὐψυχος μαχητής, ἐνεθάρρυνε τοὺς ὑπ' αὐτόν, οὔτινες κατασταθέντες διὰ τοῦ ὁπίου μακιδῶεις, ἐξηκολούθουν νὰ μάχων-

ται, κράζοντες Ἀλά! Ἀλά! Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου στοίχου τὰ πλοῖα σφενδονίσαντα τὰς σφαῖρας των κατέβαλον τὸν ἐπίδρομον τῆς Ἀσίας, κατέθραυσαν τῶν τηλεβόλων διαφόρους κιλίδαντας καὶ ἐφόνευσαν πλέον τῶν 70 Ἀγγλων. Πιστεύοντες τότε οἱ ἀπερισκέπτοι Αἰγύπτιοι, ὅτι ἡ Ἀσία ἐμελλε νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ παραιτήσαντες τὰ τηλεβόλα, ὤρμησαν εἰς τὸ καστὰστρομα, διὰ νὰ ἐνασμενισθῶσιν εἰς τὸν νομιζόμενον θρίαμβον καὶ ἐκφρονες ἐκράδαιναν τὰς ῥομφαίας των, ἀλλ' ἐξηγέρθησαν ἐκ τῆς ἀπάτης των, προσβληθέντες διὰ σφαιρῶν καὶ βολίδων ἐξ ὅλης τῆς πλευρᾶς τῆς Ἀσίας θανατηφόρος καὶ πολλῶν πίπτουσι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κοδρινγκτὼν ἡσύχως ἐβάδιζεν ἐπὶ τοῦ πυρῶματος τῆς Ἀσίας καὶ ὅταν δὲν ἐκωλύετο ἀπὸ τοῦ καπνοῦ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου του ἤτενιζε πρὸς τὸ στόμα τοῦ λιμένος, ἀνυπομονῶς περιμεῖνον τοὺς Ῥώσους, ὅτε τὰ πυροβόλα τῶν Αἰγυπτίων τραυματίζουσι βαρέως τὸν διευθυντὴν Βέλλον, τὸν πλωτάρχην Βοῦμβουρην, τὸν κυβερνήτην (1) Σμιθ καὶ τὸν ὑποπλοίαρχον Κοδρινγκτῶνα, υἱὸν τοῦ ναυάρχου καὶ ὑπασπιστήν. Ὁ δυστυχεὴς ναύαρχος δὲν δύναται νὰ καταστείλῃ τὸ ἀλγος τῆς καρδίας του, βλέπων πρὶν τὸν ἀγαπητὸν τοῦ υἱόν, ἐφ' οὐ ρίπτεται, ἀλλ' ἀμέσως ἐνθυμῆθη τὰ καθήκονα τοῦ ναυάρχου ἐπιτάττον σιωπὴν εἰς τὰ πατρικὰ αἰσθήματα καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν τάξιν του ἐξακολοθεῖ τὴν μάχην, παραδίδων εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τοῦ υἱοῦ. Μόλις τὴν 2 μ. μ. ἐπνευσε πάλιν ὁ ἀνεμος, ὅτε ἡ Ῥωσικὴ μοῖρα πάντα ἀναπετάσασα τὰ ἰστία διεύθυνε τὴν πρῶτην πρὸς τὸν λιμένα.

Δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν τὴν πρέπουσαν εἰς τὸν Καπετάμπεν μέρψιν, ὅστις δὲν ὠφελήθη ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῶν Ῥώσων. Ἐνῶ ἠδύνατο νὰ ἐπισημάνῃ εἰς τὰ ἑννέα δίκροτα καὶ φρεγάτας, ἐν τῷ μέσῳ παρατεταγμένα, νὰ προσμίσξῃ κατὰ τῶν πρῶτων ἄγγλικῶν πλοίων, πολεμουμένων ἤδη ἀπὸ διπλασίας δυνάμεις, ὥστε ἐν βραχεῖ νὰ καταναυμαγήσῃ καὶ Ἀγγλους καὶ Γάλλους, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ῥώσοι, ἐφάνη ἐξίσου ἀμαθῆς καὶ ὑπερόπτης, νομιζῶν τὴν παράταξιν του ἀκαταμάχητον, καὶ παραλείψας ἕχρηστα ἐκεῖνα τὰ πλοῖα.

Ἡ Ἀσία ἐξηκολούθει τοὺς σπαρακτικὸς κεραυνοὺς τῆς ἐπιτιθεμένης ναυαρχίδος, αἵτινες πολὺ ἐπασχον, ἐπὶ τέλους τὴν τουρκικὴν καταθραυσθεῖσα, ἀπαραχθέντων τῶν ἰστών καὶ φονευθέντος τοῦ ναυάρχου, πλήρης νεκρῶν καὶ κοπέντων τῶν ἀγκυρίων σχοινίων, παρεσβήθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὀπίσθεν τῆς Γενούης. Ἡ δὲ Ἀσία, ἀπαλλαγθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἀντιπάλου, συνεπλάκη πεισματωδέστερος μετὰ τῆς αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος, ἀλλ' ὁ Μουχαρέμπεν, ἀπολέσας τὰ τρία τέταρτα τοῦ πληρώματος, ἐνῶ ἐκείστο τὸ πλοῖόν του, κατέκοψε τὰ ἀγκύρια σχοινία καὶ ἀ-

(1) Κυβερνήτην ὀνομάζομεν τὸν master, ὅστις ἐκαστοῦ πολεμικοῦ πλοίου τῆς Ἀγγλίας φροντίζει περὶ τῶν ἀστρονομικῶν ἐργαλείων καὶ ἐκτελεῖ τὰς καθήμενὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ δρόμου τοῦ πλοίου.

ναπετάσας τὸ λαίφος, ὤρμησε νὰ προσαράξῃ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πλησίον τῶν φορτωγῶν.

Πολὺ ἐντιμὸς ὑπῆρξε καὶ ἡ πάλῃ τῆς πρόπλου ἐλάφου. Τὸ πλοῖον τοῦτο διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ρόββου διέβη παρατόλμως ὀπισθεν τῆς πρύμνης τῆς Ἀσίας, διὰ ν' ἀπακρούσῃ τὰ ἐλαφρὰ σκάφη τῶν Τούρκων, ἀλλὰ δυστυχῶς περιέπλεξε τὸν ἰστό-ποδα εἰς τὴν θυρίδα τῆς πρύμνης τῆς αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος. Οἱ Ἀράβες ἀπεπειράθησαν πολλὰκις νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματός του, ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Ρόββος, ὅστις πρὸς ἄμυναν εἶχε μόνως 6 κερωνάδας καὶ 20 ἀρκούζα, ἀντέστη τὸσον γενναίως, ὥστε τὸν ἄφησαν ν' ἀποχωρήσῃ.

Τὸ ἀγγλικὸν δίκροτον ἡ Γενούη συνεπλάκη πρὸς δεξιὰν μετὰ τοῦ ἔκτου ὀθωμανικοῦ δίκροτου ἐν βοληπιστολίῳ, ἐνθ' ἡ ἐπὶ τῆς πρῶτης τηλεβόλα του διευθύνοντο κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἀλιτενοῦς δίκροτου πρὸ αὐτοῦ. Πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας ἐξηκολούθησε τοιοῦτοτρόπως ἡ συμπλοκὴ, ἀγχοῦσιν αἱ ἀγγλικαὶ σφαιραὶ ἀπέκοψαν τὰ πρυμνήσια, δι' ὧν ἀντιπαρετάσσετο τὸ ὀθωμανικὸν πλοῖον, ὥστε ἐστρεψε τὴν πρῶσαν πρὸς τὰ τηλεβόλα τῆς Γενούης. Ἐν τῷ αὐτῷ θέσει ὁ διευθυντὴς Βαθούρστης ἤρχεις νὰ πυροβολῇ κατ' ἀμφοτέρων τῶν πλοίων σχεδὸν μανιακῶς. Μεγίστη ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν ἡ βλάβη ἀμφοτέρων τῶν πλοίων τούτων καὶ μάλιστα τοῦ ἀλιτενοῦς δίκροτου, τοῦ ὁποῦ ἀπεκλάσθησαν ὅλοι οἱ ἱστοὶ ἐπὶ τέλους διετρήθη κατὰ τὴν τρόπον, ὥστε ἔγινε κάταντλον τὸ κύτος καὶ, ὄντως φρικαλέον θέαμα, αὐτανδρον κατέδυσε. Ἐξηκολούθη ἡ μετὰ τῶν δύο πλοίων πάλῃ, ὅτε ἡ τουρκικὴ ναυαρχὴ παρασυρομένη πρὸς τὴν πρύμνην τῆς Γενούης ἐξεκένωσεν ὅλην τὴν πλευράν, φονεύουσα πολλοὺς ναῦτας καὶ στρατιώτας καὶ αὐτὸν τὸν διευθυντὴν Βαθούρστην, πεσόντα ἐπὶ τοῦ πυργώματος. Οἱ Ἀγγλοὶ ἀμύνουσι νὰ ἐδικήσωσι τὸν διευθυντὴν τῶν καὶ τὸσον μανιακῶς κεραινοβολοῦσι μεθ' ὅλων τῶν τηλεβόλων, ὥστε τραυματίζουσι καὶ φονεύουσι σχεδὸν 200 ἀνδρας ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, τοῦτο δὲ φλέγον ὅλον, κατακεκλασμένους ἔχον τοὺς ἱστοὺς, καὶ ἀνευ ἀγκυρίων σχοινίων, ἐκκοπέντων ἤδη, προσαράσσει ἐπὶ τῆς Ἀλβιδῶνος.

Τὸ πλοῖον τοῦτο διευθυνόμενον παρὰ τοῦ Ὄμμα-νέου, ὅτε ἐθάλασε τὴν ἀγκυραν, στρέφον τὴν πρῶσαν πρὸς τὸν ἄνεμον, συνέμιξε μετὰ τοῦ ἐμβόλου τῆς ὀγδόης Τουρκικῆς φρεγάτας, τῆς ὁποίας τὸ πλῆρωμα ἐφόρμησε νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοῦ καταστρώματός του. Ὁ Ὄμμανῆς τότε, διατάξας τοὺς στρατιώτας ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τῶν κεραισίων, προσέβαλε διὰ καταγιγίδος σφαιρῶν τὴν πολεμιάν φρεγάταν, τῆς ὁποίας τὸ κατὰστρωμα παρὰ τὸ ἐκένωθη. Οἱ τολμηροὶ ναῦται τῆς Ἀλβιδῶνος, προτείνοντες λόγῃν καὶ φροῦρον τὴν ὄψιν, εἰσπηδῶσι τότε ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου. Ὁπρώδεις οἱ Τούρκοι φεύγουσιν εἰς τὸ ὑπόστρωμα πυροβολοῦντες ἐκ τῶν καθόδων, ἀλλὰ βλέποντες τὸ σκάφος τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγγλων, ἐμπρήθουσιν αὐτὸ καὶ ἐκ τῶν θυρίδων ῥίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ Ἀγγλοὶ μεγάλους κατέβαλον κόπους νὰ σθεῖωσι τὸ πῦρ, ἀλλὰ κινδυνεύουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ταχείας προόδου του. Ἐγκαταλιμπάνουσι λοιπὸν τὴν φρεγάταν, ἧτις μετ' ὀλίγας στιγμῆς γίνεται μετώρος μετ' ἐκπληκτικοῦ βόμβου, ὡς σμερδαλέου κεραινοῦ, καὶ ἐξεμουσα φλόγας ὡς ἡραίστιος κρατῆρ, ἐκσφενδονίζει εἰς τὸν ἀέρα ἱστοὺς, πῖλους, πλώματα, φλέγοντα ξύλα καὶ τηλεβόλα, τὰ ὅποια, πλήρη ὄντα καὶ ἀναφλεχθέντα, ἐνθ' ἐπιπτον, ἐκρότουν. Ἡ Ἀλβιδῶν περικαλυφθεῖσα ἀπὸ καπνοῦ, καιομένων ξύλων καὶ παντὸς εἶδους θραυσμάτων, ἀπώλεσε τὸν ὀπίσθιον ἀκτίον ἰστόν καὶ μόλις μετὰ κόπου ἐσώθη ἀπὸ τῆς περιτοαχούσας φλόγας. Μόλις διέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦτον τὸ Ἀγγλικὸν πλοῖον, ὅτε τὰ παρὰ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Γενούης καταναυμαχηθέντα Τουρκικὰ πλοῖα κατατετραυσμένα προσήραξαν ἐπὶ τῆς πρύμνης τῆς Ἀλβιδῶνος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐξεκένουν τὰ ὑπολοιπόμενα τηλεβόλα τῶν, δέκα ναῦται καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος Στέφανος ἐφρονεῦθησαν. Ἀλλὰ ἐγκαίρως ἐφθασε πρὸς διέσωσιν τῆς Ἀλβιδῶνος, κυκλωθείσης ὑπὸ τριῶν δίκροτων, ὃ διευθυντῆς τῆς Βρεσλαβίας Βρετανιέρος, μόλις εἰσπλεύσας εἰς Ναβαρίνον, ὅστις τοιοῦτον πυκνὸν νέφος σφαιρῶν ἐσφενδόνισε ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν δίκροτων, ὥστε ὅλον τὸ πλῆρωμα αὐτῶν ἐφρονεῦθη καὶ ἀνευ ἀγκυρίων σχοινίων παρασυρθέντα προσήραξαν ἐπὶ τῆς ὄχθης, ἐνθα ἐκάθησαν.

Φρικώδης ἦτο τότε ἡ θέα τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Τούρκοι, ἀνήσυχτοι περὶ τοῦ τέλους τῆς ναυμαχίας, τὸσον κρισίμου δι' αὐτοὺς, ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων, διὰ νὰ ἴδωσιν αὐτὴν. Τὸ φρούριον, οἱ πύργοι τοῦ Ναβαρίνου, οἱ ἐξῶσται, αἱ στέγαι, τὰ δώματα τῆς πόλεως ἦσαν πλήρη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, τῶν μὲν ἐλπίζοντων, τῶν δὲ ἐντρέμων, ὅλων ἀναμενόντων τὴν ἐκβασιν τοιαύτης φοβερᾶς μάχης. Ἐσειόντο ἐντούτοις αἱ οἰκοδομαὶ ἀπὸ τοῦ σμερδαλέου κονάβου τῶν μεγάλων τηλεβόλων, ὡς ἀπὸ σεισμοῦ, καὶ ἐνθ' ἐσειόντο συνετρίβοντο οἱ ὕδατοι τῶν.

Γ.

Μόλις τὴν τρίτην ὥραν μ. μ. εἰσέπλεεν ἡ Ῥωσικὴ μοῖρα εἰς τὸν λιμένα. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται αὐτῆς ἐσπάρδαζον βλέποντες τοὺς Ἀγγλους καὶ Γάλλους δρέποντας δάφνας, ἐνθ' αὐτοὶ ἐκάθηντο ἀργοὶ μακρὰν τῆς μάχης. Αἱ κανονοστοιχίαι τοῦ λιμένος εἰσπλέοντας διὰ τοῦ στόματος τοὺς ἐκρουον σφοδρῶς καὶ διέσχίζον τὰς μεγάλας ἐκείνας ὀθόνας, τὰς ὁποίας ἀνεπέτασαν, ἀλλ' ὀλίγον φροντίζοντες, αὐτὲ ἀπίντων, ἐτοποθετήθησαν δὲ παρὰ τὰ ἐν ὄμφαλῳ καὶ πρὸς δεξιὰν πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ. Τέλος περὶ τὴν 3 ὥραν καὶ $\frac{1}{2}$ τὸ δίκροτον Ἀζῶφ ἀγκυροβόλησεν καὶ ἀντιπαρετάσσεται πρὸς τὸ ἀλιτενὲς δίκροτον τοῦ Ταχίρ Πασᾶ, τούρκου ἀντιναυάρχου, καὶ πρὸς αἰγυπτιακὴν φρεγάταν 54 κανονίων, ἅτινα παρὰ τὸ ἐκένωθη. Μανιακῶς ἀπίντησεν ὁ Ἀζῶφ, ἀλλὰ συγχρόνως πληγείσας κατὰ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἱστοὺς, ἀπώλεσε τὰς κεραιὰς τῶν φωσῶνων τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, αἵτινες πίπτουσι ἐφάνευσαν καὶ ἐτραυματίσασαν

πολλοὺς ἀνδρας. Ἐντούτοις ὁ Κόμης Ἐῦδεν, ἀνευ διαλειμματος πέμπων καταγιγίδα σφαιρῶν καὶ βολίδων, τὸσον βραχδαιῶς ἐπυροβόλει, ὥστε ἦτον ἀνάγκη νὰ βρέχωνται τὰ τηλεβόλα ἀκαταπύστως. Πολλὰς ἐλάμβανε πληγὰς ὁ Ἀζῶφ εἰς τὰ ἄρμενα καὶ κατέκλασθησαν ἡ ἱστοδοκάνητὸς μεγάλου ἀκτίου, ὁ ἰστός τοῦ ἐμπροσθίου φώσωνος καὶ τὸ ἀροκέρκιον τοῦ δόλωνος. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἤρχετο πηλασίστιος εἰς βοήθειαν τοῦ ναυάρχου Ὁρῶσου ὁ Ἀβίνωφ μετὰ τοῦ Χαγγούτ καὶ καθεὶς τὰς ἀγκύρας τῆς πρῶτης καὶ τῆς πρῶτης, ἐπέπιπτε βαρέως κατὰ τοῦ δίκροτου τοῦ Ταχίρ Πασᾶ. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι βλέποντες μικρὸν τὸ ἱποτέλεσμα τῶν τηλεβόλων, ἐμβάλλουσι πυροβολικὸν κατὰ τοῦ Χαγγούτ, τὸ ὅποιο ὁ Ἀβίνωφ διὰ τῶν τηλεβόλων μετ' ἐπιτυχίας κατέδυσε κατὰ τὴν σιγμὴν τῆς ἐκρήξεώς του. Ἐνθ' ὁμοῦ σφαιρα ἐθρυσσε τὴν φέρουσαν τὴν σημαίαν τοῦ Χαγγούτ στυλιδᾶ, οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν ὅτι παρεδόθησαν οἱ Ῥῶσοι, ἀλλ' ὁ Ἀβίνωφ ἀναπατάσας ἄλλην εἰς τὸν μέγαν ἰστόν, τοὺς ἐξήγαγε σκληρῶς ἐκ τῆς ἀπάτης διὰ φρικώδους ἐκπυροσκοπήσεως. Ἐπὶ τέλους ὁ Ταχίρ Πασᾶ, ἀπὸ σχεδὸν ἐφρονεῦθη ὅλον τὸ πλῆρωμα τοῦ πλοίου του, μέλλων νὰ καταδύσῃ, κατέβησεν τὴν σημαίαν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀζῶφ, διατρηθείς κατὰ τὴν σκάφην εἰς πολλὰ μέρη, ἐγίνετο κάταντλος. Ἀλλ' ὁ Κόμης ἀτάραχος, διατάξας τοὺς ὑπηρετοῦντας τὰ τηλεβόλα τοῦ πυργώματος ναῦτας ν' ἀντλώσιν, ἐξηκολούθη νὰ κεραινοβολῇ μετὰ τῶν τηλεβόλων τῶν κάτω καταστρωμάτων τὴν Αἰγυπτιακὴν φρεγάταν. Αὕτη ἐμῆλλε νὰ παραδοθῇ, ὅτε τὸ ἔννατον Τουρκικὸν πλοῖον καταναυμαχηθὲν ὑπὸ τῆς Ἀλβιδῶνος, προσήραξεν ἐπὶ τοῦ Ἀζῶφ. Ἀλλ' ἰδοὺ τότε προσέρχεται ὁ ἀνδρείος Βρετανιέρος τῆς Βρεσλαβίας, ὅστις ἐκκενώσας ὅλην τὴν πλευρὰν ἀναγκάζει τὸ Τουρκικὸν πλοῖον παρασυρόμενον νὰ ἐξοκείλῃ ἐπὶ τῆς Σρακτηρίας. Μετ' ὀλίγον ἡ Αἰγυπτιακὴ φρεγάτα, τετραυσμένη, ἀνευ ἱστῶν, καὶ ἀνίκανος πρὸς κίνησιν, κατέδυσε ἐνώπιον τοῦ Ἀζῶφ, ἔχουσα πάντοτε τὴν σημαίαν ἀναπεπταμένην.

Ἐνθ' αὐτὰ ἐγίνοντο κατὰ τὸν ὄμφαλόν τοῦ λιμένος, πρὸς δεξιὰν τὸ δίκροτον Ἐξεκίηλ ἐφόρμησε κατὰ τῆς 16ης φρεγάτας τῶν Τούρκων, κατὰ δύο μεγάλων κορβητῶν καὶ ἐνὸς βρικήου, καὶ μετὰ σκληρὰν μάχην, ἀλλὰ ἐκυρίευσεν καὶ ἄλλα κατέδυσε. Ὁ τῆς Νέβας Ἀλέξανδρος, μεγαλοπρεπὲς δίκροτον, διευθυνόμενον παρὰ τοῦ Ἐπάντακη, μετὰ τῶν φρεγάτων Ἐλένης καὶ Προβορνῆς ἐκυρίευσεν μετὰ πεισματώδη ἀμυναν τὰς δύο φρεγάτας 17ην. καὶ 18ην. καὶ κατέδυσε δύο Τουρκικὰς κορβέτας ἐκ τοῦ δευτέρου στοίχου. Λέγεται ὅτι οἱ Ῥῶσοι, ἐπιβάντες ἐπ' ἐνὸς τῶν πλοίων τούτων, ἐκ τῶν 500 ἀνδρῶν τοῦ πλῆρωματος, εἶρον 10 ἢ 12 ζῶντας. Ἀξία παντὸς ἐπαίνου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνδρία τοῦ διευθυντοῦ Ἰγγέστρου τῆς Φιλομήλας, ὅστις ναυμαχίσας κατὰ τῶν πυροπολικῶν πρὸς δεξιὰν, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἀγῶνος ἀνασπάσας τὴν ἀγκυραν ἠγκυροβόλησε κατόπιν ὑπὸ τὰς κανονοστοιχίας τοῦ φρουρίου τοῦ Ναβαρίνου.

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ καρτερία τῶν διευθυντῶν Σπεν-

σεῖρου τοῦ Ταλβότου καὶ Οὐγωνος τῆς Ἀρμίδας, οἵτινες συγχρόνως καταναμαχίοντο πολλὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ μετὰ κόπου διεξέφυγον τὰ πυροπολικά.

Ὡς νὰ μὴ ἦσαν ὅλα ταῦτα ἀποχωρόντως καταπληκτικά, νέον θέαμα ἐφάνη ἐτι φοβερώτερον. Προσῆγγίζον σχεδὸν αἱ πρῶται σκιαὶ τῆς νυκτός, ὅτε οἱ Ῥῶσοι διευθύνται, Βαρκνὲφ τοῦ Κωνσταντινίου καὶ Σιτίν τοῦ Κάστορος ἤρχοντο γενναίως εἰς βοήθειαν τοῦ Μοσκοῦίτου, προσβαλλομένου παρὰ πολλῶν πλοίων καὶ παρὰ τῶν κανονοστοιχιῶν τῆς Σρακτηρίας μανιακῶς, καὶ ἐφορμήσαντες κατὰ τῶν δύο Τουρκικῶν κορβητῶν, 41ης. καὶ 42ης. ἐξεσφενδόνισον ἐπ' αὐτῶν τοιοῦτον πυκνὸν νέφος σφαιρῶν καὶ βολίδων, ὥστε ἐν βραχεὶ τὰς κατέκυσαν. Τὰ δύο Ῥωσικὰ μάλιστα μετὰ τσαούτης ὁρμῆς προσέδραμον πρὸς βοήθειαν τοῦ Μοσκοῦίτου, ὥστε φερόμενα προσάνεμον, διὰ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, συνεκρούσθησαν. Τὰ ἐμπρησθέντα πλοῖα ἐντούτοις μετεωρίσθησαν μετὰ βροντώδους πατάγου, καὶ διελύθησαν εἰς χάλυζα δαλῶν, οἵτινες πεσόντες ἐπὶ τῶν ξηρῶν θάμνων τῆς Σρακτηρίας, τοὺς ἐνέπρηταν. Ὅλη ἡ νῆσος ἐκαίετο καὶ διαχέουσα ὑπέριμετρον λάμψιν ἐφαίνετο, ὅτι παρέτεινε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ μὴ καταπαίσῃ τῶν μαχομένων ἡ λύσσα. Τέλος ὑπερίσχυεν ὁ κάματος καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἐξηκολούθουν ἐντούτοις αἱ κανονοστοιχίαι τῆς Σρακτηρίας τὸ πῦρ κατὰ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἠγκυροβολημένων Ῥῶσων καὶ Ἀγγλῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐῦδεν, ἀποβιβιάσας ἀποσπάσματα, διέταξεν ἐφοδόν. Οὐχ ἦττον ἀνδρείοι οἱ Ῥῶσοι κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν, σχηματίσαντες φάλαγγα, διὰ τῆς αἰχμῆς προσέβαλον τὰς κανονοστοιχίας, ἐγκαταλειφθείσας παραχρῆμα ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰσέπλευσαν τότε εἰς τὸν λιμένα καὶ δύο Ἀγγλικαὶ φρεγάται ἡ Γλασκόδη καὶ ἡ Καμβρία, μὴ εὐρίσκουσαι δὲ πλοῖα πρὸς μάχην, ἐστράφησαν κατὰ τῶν κανονοστοιχιῶν τοῦ Ναβαρίνου, ἐνθα οἱ Τούρκοι ἀνήψαν πολλοὺς λύχνους πρὸς σημεῖον παραδόσεως.

Ὁ ἥλιος δὲν ἐφαίνετο πλέον καὶ ἡ νύξ ἐκάλυπτε τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο θέαμα, ἀλλ' αἱ περίξ φλόγες ἐφώτιζον τὰ πάντα. Βαθεῖα σιωπὴ ἐκυρίευσεν τὸ Ναβαρίνον, ἐνίστε μόνον διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ βόμβου καιομένου πλοίου. Ἐντεῦθεν ἦσαν ὑποβρύχιοι φρεγάται, τῶν ὁποίων ἐξεῖχον οἱ ἱστοὶ, σκάφη κεκλυμένα, πλώματα ἐπιπλέοντα, καὶ λείψανα ἱστῶν καὶ ἀροκέραιων, τὰ ὅποια ἠγωνίζοντο νὰ δραξῶσι πολλοὶ νηχόμενοι, διαφυγόντες τσακίς τὸν θάνατον. Ἀλλαχοῦ ἦταν τὰ πλοῖα τῶν συμμαχῶν περιτετραυσμένα καὶ περικλασθέντα ἔχοντα τοὺς ἱστοὺς, λείμφοι εὐρωπαϊκαὶ πλῆθους καὶ νεκρῶν περιτετυλιγμένων, αἰγυπτιακὰ πλοῖα κείοντα ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ στήλαι καπνοῦ καὶ φλογὸς ἐκ τῆς Σρακτηρίας φωτίζουσαι διὰ σκυθρωπῆς λάμψεως τὴν οὐρανὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην σκηνήν. Οὐχ ἦττον φοβερὰ ἦτον ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῶν πλοίων. Ὁ τὸσον εὐτάκτως διατεθειμένος ὀπλισμὸς ἦτον ἐν ἀκρᾷ ἀταξίας, πλῆθος κεκομμένων σχοινίων ἐκρέματο ἐκ τῶν ἱστῶν, τὸ κατὰστρωμα ἀκάθαρτον καὶ

ὑπὸ τῆς πυρίτιδος μελανωθὲν, ἢ αἱματοσταγῆς, τρίμματα ξύλων, ἀνατετραμμένα τηλεβόλα, κιλλίβαντες συντετραμμένοι, τροχαλία, κἀδοί, ὄπλα καὶ παντοῖα πολεμικὰ ὄργανα ἐκείντο ἐναμίξ, καὶ τοῦ θορύβου ἢ ἐντύπωσιν ἤϊσαν διὰ τῆς ἀκοῆς τοῦ στεναγμοῦ τῶν θνησκόντων καὶ τραυματιῶν.

Μεσοῦσης ἤδη τῆς νυκτὸς οἱ μαχηταὶ παρεδίδοντο εἰς τὸν ὕπνον μετὰ τοιαύτην αἱματηρὰν μάχην, διαρκέσασαν πλέον τῶν 4 ὥρων, ὅτε πνεῦμα ἐπαύθη ἐξ ἀνατολῶν ἀπέσπασεν ἐκ τοῦ αἱμαλοῦ τὴν αἰγυπτιακὴν ναυαρχίδα· φλεγόμενην καὶ τὴν ἐξώθησεν ἐπὶ τοῦ Χαγγούτ. Ὁ ἀτρόμητος διευθυντὴς αὐτοῦ Ἀβίνωφ, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τῶν σκοπῶν περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐξεγείρει τὸ πλήρωμά του καὶ ἐκδροντᾶ ὄλην τὴν πλευρὰν του κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἀλλὰ βλέπων ὅτι δὲν μεταβάλλει δρόμον καὶ ὑποθέτων ὅτι δὲν ἐκυβερνᾶτο πλέον, διέταξε νὰ κόψωσι τ' ἀγκύρια σχοινία διὰ νὰ σώσῃ τὸν Χαγγούτ ἀπο τῆς προσμίξεως. Ὅλα ἐφαίνοντο ἀνοφελῆ, διότι τὸ αἰγυπτιακὸν πλοῖον καταστροφόμενον περιέπλεκε τὸ ἐμβόλον του εἰς τὰ ἐξάρτια τοῦ ῥωσικοῦ. Ἐν τοιοῦτῳ θορύβῳ οἱ Ῥῶσοι ναῦται, πάντοτε οἱ αὐτοί, ἐφόρησαν ἐπὶ τῆς αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος, διὰ νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ, ἀλλ' οὐδὲν ἐπραττον, διότι ἐστειροῦντο ἀντλιῶν καὶ κἀδῶν καὶ διότι ὀλίγοι Ἀραβες περιωχόμενοι ἐνέπρηθον ἐπίτηδες διάφορα ἄλλα μέρη. Τότε ὁ Ἀβίνωφ ἀποκόψας τὸ ἐμβόλον τοῦ αἰγυπτιακοῦ πλοίου καὶ ἀποθήσας αὐτὸ διὰ κοντῶν, κατώρθωσε νὰ παρασυσθῇ πάλιν καὶ νὰ ἐξοικεῖ ἐπὶ τῆς ὄχθης. Πολλοὶ Ῥῶσοι ἐγένοντο παρανάλωμα τῶν φλογῶν, θέλοντες ἐξάπαντος νὰ τὰς σβέσωσι, διὰ νὰ κυριεύσωσι τὴν αἰγυπτιακὴν ναυαρχίδα, θεωρουμένην ὡς τὸ ὄραϊσμα τοῦ ἠμωνύμου στόλου.

Δυσκόλως θέλει εἰρεῖ τις ἐντὸς τῶν χρονικῶν τῆς νεωτέρας ἱστορίας, καὶ τοὶ ἀφθονούσας ἀπὸ αἱματηρὰς μάχης, ἄλλην αὐτῆς τοῦ Ναβαρίνου φοβερωτέραν, πεισματωδεστέραν ἢ καταστρεπτικωτέραν. Οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι ἀπώλεσαν τρία πλοία τῆς γραμμῆς ἐξοικεῖλанта καὶ ἐμπρησθέντα, πέντε ἀλιτενῆ διερῶτα, ἐξ ὧν δύο κατεδύθησαν, ἐν ἐξερράγῃ, ἐν ἐκυριεύθη καὶ τὸ τελευταῖον ἐξώκειλε καὶ ἐκᾶν, ἐννέα φρεγάτας, δεκαπέντε κορβέτας, ἐννέα βρίκια καὶ ἐξ πυρπολικὰ. Ἐτραυματίσθησαν, ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν πέντε χιλιάδες περίπου ἐξ αὐτῶν, καὶ αὐτὸς ὁ ναύαρχος Καπετάνιος ἐφρονεύθη μετὰ τῶν πρώτων, τῶν συμμάχων ἀπέθανον 178 ἄνδρες, ἤτοι 75 Ἀγγλοὶ, 43 Γάλλοι καὶ 60 Ῥῶσοι, ἐτραυματίσθησαν δὲ πλέον τῶν 470. Ἀπέθανον ὅμως διάφοροι ἐξοχοὶ ἀξιωματικοί, ἐξ ὧν ὁ κυβερνήτης Σμιθ, τὸν ὅποιον ὄλος ὁ στόλος ἐπένησεν καὶ διὰ τὰς γνώσεις καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς του, ὁ διευθυντὴς Βέλλος, ὁ ὑποπλοίαρχος τοῦ δικρότου Στέφανος, ὁ πλωτάρχης Φιτζρώης καὶ τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ ὁ ἀνδρείος διευθυντὴς τῆς Γενούης Βαθούρστης καιρίως τραυματίσθη καὶ τάλαιπωρηθεὶς μετὸλίγον μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Ἐκ τῶν τραυματιῶν ἦσαν ὁ διευθυντὴς Βρετανιέρως, ὁ ὑποπλοίαρχος τοῦ δικρότου Κοδριγκτῶν, ὁ

πλωτάρχης Βουμβουρῆς, τοῦ ὁποίου κατεῖχε ὁ βραχιῶν καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος ῥώσος Σβίγκεν, τοῦ ὁποίου διὰ σφαίρας κατεθραύσθη τὸ δεξιὸν σκέλος, ἀλλὰ καρτεροφυγῶν ἐζήτησε νὰ τὸν ὑποβαστάσωσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐνθα διέμεινε μέχρι τέλους τῆς μάχης.

Τὴν ἐπαύριον, ἐπέτειον ἡμέραν τῆς ἐν Τραπεζοῦ ναυμαχίας, ἐνθα ὁ Κοδριγκτῶν διεύθυνε τὸν Ὀρίωνα, οἱ τρεῖς σύμμαχοι ναύαρχοι ἐγραψαν πρὸς τὸν Ἰβραήμ Πασᾶν, ὅτι ἐπολέμησαν μόνον διὰ νὰ σώσωσι τὴν τιμὴν τῆς σημαίας των, ὑποσχόμενοι νὰ μὴ λάβωσι μετ' ἐαυτῶν πρὸς θέριαθον ἐκ τῶν κυριευθέντων πλοίων, ἐάν δὲν πυροβολήσωσι πλέον ἐπὶ τῶν λειψίων καὶ τῶν πλοίων των, ἄλλως, ἐάν ἀποτολήσωσι τοῦτο οἱ Τούρκοι, θέλουσι κατακαύσει τὰ ὑπόλοιπα πλοία καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ Ἰβραήμ δὲν ἀνταπετέσειεν, ἀλλ' ἐπέμπε τὸν Ταχίρ Πασᾶν, ὅστις ἔλθων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐβεβαίωσε τὸν Κοδριγκτῶνα, ὅτι οὐδαμῖα θέλει γίνεαι ἐχθροπραξία ἐκ μέρους τῶν Τουρκοαἰγυπτίων. Ἐν τοιοῦτοις οἱ σύμμαχοι, κηδεύσαντες τοὺς πεσόντας καὶ θεραπεύσαντες ὡς ἦτο δυνατόν τὰ κεκακωμένα πλοία των, ἐξέπλευσαν τοῦ Ναβαρίνου τὴν 28 Ὀκτωβρίου διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Μελίτην, ἐνθα μετὰ βραδύν καὶ ἐπίπουν διὰ πλουρὸν ἠγκυροβόλησαν ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου, χαίροντες ὅτι διέφυγον τοιοῦτον ὄλεθρον καὶ ἐπαυρόμενοι εἰς τὰ πραχθέντα.

Τοιαύτη ἢ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία, τῆς ὁποίας τ' ἀποτελέσματα ὄσω ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς Τούρκους, τότε αἶσια εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ πρῶτον αἰσθημα τῶν ὑπουργῶν τῆς Τουρκίας ὑπῆρξεν ἡ ἐκδικησις, ἀλλ' ἀναλογιζόμενοι τὰς ἀπωλείας των καὶ τὸ ἀκατόρθωτον, νὰ πολεμήσωσιν ἐπὶ τῆς Χερσονήσου ἀνευ στόλου, ἠλλαξάν γνώμην καὶ ἐκάμφθησαν, οἱ δὲ Ῥῶσιστὶ βλέπουσα ἐπιτηδεῖαν τὴν στιγμὴν νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀντίπαλόν της, ἐκίρτυθεν εἰς αὐτὴν τὸν πόλεμον. Ἡ καταστροφὴ τοῦ στόλου, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε θεατῆς ὁ στρατός, τοσοῦτον τὸν ἠψύχησεν, ὥστε ἀπέσχε τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου. Οἱ Αἰγύπτιοι μάλιστα, τοὺς ὁποίους τὸ πέλαιος ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς πατρίδος των, μετὰ τοῦ στόλου εἶδον συγκαταστρεφόμενας τὰς ἐλπίδας, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Ἐν τῷ μεταξύ ἐφθασεν εἰς Ναβαρίνον γαλλικὸς στόλος, κομίζων 12 χιλιάδας στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαισῶνα, ὁ δὲ Ἰβραήμ Πασᾶς, ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, εἰσέβη εἰς τὰ πλοία μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τὸ ἐσρ τοῦ 1828, πλεύσας εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀφίγων εἰς τὴν Ἑλλάδα φοβεράν ἐνθύμησιν. Τότε ἡ Ἑλλὰς, ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν της, ἤρχισεν ν' ἀναντῆ καὶ νὰ θεραπεύῃ τὰς πληγὰς της. Ἐπὶ τέλους κηρυχθεῖσα αὐτόνομος παρὰ τῶν τριῶν δυνάμεων, ἔλαβε τὸ βραβεῖον, τὸ ὅποιον τόσα ἐτη ἠγωνίζετο νὰ κατορθώσῃ, ἀν δὲ δὲν ὑπῆρξεν ἀποχωρῶσα ἀμοιβὴ τοῦ ἠρωϊσμοῦ της, ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν αὐτῆς καὶ παρεσκεύασεν αἰσιώτερον τὸ μέλλον.

Π. ΚΑΛΙΓΑΣ,

